ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΥΦΕΣΗΣ - Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ

Διατριβή υποβληθείσα προς μερική εκπλήρωση των απαραιτήτων προϋποθέσεων για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στα Εφαρμοσμένα Οικονομικά, Στρατηγικές Αποφάσεις & Ρύθμιση Αγορών

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΝΤΑΣΟΥΛΗΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Αθήνα, Ιούνιος 2019

Εγκρίνουμε τη διατριβή του Δημήτριου Ντασούλη

Υπεύθυνος Καθηγητής: Γεώργιος Οικονομίδης
Αναπληρωτής Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστήμιου Αθηνών

Εξεταστής: Ευάγγελος Βασιλάτος
Αναπληρωτής Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστήμιου Αθηνών

Εξεταστής: Απόστολος Φιλιππόπουλος
Καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Περίληψη:

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η διερεύνηση του ρόλου των επενδύσεων σε περιόδους ύφεσης, με επίκεντρο την ελληνική περίπτωση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Προκειμένου να αναλυθούν διεξοδικά τα αίτια που οδήγησαν στη δημοσιονομική κρίση και στην αδυναμία εκπλήρωσης των δανειακών υποχρεώσεων της Ελλάδας, αρχικά θα γίνει μια ιστορική αναδρομή της πορείας της ελληνικής οικονομίας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, με προσδιορισμό της επίδρασης του μακροοικονομικού περιβάλλοντος στην παραγωγικότητα και την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν προτάσεις για την αύξηση της συνολικής ζήτησης της χώρας, μέσω επενδύσεων, λαμβάνοντας υπόψη τη δεδομένη συσταλτική δημοσιονομική πολιτική, καθώς επίσης και την θέση της χώρας ως μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Παράλληλα, θα εξεταστεί η δυνατότητα συνεργειών δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, με τελικό στόχο την βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας. Η ενδελεχής ανάλυση των ανωτέρω αποσκοπεί στον καθορισμό των επενδύσεων ως βασικού εργαλείου, μέσω του οποίου θα επέλθει η αναγκαία οικονομική μεγέθυνση, καθώς επίσης και η οικονομική ανάπτυξη.

Λέξεις-κλειδιά: Επενδύσεις, ύφεση, μεγέθυνση, εξαγωγές.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ABSTRACT

Dimitrios Dasoulis

Title: The role of investments in times of recession – the Greek case

The aim of the present dissertation is to explore the role of investments in times of recession, with focus on the Greek case of the recent economic crisis. In order to thoroughly examine the reasons that led to a fiscal crisis and the inability of Greece to fulfill its debt obligations, firstly there will be a historical flashback of the course of the Greek economy after the Second World War, with identification of the effect of the macroeconomic environment on the productivity and the competitiveness of the Greek businesses. Subsequently, there will be a presentation of suggestions for the increase of the aggregate demand of the country, through investments, taking into account the given contractive fiscal policy, as well as the status of the country as a member of the Economic and Monetary Union. Alongside, there will be examined the possibility of synergies between the private and the public sectors, with the ultimate goal of increasing the social welfare. The in-depth analysis of the above aims at identifying investments as a basic tool, through which the necessary economic growth will take place.

Keywords: Investments, Recession, Growth, Exports.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή……..... 6
2. Κεφάλαιο 1 – Η Ελληνική Οικονομία μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο……. 8
3. 1.1 – Σταθεροποίηση της Οικονομίας και Ανάπτυξη υπό Καθεστώς Προστατευτισμού……..8
4. 1.2 – Η Αναπτυξιακή Ανύψωση…… 14
5. 1.3 – Η Κάμψη της Προόδου του Μεταποιητικού Τομέα και η Διεύρυνση των Ελλειμμάτων 18
6. 1.4 – Στασιμότητα και Συσσώρευση Χρέους……..…… 20
7. 1.5 – Η Πορεία Προς το Ενιαίο Ευρωπαϊκό Νόμισμα…… 27
8. 1.6 – Η Ελλάδα εντός της ΟΝΕ…… 30
9. 1.7 – Η Περίοδος της Κρίσης…… 38
10. Κεφάλαιο 2 – Ο Ρόλος των Επενδύσεων στην Αύξηση της Συνολικής Ζήτησης στην Ελλάδα…….. 43
11. 2.1 - Σημερινά Δεδομένα της Ελληνικής Οικονομίας……... 43
12. 2.2 - Ο Παράγοντας των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων…….. 45
13. 2.2.1 – Οφέλη – Επιδράσεις των ΑΞΕ……... 47
14. 2.2.2 – Η Πορεία των ΑΞΕ στην Ελλάδα…….. 52
15. 2.2.3 – Προσέλκυση ΑΞΕ…… 59
16. 2.2.4 – Άμεσες Ξένες Επενδύσεις & Προοπτικές…… 64
17. 2.3 – Συμπράξεις Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα…… 69
18. 2.4 – Χρηματοδότηση των Επιχειρήσεων σε Περιόδους Ύφεσης… 75
19. 2.5 – Συμπεράσματα…… 79
20. Βιβλιογραφία …… 82

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Εισαγωγή

Ο ρυθμός μεγέθυνσης μιας οικονομίας δίνεται από την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχωρίου Προϊόντος (ΑΕΠ) μιας χώρας. Το ΑΕΠ, το οποίο αντιστοιχεί στην αξία όλων των τελικών αγαθών που παράγονται εγχωρίως, σε ένα ημερολογιακό έτος, δίνεται από τη σχέση (Λιανός και Κυρίκος, 2008):

$ΑΕΠ \equiv C + I + G + (X - M)$, όπου:

C = καταναλωτική δαπάνη (δαπάνη νοικοκυριών για καταναλωτικά αγαθά).

I = ακαθάριστη επένδυση (τα έξοδα σε κεφαλαιουχικά αγαθά (δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις), μεταβολές αποθεμάτων, οικοδομήματα και νέες κατοικίες).

G = κρατικές δαπάνες (δαπάνες κρατικών φορέων για τελικά αγαθά).

X = εξαγωγές αγαθών.

M = εισαγωγές αγαθών.

Η ανωτέρω σχέση προσδιορίζει τον σημαντικό ρόλο των επενδύσεων στην παραγωγική επίδοση μιας οικονομίας.

Επίσης, η σημασία των επενδύσεων για τη συνολική ζήτηση δεικνύεται από τις ευεργετικές επιδράσεις του πολλαπλασιαστή επενδύσεων. Ο τελευταίος οριζόμενος ως $\kappa = \frac{1}{1-\beta+m}$, όπου β = οριακή ροπή προς κατανάλωση και *m*= οριακή ροπή για εισαγωγές, προσδιορίζει τη μεταβολή στο εισόδημα από μία αύξηση των επενδύσεων, λαμβάνοντας υπόψη και την αρνητική επίδραση των εισαγωγών (Λιανός και Ψειρίδου, 2015), και καθιστά τον ρόλο της εξεταζόμενης μεταβλητής καθοριστικό στην άσκηση οικονομικής πολιτικής με πολλαπλά οφέλη για την μεγέθυνση της οικονομίας αλλά και την κοινωνική ευημερία.

Όμως, εξίσου, αν όχι περισσότερο, καθοριστικός είναι ο ρόλος των επενδύσεων σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας. Σε αυτές τις περιόδους, το πραγματικό εισόδημα υπολείπεται του δυνητικού ενώ παρατηρείται αύξηση της ανεργίας, με τις επιχειρήσεις να λειτουργούν σε επίπεδα πολύ κάτω του συνηθισμένου (Λιανός και Ψειρίδου, 2015). Έτσι, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εντοπίσει και να επισημάνει τη σημασία των επενδύσεων σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας, εξετάζοντας την περίπτωση της Ελλάδας.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Για την επίτευξη του ανωτέρω σκοπού, θα ακολουθήσει, στο πρώτο κεφάλαιο, μια περιεκτική ανάλυση της πορείας της ελληνικής οικονομίας, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, με στόχο την ανάλυση των αιτιών που οδήγησαν στην πρόσφατη μεγάλη ύφεση της οικονομίας, καθώς επίσης και τον προσδιορισμό της αλληλεπίδρασης και των επιπτώσεων του διαμορφούμενου μακροοικονομικού περιβάλλοντος με/στον τον ιδιωτικό τομέα. Στο δεύτερο κεφάλαιο, λαμβάνει χώρα εξειδίκευση της σημασίας της προσέλκυσης επενδύσεων, έτσι ώστε να αυξηθεί η συνολική ζήτηση και να συμμετάσχει δυναμικά ο ιδιωτικός τομέας στην οικονομική μεγέθυνση, δεδομένων των περιορισμών της Ελλάδας από την συμμετοχή της σε διεθνή σχήματα, αλλά και της επιβεβλημένης συσταλτικής δημοσιονομικής πολιτικής. Τέλος, στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση συγκεκριμένων τρόπων εναλλακτικής χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, από τη συνήθη οδό μέσω του τραπεζικού συστήματος, οι οποίες δύναται να αποτελέσουν αξιόπιστες πηγές κεφαλαίων σε καθεστώς ασθενικής πιστωτικής επέκτασης.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Κεφάλαιο 1 – Η ελληνική οικονομία μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

1.1 – Σταθεροποίηση της οικονομίας & Ανάπτυξη υπό Καθεστώς Προστατευτισμού

Το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου οδηγεί την Ελλάδα, όπως και τις υπόλοιπες εμπλακείσες χώρες, σε προσπάθειες σταθεροποίησης και ανόρθωσης της οικονομίας. Η έμφαση, αρχικά, δίνεται σε τομείς στους οποίους προϋπήρχαν δομές πριν τον πόλεμο, και οι οποίοι θα αποτελέσουν τη βάση για την περαιτέρω εξέλιξη. Έτσι, οι προσπάθειες επικεντρώνονται στους τομείς της μεταποίησης και της αγροτικής παραγωγής, με παράλληλη εξασφάλιση όσο το δυνατόν περισσότερων θέσεων εργασίας. Όμως, οι τομείς αυτοί παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα λόγω των πολεμικών καταστροφών, της έλλειψης πρώτων υλών, καθώς και της εγκατάλειψης μεγάλου μέρους του μηχανικού εξοπλισμού. Τα υπόψη δεδομένα έχουν επιφέρει σημαντική απαξίωση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού, ενώ, ταυτόχρονα, έχουν περιορίσει τις καλλιεργούμενες εκτάσεις και έχουν οδηγήσει σε σταδιακή απομείωση του κτηνοτροφικού κεφαλαίου (Γιαννιώτης, 2015).

Η περίοδος 1945 – 1950, λογίζεται ως μία φάση ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας, όπου επιχειρείται η ανοικοδόμηση των κατεστραμμένων εγκαταστάσεων και υποδομών, ενώ επέρχονται πληθυσμιακές μετακινήσεις και ανακατατάξεις. Όμως, συνεπεία και του εμφυλίου πολέμου κρίνεται σκόπιμο να θεωρηθεί ότι η εγχώρια οικονομία εισέρχεται σε μια κατάσταση ομαλότητας από το έτος 1950 και έπειτα. Γενικότερα, κατά τα έτη 1950 – 1961, η Ελλάδα είχε έναν από τους προεξέχοντες ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης των χωρών της Δυτικής Ευρώπης, με τον μέσο ετήσιο ρυθμό ανόδου του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ), σε πραγματικές τιμές, να έπεται αυτού της οικονομικής μεγέθυνσης της Δυτικής Γερμανίας, η οποία κατείχε τον υψηλότερο ρυθμό μεγέθυνσης της Δυτικής Ευρώπης (Γερωνυμάκης, 1964).

Ειδικότερα, στον ακόλουθο πίνακα απεικονίζεται ο ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ τα έτη 1950 – 1961, ο οποίος παρουσιάζει συνεχή αύξηση σε σταθερές τιμές, εκτός του έτους 1952, όπου παρατηρείται πτώση ένεκα της μείωσης της γεωργικής και της βιομηχανικής παραγωγής, και από την πλευρά της

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ζήτησης, τη μείωση της ζήτησης κεφαλαιουχικών αγαθών (Γερωνυμάκης, 19-64):

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ

Έτη	**Σε σταθερές τιμές 1954 (εκατ. δραχμές)**	**Ετήσια μεταβολή ΑΕΠ**
1950	40.738	-
1951	41.028	8,1
1952	43.691	-0,8
1953	49.902	14,2
1954	51.611	3,4
1955	55.453	7,4
1956	58.470	5,4
1957	63.452	8,5
1958	65.369	3,0
1959	68.431	4,7
1960	70.881	3,6
1961	78.674	11,0

Σε γενικότερο επίπεδο, επισημαίνεται ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 και για περίπου δύο δεκαετίες το ΑΕΠ της Ελλάδας αυξάνεται με μεσο ετήσιο ρυθμό 7%, ρυθμός που αποτελεί το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό σε παγκόσμια βάση, μετά την Ιαπωνία (Γιαννιώτης, 2015). Τα ανωτέρω στοιχεία καταδεικνύουν ότι η ελληνική οικονομία ανακτά την απολεσθείσα, λόγω του πολέμου, δραστηριότητα του δευτερογενή τομέα, η συμβολή του οποίου στην αύξηση του ΑΕΠ είναι σημαντική, όπως φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα (Γερωνυμάκης, 1964):

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΑΕΠ της Ελλάδος, κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (1950 – 1961)

	1950	**1951**	**1952**	**1953**	**1954**	**1955**	**1956**	**1957**	**1958**	**1959**	**1960**	**1961**
Γεωργία	13.165	15.201	14.332	18.071	17.729	19.304	19.483	22.499	20.812	21.480	20.435	24.153
Βιομηχανία	9.123	9.439	9.363	10.932	12.415	13.525	14.784	15.666	17.524	18.215	20.316	22.117
Υπηρεσίες	18450	19.388	19.996	20.899	21.467	22.624	24.203	25.287	27.033	28.376	30.130	32.404
Σύνολο	40.738	44.028	43.691	49.902	51.611	55.453	58.470	63.452	65.369	68.431	70.881	78.674

Στον αντίποδα των ανωτέρω θετικών εξελίξεων, σημειώνεται ότι η παρατηρούμενη πρόοδος πραγματοποιείται υπό συνθήκες υψηλού προστατευ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τισμού προκειμένου να τονωθεί η εγχώρια δραστηριότητα, με συνέπεια η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας να τίθεται εν αμφιβόλω. Στο ΑΕΠ της χώρας, η συμμετοχή του αγροτικού τομέα είναι καθοριστική, ενώ η αγροτική παραγωγή απασχολεί το μεγαλύτερο ποσοστό του εργατικού δυναμικού και συμμετέχει στις εξαγωγές με το μεγαλύτερο μερίδιο (Γιαννιώτης, 2015).

Πιο συγκεκριμένα, στην ελληνική οικονομία της εποχής δεσπόζει ο πρωτογενής τομέας, με το μεγαλύτερο μέρος του ενεργού πληθυσμού να απασχολείται στη γεωργία. Βάσει των στοιχείων της απογραφής του 1951, ο ενεργός πληθυσμός της Ελλάδας κατανέμεται ως εξής (Κανελλόπουλος, 1961):

1. Πρωτογενής παραγωγή: 48,6%.
2. Μεταποίηση: 15,8%
3. Λοιποί τομείς: 35,6%.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι μεγάλο μέρος της ζήτησης για προϊόντα του μεταποιητικού τομέα εκδηλώνεται από τα γεωργικά εισοδήματα, η εποχικότητα της μεταβολής των υπόψη εισοδημάτων αντανακλάται και στη βιομηχανική παραγωγή. Επιπλέον, η εν λόγω αστάθεια απαντάται και στις εξαγωγές. Δηλαδή, λόγω της φύσεως των εξαγώγιμων προϊόντων και της ανομοιογενούς συνθέσεων των εισαγωγών, ο βαθμός εξαρτήσεως της χώρας από το εξωτερικό είναι ιδιαίτερα υψηλός. Ειδικότερα, ο δείκτης καθαρής εξάρτησης, ήτοι η διαφορά που εμφανίζεται ανάμεσα στα ποσοστά επί του εθνικού προϊόντος των τρεχουσών συναλλαγματικών δαπανών και των τρεχουσών συναλλαγματικών εισπράξεων, ανήλθε από 3,2% προπολεμικά, στο 8%, περίπου, το 1959 (Κανελλόπουλος, 1961).

Επίσης, παρατηρείται ότι η εξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από το εξωτερικό χαρακτηρίζεται έντονη όχι μόνο λόγω της φύσης του εμπορικού ισοζυγίου, αλλά και λόγω των αναγκών σε ξένα κεφάλαια. Σημαντικό μέρος του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών χρηματοδοτείται από μεταφορές ξένων κεφαλαίων (βοήθεια, δάνεια, εισροή ιδιωτικού κεφαλαίου, εμπορικές πιστώσεις αλλοδαπής), με μείζον ποσοστό των δημοσίων επενδύσεων να βασίζεται, έως το 1957, σε αλλοδαπά κεφάλαια (Κανελλόπουλος, 1961).

Τα ανωτέρω επηρεάζουν δυσμενώς και την ιδιωτική επιχειρηματική δράση. Η προσφορά αποταμιευτικών κεφαλαίων για μακροπρόθεσμες

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

επενδύσεις κρίνεται ανεπαρκής, ενώ η ζήτηση των υπόψη κεφαλαίων από μερους των ιδιωτών για χρησιμοποίηση τους σε παραγωγικές επενδύσεις είναι ελλιπής, με τα αίτια να εντοπίζονται στην περιορισμένη επιχειρηματική εμπειρία και την χαμηλή τεχνολογική πρόοδο. Τα προαναφερθέντα, σε συνδυασμό με το μικρό μέγεθος της καταναλωτικής αγοράς, την απουσία επίκαιρου τεχνικοοργανωτικού προσανατολισμού και εκπαιδευμένων στελεχών, την έλλειψη δυναμικών και εξειδικευμένων κινήτρων ενθαρρύνσεως των επενδύσεων και την ατελή οργάνωση της κεφαλαιαγοράς, συντελούν στην ανάληψη περισσότερων πρωτοβουλιών για επενδύσεις από μέρους του Κράτους (Κανελλόπουλος, 1961).

Εξετάζοντας αναλυτικά τον τομέα των επενδύσεων παρατηρείται ότι η οικοδομική δραστηριότητα, οι μεταφορές και οι επικοινωνίες υπήρξαν οι δύο κύριοι τομείς στους οποίους οφείλεται ο υψηλός ρυθμός ανόδου της οικονομίας. Το σύνολο των ακαθάριστων επενδύσεων των δύο αυτών τομέων αντιπροσωπεύει άνω του 50% των συνολικών ακαθαρίστων επενδύσεων της περιόδου, σε αντιδιαστολή με τις ανεπαρκείς επενδύσεις στον τομέα της μεταποιήσεως, οι οποίες από 20%, περίπου, του συνόλου το 1950, μειώθηκαν στο 8%, περίπου, το 1960. Η συγκεκριμένη εξέλιξη αποκτά ιδιαίτερη σημασία, αφού ληφθεί υπόψη ότι οι δημόσιες επενδύσεις, σε σχέση με τις ιδιωτικές, αντιπροσωπεύουν το 36% του συνόλου το 1950, και το 37% το 1960. Τέλος, σημειώνεται ότι το ποσοστό των δαπανών για την παιδεία μειώθηκε από 2% επί του ΑΕΠ το 1948, σε 1,5% το 1961 (Παπανδρέου, 1964).

Παράλληλα, με την Συνθήκη της Ρώμης (1958), με την οποία δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), αποκτούν υπόσταση τρία πλαίσια πολιτικής (Τσινισιζέλης, 2010):

- Μία Τελωνειακή Ένωση.
- Μία κοινή Αγροτική Πολιτική.
- Ένα σύστημα θεσμών υπεύθυνο για τη διαχείριση του ανωτέρω πλαισίου.

Περαιτέρω, ένας από τους στόχους της ΕΟΚ ήταν η εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων μεταξύ των κρατών – μελών, με σκοπό την πραγμάτωση της κοινής αγοράς στο εσωτερικό της Κοινότητας (Τσινισιζέλης, 2010).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Η Ελλάδα αποφασίζει να αναζητήσει την συνεργασία της με την ΕΟΚ, προκειμένου οι αναπτυξιακές της προσπάθειες να ενταχθούν στο ευρύτερο σχήμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Απώτερη επιδίωξη, μέσω της οικονομικής συνεργασίας, είναι η οικοδόμηση ενός ευρωπαϊκού μέλλοντος, το οποίο θα εγγυάται την κοινή οικονομική και κοινωνική πρόοδο, για όλες τις μετέχουσες χώρες. Έτσι, το 1961 τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία Συνδέσεως μεταξύ της Ελλάδας και της ΕΟΚ, μέσω της οποίας η χώρα συμμετέχει μερικώς στις προβλεπόμενες από τη Συνθήκη της Ρώμης διαδικασίες. Η Σύνδεση αναφέρεται σε χώρες, οι οποίες βρίσκονται στο στάδιο της οικονομική ανάπτυξης, και οι οποίες αδυνατούν να εφαρμόσουν το σύνολο των διατάξεων της υπόψη Συνθήκης (Γιαννιώτης, 2015).

Εντούτοις, ένα από τα σημαντικότερα θέματα που θα πρέπει να αντιμετωπίσει η ελληνική οικονομική πολιτική είναι το σημαντικό έλλειμα του εμπορικού ισοζυγίου. Στους ακόλουθους Πίνακες 3 & 4 παρατίθενται στοιχεία προς επίρρωση των ανωτέρω, που αφορούν τα έτη 1958 έως 1960, και τις εξαγωγές προς χώρες της Δυτικής Ευρώπης (ειδικότερα, της ΕΟΚ):

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εξαγωγές της Ελλάδος προς την ΕΟΚ (σε εκατ. δραχμές)

Κατηγορίες προϊόντων	**1958**	**1959**	**1960**
Είδη διατροφής	508	602	407
Ποτά & καπνός	1653	975	816
Πρώτες ύλες (μη εδώδιμες)	653	686	552
…	…	…	…
Σύνολο	2940	2410	1800

Πηγή: Γιαννιώτης, 2015 (Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος, 1961)

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Εισαγωγές της Ελλάδος από την ΕΟΚ (σε εκατ. δραχμές)

Κατηγορίες προϊόντων	**1958**	**1959**	**1960**
Είδη διατροφής, καπνά	300	318	337
Πρώτες ύλες (μη εδώδιμοι)	224	152	262
Ορυκτά, καύσιμα, λιπαντικά	762	193	115
Χημικά προϊόντα	861	896	909
Βιομηχανοποιημένα είδη	2348	2264	2454
Μηχανήματα, μεταφορικά μέσα	2728	2637	3004
Σύνολο	7223	6460	7081

Πηγή: Γιαννιώτης, 2015 (Ε.Σ.Υ.Ε., Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος, 1961)

Γενικότερα, κατά τη μεταπολεμική περίοδο παρατηρείται σταθερή και ταχεία αύξηση των εισαγωγών, ενώ οι εξαγωγές αυξάνονται με ασταθή και βραδύ ρυθμό. Η ταχεία αύξηση των εισαγωγών οφείλεται στην αυξημένη ανάγκη για κεφαλαιουχικά αγαθά, αλλά και για καταναλωτικά αγαθά συνεπεία των αυξανόμενων εισοδημάτων του πληθυσμού και της ζήτησης για ξένα προϊόντα. Αντίθετα, οι εξαγωγές σημείωσαν ταχεία ανοδική πορεία μόνο κατ' εξαίρεση την πενταετία 1953 – 1958, η οποία οφείλονταν στην υποτίμηση της εξωτερικής αξίας της δραχμής. Για την περίοδο 1958 – 1966, παρατηρείται, αρχικά, υποχώρηση και στη συνέχεια μικρή αύξηση των εξαγωγών (Αγαπητί-δης, 1969).

Οι βασικοί λόγοι, στους οποίους οφείλεται το διαπιστούμενο έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο είναι οι ακόλουθοι (Αγαπητίδης, 1969):

- Η σύνθεση των εξαγωγών, η οποία αποτελείται κυρίως από γεωργικά προϊόντα. Σημειώνεται ότι, το 1952, δύο μόνο αγαθά, ο καπνός και η σταφίδα, αποτελούσαν το 57% του συνόλου της αξίας των εξαγωγών.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

- Ο μικρός αριθμός χωρών – εισαγωγέων των ελληνικών προϊόντων. Για αρκετά χρόνια τέσσερις χώρες αγόραζαν το 60%, περίπου, των ελληνικών εξαγωγών.
- Το υψηλό κόστος των ελληνικών προϊόντων, το οποίο οφείλονταν στην απουσία οικονομιών κλίμακας, το μικρό μέγεθος των μονάδων παραγωγής και διάφορες επιβαρύνσεις.
- Η μη πραγματοποίηση έργων υποδομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η αστάθεια της πολιτικής και της νομοθεσίας, τα γραφειοκρατικά εμπόδια, ο κακός σχεδιασμός και η ανεπαρκής προβολή των εγχώριων προϊόντων.
- Λοιποί παράγοντες, όπως η χαμηλή ποιότητα, η απουσία τυποποίησης, η χαμηλή προσφορά σε σχέση με τη ζήτηση, και η ασυνέπεια στην εκτέλεση των παραγγελιών που αφορούσαν εξαγωγές.

1.2 Η Αναπτυξιακή Ανύψωση

Παρόλα αυτά, από τις αρχές με τα μέσα της δεκαετίας του 1960 παρατηρείται βελτίωση των εξαγωγών. Η εν λόγω αύξηση είναι συνέπεια της επέκτασης της ελληνικής παραγωγής, της ίδρυσης πρωτοποριακών μονάδων με εξαγωγικό προσανατολισμό, μέσω χρηματοδότησης προερχόμενης από το εξωτερικό, αλλά και της μείωσης μέχρι καταργήσεως των εισαγωγικών δασμών από τις χώρες της ΕΟΚ (Αγαπητίδης, 1969). Σημειώνεται ότι, οι ελληνικές εξαγωγές προς τα κράτη – μέλη της ΕΟΚ ενθαρρύνονται μέσω της προοδευτικής μείωσης των δασμών, από τις υπόψη χώρες, από την έναρξη της Συνδέσεως (1961) μέχρι την πλήρη κατάργησή τους έξι χρόνια μετά (Γιαννιώτης, 2015).

Συνεπεία των ανωτέρω, σημειώνεται αύξηση των εξαγωγών βιομηχανικών προϊόντων κατά το ήμισυ της δεκαετίας του 1960. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, ενώ το 1963 οι βιομηχανικές εξαγωγές ανέρχονταν στα $10 εκατ., αντιπροσωπεύοντας το 3,4% του συνόλου, το 1965 ανήλθαν στα $ 29 εκατ., με συμμετοχή επί του συνόλου στο 8,8%. Η θετική αυτή εξέλιξη οφείλεται στην αύξηση του αριθμού και του μεγέθους των μεταποιητικών μονάδων, στην συμβολή της ξένης επιχειρηματικότητας, μέσω τεχνολογικής γνώσης καθώς και εμπειρίας, και στα κίνητρα, κυρίως πιστωτικής φύσης, για τόνωση των εξαγωγών. Επισημαίνεται ότι, πέντε μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις,

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ιδρυθείσες ή επεκταθείσες με ξένα κεφάλαια, κάλυπταν το 57% της αξίας των βιομηχανικών εξαγωγών κατά το έτος 1967. Αυτές οι επιχειρήσεις είναι: το Αλουμίνιο της Ελλάδος (32% του συνόλου), τα Ελληνικά Ναυπηγεία, τα Διυλιστήρια Θεσσαλονίκης, η επιχείρηση νικελίου LARGO και η Πειραϊκή – Πατραϊκή (Αγαπητίδης, 1969).

Επιπλέον, εξετάζοντας την εξέλιξη του Εθνικού Εισοδήματος κατά την περίοδο 1948 – 1969 παρατηρείται ότι ο μέσος ρυθμός ετήσιας αυξήσεως αυτου, κατά την περίοδο 1948 – 1960, ήταν 6,14%, την περίοδο 1960 έως 1969 ο μέσος ρυθμός αυξήσεως ανήλθε σε 6,6%, και συνολικά στην εικοσαετία 1948 – 1969 κατέγραψε μέση ετήσια αύξηση 6,3% (Κούλης, 1971). Παράλληλα, αποτελεί χαρακτηριστικό της διαπιστουμένης οικονομικής αναπτύξεως το γεγονός ότι η βιομηχανική παραγωγή συμμετείχε με ποσοστό συνεχώς αυξανόμενο, σε αντίθεση με την γεωργική παραγωγή που παρουσίαζε σταδιακή μείωση στο ποσοστό συμμετοχής της στην εγχώρια παραγωγή (Κούλης, 1971):

ΈΤΗ	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΉ	ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1958	24,0%	27,2%
1960	26,0%	24,4%
1965	27,8%	22,7%
1967	28,4%	21,7%
1969	31,0%	18,5%

Ένα ακόμα στοιχείο που συνεπικούρησε στην ανωτέρω μεγέθυνση είναι η νομισματική σταθερότητα κατά την περίοδο 1952 - 1970, η οποία είχε ως άμεση συνέπεια την αύξηση των καταθέσεων στις εμπορικές τράπεζες και στα Δημόσια Ταμιευτήρια. Αυτή η εξέλιξη ήταν αδύνατη τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια λόγω του υπερπληθωρισμού που παρατηρήθηκε την υπόψη περίοδο. Η αύξηση των καταθέσεων επέτρεψε στις τράπεζες να χρηματοδοτήσουν, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, βιομηχανικές, βιοτεχνικές και εμπορικές επιχειρήσεις. Πιο συγκεκριμένα, η μεσοπρόθεσμη χρηματοδότηση της βιομηχανίας, της βιοτεχνίας και των μεταλλείων αυξήθηκε από 5.800 εκατ. δραχμές το 1960 σε 20.600 εκατ. δραχμές το 1969, ενώ η μακροπρόθεσμη τραπεζική χρηματοδότηση σε βιομηχανικές και μεταλλευτικές επιχειρήσεις αυξήθηκε από 3.160 εκατ. δραχμές το 1960 σε 11.200 εκατ. δραχμές το 1969 (Κούλης, 1971).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Παράλληλα, η δημοσιονομική πολιτική της περιόδου 1949 – 1970 συνέβαλε σημαντικά στις προαναφερθείσες θετικές εξελίξεις. Η συγκεκριμένη πολιτική την λόγω περίοδο είχε τρεις στόχους: α) την αύξηση του παραγωγικού δυναμικού της οικονομίας, μέσω της εκτέλεσης επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και της αύξησης της παραγωγικής ικανότητας του μεταποιητικού τομέα, β) την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη μέσω της υποβοήθησης της ανάπτυξης των λιγότερο ανεπτυγμένων περιφερειών της χώρας και γ) την διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας. Για την επίτευξη των ανωτέρω στόχων υιοθετήθηκαν μέτρα όπως η απαλλαγή από το φόρο εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων για το τμήμα των κερδών των βιομηχανικών, βιοτεχνικών και μεταλλευτικών επιχειρήσεων, που χρησιμοποιήθηκε για επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, και ιδιαίτερα επέκτασης και εκσυγχρονισμού εγκαταστάσεων. Τέλος, σημειώνεται ότι στην αύξηση του παραγωγικού δυναμικού της χώρας συνεισέφεραν σε μεγάλο βαθμό το Κράτος και οι Δημόσιες Επιχειρήσεις με την πραγματοποίηση δημοσίων επενδύσεων σε διάφορους τομείς και σε διάφορες περιοχές της χώρας (Κούλης, 1971).

Όμως, το 1970 σημειώθηκε και η συμπλήρωση μιας οκταετίας από την Σύνδεση της Ελλάδος με την ΕΟΚ, και κρίνεται σκόπιμο να εξεταστούν οι συνέπειες και τα αποτελέσματα αυτής της αλληλεπίδρασης με την Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά. Η Σύνδεση διαφέρει από την Ένταξη στην ΕΟΚ ως προς το ότι η υποψήφια προς Σύνδεση χώρα δεν έχει πρόσβαση στα Όργανα αποφάσεων της Κοινότητας, δεν συμμετέχει στις διαμορφούμενες κοινές πολιτικές και, συνεπώς, δεν απολαμβάνει τις απορρέουσες από αυτές ευεργετικές συνέπειες. Παρόλα αυτά, η κατάσταση της Σύνδεσης κρίνεται προτιμότερη για Κράτη που βρίσκονται στο στάδιο της οικονομικής ανάπτυξης και θεωρείται ότι η πλήρης ένταξή τους στην ΕΟΚ ενδέχεται να απειλήσει τα μέχρι τότε θετικά επιτεύγματά τους (Γιαννιώτης, 2015).

Τα κύρια σημεία της Συμφωνίας Συνδέσεως είναι τα ακόλουθα (Σαπουντζάκης, 1970):

- Η τελωνειακή ένωση, με την προοδευτική κατάργηση, από την Ελλάδα, των εισαγωγικών δασμών και ποσοτικών περιορισμών σε προϊόντα προερχόμενα από κράτη της Κοινής Αγοράς, με την παράλληλη, αλλά συντομότερη, κατάργηση των αντίστοιχων περιορισμών από τα υπόψη κράτη

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

των ελληνικών εισαγωγών, και την βαθμιαία εναρμόνιση του ελληνικού προς το κοινό, για όλες τις χώρες της Κοινής Αγοράς, Τελωνειακό Δασμολόγιο.

- Η ελεύθερη κίνηση προσώπων και κεφαλαίων.
- Η εναρμόνιση της ελληνικής αγροτικής, δημοσιονομικής και εμπορικής πολιτικής, με τις αντίστοιχες της Κοινότητας, και η δανειοδότηση της Ελλάδας. Η δανειοδότηση περιλαμβάνει τη χορήγηση πιστώσεων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, στην Ελλάδα, κατά την πρώτη πενταετία, ύψους $125 εκατ., με ευνοϊκό επιτόκιο όταν αυτές οι πιστώσεις χρησιμοποιούνται για την χρηματοδότηση έργων υποδομής.

Ως προς την ελεύθερη κίνηση προσώπων και κεφαλαίων, παρατηρούνται τα εξής (Σαπουντζάκης, 1970):

- Σημαντική αύξηση των Ελλήνων μεταναστών προς χώρες της Κοινότητας, και ειδικά προς την Γερμανία, με τον συνολικό αριθμό των μεταναστών, στο τέλος του 1969, να ανέρχεται στις 178.000.
- Εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων για επενδύσεις στην Ελλάδα, κατά μέσο όρο, $ 9,4 εκατ. την περίοδο 1953 – 1962, $10,3 εκατ. το 1963 έως 1965, και $7 εκατ. την περίοδο 1966 έως 1969. Από τα συγκεκριμένα στοιχεία συνάγεται ότι η Σύνδεση δεν βοήθησε στην εισροή επιχειρηματικών κεφαλαίων από τα κράτη-μέλη προς την Ελλάδα (Σαπουντζάκης, 1970).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, από το ποσό των $125 εκατ., που προέρχονταν από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, χρησιμοποιήθηκαν, τελικά, μόνο $69,1 εκατ., έμεινε δηλαδή ανεκμετάλλευτο ποσοστό 45% του συνόλου. Με άλλα λόγια, διαπιστώνεται ότι ο ρυθμός απορροφήσεως υπήρξε βραδύτατος (Σαπουντζάκης, 1970). Αυτό το στοιχείο θα επαναληφθεί και σε περιπτώσεις μεταγενέστερων ευνοϊκών χρηματοδοτήσεων της Ελλάδας από Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Κοινότητας.

Εξετάζοντας λεπτομερέστερα τις επιπτώσεις της Σύνδεσης στις εισαγωγές της Ελλάδας, παρατηρείται ότι αυτές αυξήθηκαν για τα έτη 1962 έως 1969 από τις χώρες της Κοινότητας. Ειδικότερα, ενώ τα τελευταία δύο έτη, προ της Συνδέσεως, οι εισαγωγές αυξάνονται από $196,8 εκατ. σε $284,2 εκατ., από το 1962 έως το 1969 αυτές αυξήθηκαν από $296,4 εκατ. σε $576,4 εκατ. Επιπλέον, οι εισαγωγές από την Κοινότητα είναι πολύ μεγαλύτερες από

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

το άθροισμα όλων των εισαγωγών από τις ΗΠΑ, την Αγγλία και τις χώρες του Σοβιετικού Συνασπισμού (Σαπουντζάκης, 1970).

Από την πλευρά των εξαγωγών, παρατηρείται σημαντική αύξηση αυτών μετά την Σύνδεση της Ελλάδος με την Κοινή Αγορά. Τα τελευταία τρία έτη προ της Σύνδεσης οι ελληνικές εξαγωγές, προς την Κοινή Αγορά, αυξάνονται από $67,8 σε $84,2 εκατ., ενώ από το 1962 έως το 1969 αυξήθηκαν από $89,6 εκατ. σε $202,6 εκατ., με παράλληλη αύξηση των εξαγωγών προς τις ΗΠΑ, στο ίδιο διάστημα, από $27,4 εκατ. σε $96,1 εκατ. (Σαπουντζάκης, 1970).

Από τα ανωτέρω στοιχεία προκύπτει ότι, καθώς οι χώρες τις ΕΟΚ έχουν καταργήσει πλήρως τους δασμούς και η Ελλάδα σταδιακά και μερικώς, ως συνέπεια της συμφωνίας Σύνδεσης, η τελωνειακή σύνδεση παρουσιάζεται να είναι επωφελής για τα ελληνικά συμφέροντα. Όμως, καθώς και η Ελλάδα θα πρέπει να καταργήσει πλήρως τους δικούς της δασμούς, σε βάθος χρόνου, είναι αναγκαία η βελτίωση της ανταγωνιστικής της θέσης, έτσι ώστε να μπορεί να σταθεί ισάξια στον διαμορφούμενο ενιαίο οικονομικό χώρο.

1.3 Η Κάμψη της Προόδου του Μεταποιητικού Τομέα και η Διεύρυνση των Ελλειμμάτων

Παρατηρώντας τη συμμετοχή του μεταποιητικού τομέα στις εξαγωγές τις χώρας διαπιστώνεται καίρια συμβολή του στην αύξησή τους. Έτσι, ενώ την τριετία 1961-1963 η συμμετοχή της βιομηχανίας στις εξαγωγές ανέρχονταν στο 9%, περίπου, στο σύνολο των εξαγωγών, την τριετία 1975-1977 το αντίστοιχο ποσοστό είχε διαμορφωθεί στο 65%. Όμως, παρά την θετική αυτή εξέλιξη είναι αδύνατο να παραγνωριστεί ότι το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου διευρύνεται, και από 8,1% του ΑΕΠ το 1954, έφτασε το 16,8% το 1977 (Κιντής, 1980). Επιπλέον, και αυτή η βελτίωση του βιομηχανικού τομέα δεν στηρίζεται σε υγιείς βάσεις, ειδικότερα (Κιντής, 1980):

- Διαπιστώνεται χαμηλό ποσοστό βιομηχανικών επενδύσεων, στο σύνολο των επενδύσεων της χώρας (14%, έναντι 31% του τομέα της κατοικίας, κατά μέσο όρο, για την περίοδο 1950-1980).
- Το μέγεθος των βιομηχανικών μονάδων παραμένει μικρό.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

- Σημαντικό μέρος του παραγωγικού δυναμικού εξαρτάται από την οικοδομική δραστηριότητα.
- Καίριοι κλάδοι εξαρτώνται από ξένα κεφάλαια, τόσο από πλευράς προμήθειας πρώτων υλών και ενδιάμεσων αγαθών, όσο και από πλευράς διάθεσης των προϊόντων.
- Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου διευρύνεται.
- Το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης των επιχειρήσεων είναι χαμηλό, και οι βιομηχανίες δεν προβαίνουν σε εξειδίκευση της παραγωγής.
- Η βιομηχανία δέχεται σημαντικές εξωτερικές επιβαρύνσεις, ως αποτέλεσμα της χαμηλής παραγωγικότητας άλλων τομέων και κλάδων της οικονομίας και, ειδικότερα, του δημοσίου τομέα.

Επιπλέον, αναφορικά με το διευρυνόμενο έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου παρατηρείται ότι αυτό αυξάνεται, σε απόλυτο μέγεθος, από $3.998 εκατ. το 1977, σε $6.178 το 1979. Επίσης, από το 1978 εντείνεται η προσφυγή σε δανεισμό κεφαλαίων προερχομένων από το εξωτερικό, γεγονός που καταδεικνύεται από την αύξηση του ελλείματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από $1,3 δισ. το 1977-78, σε $2,3 δισ. Η εν λόγω αρνητική εξέλιξη είναι συνέπεια της μεγάλης αύξησης των εισαγωγών το 1979 σε σχέση με το προηγούμενο έτος (37,7% έναντι 14,5%), με μεγάλος μέρος αυτών (το 1/3) να οφείλεται στην εισαγωγή πετρελαίου και το υπόλοιπο στις λοιπές εισαγωγές, αλλά και της ανεπάρκειας του ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών να καλύψει το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου (Βαρελάς, 1980).

Γενικότερα, το ισοζύγιο πληρωμών παρουσίασε σημαντική αύξηση στο έλλειμμά του, που ανήλθε στο 80%, παρά το γεγονός ότι σημειώθηκε και αξιομνημόνευτη διόγκωση των εξαγωγών (1978/77: 19%, 1979/78: 31%). Έτσι, το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, ως ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν 4,7% το 1977, 3,9% το 1978 και 5,8% το 1979. Αυτό το γεγονός έχει ως συνέπεια την διαμόρφωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού σε επίπεδα ανώτερα του 5% του ΑΕΠ, με αρνητική επίδραση στον πληθωρισμό. Πιο συγκεκριμένα, οι τιμές καταναλωτή αυξήθηκαν κατά 13,3% το 1976, 12,2% το 1977, 12,5% το 1978 και 19% το 1979. Τα ανωτέρω καθιστούν το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου πρόβλημα της οικονομίας της χώρας, με παράγωγο φαινόμενό του τον πληθωρισμό (Βαρελάς, 1980).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

1.4 Στασιμότητα & Συσσώρευση Χρέους

Η περίοδος 1980 – 1994 χαρακτηρίζεται από την μετάπτωση της οικονομίας σε κατάσταση στασιμότητας. Ο ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ ήταν, κατά μέσο όρο, 0,8%, ενώ για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις χώρες του ΟΟΣΑ τα αντίστοιχα μεγέθη ήταν 2% και 2,7%. Η χαμηλή οικονομική μεγέθυνση και τα λοιπά διαρθρωτικά προβλήματα είχαν ως συνέπεια και την αύξηση της ανεργίας, η οποία αυξήθηκε από ποσοστό 4%, περίπου, το 1981, σε σχεδόν 10% το 1994 (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Το 1985 τέθηκε σε εφαρμογή ένα διετές πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας, το οποίο οδήγησε σε μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Όμως, το 1988-89 παρουσιάστηκε υποτροπή λόγω της παύσης του προγράμματος σταθεροποίησης το 1988. Επίσης, την περίοδο 1991-1993 παρουσιάστηκε συνέχεια των εγχώριων ανισορροπιών. Ο λόγος του δημοσιονομικού ελλείμματος προς το ΑΕΠ ήταν, κατά μέσο όρο, 12,5%, περίπου, ετησίως, με τον πληθωρισμό να μειώνεται αλλά να παραμένει σε διψήφια επίπεδα. Τέλος, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ονομαστικού ΑΕΠ μειώθηκε, με τη μείωση να οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον χαμηλό ρυθμό αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Ειδικότερα, το 1981 οι δανειακές ανάγκες του δημοσίου τομέα, ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκαν κατά 6,5 εκατοστιαίες μονάδες, φθάνοντας σχεδόν στο 15%, με αποτέλεσμα να προκληθεί άμεση επιτάχυνση της πιστωτικής επέκτασης (πιο συγκεκριμένα, ο ετήσιος ρυθμός της εγχώριας πιστωτικής επέκτασης ανήλθε στο 36% το 1981, από 25% το 1980). Παράλληλα, ο πληθωρισμός αυξήθηκε και διαμορφώθηκε στο επίπεδο του 25% για τη διετία 1980-1981. Άλλοι παράγοντες, όπως η άνοδος των τιμών του πετρελαίου και οι επιδεινούμενες ανισορροπίες που παρουσιάστηκαν στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1970, σε συνδυασμό με τη χαλαρή μακροοικονομική πολιτική των αρχών της δεκαετίας του 1980 είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση στασιμοπληθωρισμού (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Προκειμένου να ικανοποιηθούν οι αυξανόμενες καταναλωτικές ανάγκες της γενικής κυβέρνησης, αλλά και να χρηματοδοτηθούν τα μεγάλα ελλείμματα του δημοσίου τομέα, η κεντρική τράπεζα άσκησε χαλαρή νομισματική πολι-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τική. Τα νομισματικά και τα πιστωτικά μεγέθη διαμορφώθηκαν σε επίπεδα άνω του 20%, με τα πραγματικά επιτόκια να βρίσκονται σταθερά σε αρνητικά επίπεδα. Έτσι, για να καλύπτει εν μέρει τις προαναφερθείσες ανάγκες του δημοσίου τομέα, η Τράπεζα της Ελλάδος εφάρμοζε ένα σύστημα κατανομής των πιστώσεων (που περιλάμβανε και ποσοτικά όρια), το οποίο περιόριζε την πιστωτική επέκταση στον ιδιωτικό τομέα, με αποτέλεσμα αυτός να εκτοπίζεται σταδιακά από την οικονομική δραστηριότητα (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, καθώς και χρόνιες διαρθρωτικές αδυναμίες, όπως η υψηλή συγκέντρωση της βιομηχανίας σε φθίνοντες παραδοσιακούς κλάδους, με παράλληλη επίδραση των δυσκαμψιών και των ελέγχων στις αγορές εργασίας, προϊόντων και στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, είναι επόμενο ότι υπονομεύτηκε η ανταγωνιστικότητα και το δυνητικό προϊόν της οικονομίας. Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζεται σύγκριση της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής της Ελλάδας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας, για την δεκαετία 1980, με τον μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής της Ελλάδας να είναι ελαφρά αρνητικός:

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Αύξηση του δυνητικού προϊόντος (επιχειρηματικός τομέας)
Ετήσια εκατοστιαία μεταβολή 1980 - 1990

	Ελλάδα	*Ισπανία*	*Πορτογαλία*
Πραγματικό προϊόν	1,5	2,8	3,0
Δυνητικό προϊόν	1,4	3,0	3,2
Κεφαλαιακό απόθεμα	1,9	3,5	2,9
Εργατικό δυναμικό	0,9	1,0	0,9
Συνολική παραγωγικότητα συντελεστών	-0,1	1,3	0,7

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, 2002

Επιπλέον, από την πλευρά των επενδύσεων παρατηρείται ότι η μέση ετήσια μεταβολή των τελικών επενδύσεων, για τα έτη 1980 έως 1984 ήταν -2,2%. Σε αυτή την εξέλιξη επίδρασαν αρνητικά και άλλοι παράγοντες, όπως (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002):

- Η επιβολή ποσοστών υποχρεωτικών επενδύσεων στις τράπεζες οδήγησε σε αναποτελεσματική ανακατανομή των πόρων. Οι τράπεζες, λαμ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

βάνοντας υπόψη ότι στην πλειοψηφία τους ελέγχονταν από το κράτος, δεν αξιολογούσαν τις δανειοδοτικές αποφάσεις τους αλλά και την επίδοση αυτών με κριτήρια οικονομικής αποδοτικότητας.

- Κατά την διάρκεια της δεκαετίας του ’80, οι ξένες άμεσες επενδύσεις ήταν λιγότερες από $2 δισ., ενώ στην Πορτογαλία ήταν $6,5 δισ. και στην Ισπανία $46 δισ. Αυτό το αποτέλεσμα ήταν συνέπεια και της αδιαφανούς γραφειοκρατίας, η οποία σε συνδυασμό με την απουσία σαφών κανόνων, όξυνε την αβεβαιότητα. Όμως, οι ξένες άμεσες επενδύσεις, σε μια μικρή οικονομία, δύνανται να δράσουν καταλυτικά για την προώθηση της ανάπτυξης και της παραγωγικότητας.
- Η ανεπαρκής πρόοδος της ελληνικής υποδομής επιδρούσε αρνητικά στο κόστος συναλλαγών και δεν διευκόλυνε τις ελληνικές και ξένες επενδύσεις. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των τηλεπικοινωνιών, όπου σε πολλές περιοχές της χώρας οι επιχειρήσεις έπρεπε να περιμένουν έως και δύο χρόνια για να αποκτήσουν τηλεφωνική γραμμή.
- Οι δημόσιες επιχειρήσεις λάμβαναν δυσανάλογα μεγάλες επιδοτήσεις, ενώ οι διαχείρισή τους ήταν επιζήμια.
- Ενίσχυση της δυσκαμψίας στην αγορά εργασίας, μέσω ρυθμίσεων που απέβλεπαν στην αύξηση της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων και την προστασία τους από απόλυση.

Παράλληλα, την δεκαετία του 1980, η διεύρυνση της ΕΟΚ με την ένταξη της Ελλάδας, της Ισπανίας και της Πορτογαλίας ενίσχυσε το μέτωπο των χωρών ανάμεσα στα 12 κράτη-μέλη που επιθυμούσαν την ανάπτυξη μηχανισμών αναδιανομής. Έτσι, με την ώθηση που έδωσε η κατάθεση του Ελληνικού Μνημονίου (1982), στο οποίο γίνονταν μνεία για καλύτερη αναδιανομή του κόστους και των κερδών που προέρχονταν από το περαιτέρω «άνοιγμα» των αγορών, δημιουργήθηκαν τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ). Τα ΜΟΠ (1984-1988) αφορούσαν τρία, κυρίως, κράτη-μέλη/περιφέρειες: την Ελλάδα, τη νότια Γαλλία και την Ιταλία, με συνολικό ύψος χρηματοδοτήσεων 6,6 Ευρωπαϊκών Νομισματικών Μονάδων (ECU) (Τσινισιζέλης, 2010).

Επιπλέον, σε γενικότερο επίπεδο, η Περιφερειακή Πολιτική εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Κοινότητας έχει ως στόχο την απαλοιφή των διαπερι-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

φερειακών εισοδηματικών ανισοτήτων, δεδομένου ότι η ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη συμβάλλει στην αποτελεσματική λειτουργία της οικονομικής ενοποίησης από οικονομικής και πολιτικής σκοπιάς (Τσινισιζέλης, 2010). Με αυτό το σκοπό, τα ΜΟΠ δίνουν τη θέση τους στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης (ΚΠΣ) και, τέλος, στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ), με την ακόλουθη σειρά:

- Μ.Ο.Π. (περίοδος 1984 έως 1989).
- Ά Κ.Π.Σ. (περίοδος 1989 έως 1993).
- Β΄ Κ.Π.Σ. (περίοδος 1994 έως 1999).
- Γ΄ Κ.Π.Σ. (περίοδος 2000 έως 2006).
- Ε.Σ.Π.Α. (περίοδος 2007 έως 2013).

Από τα ανωτέρω στοιχεία προκύπτει ότι η περίοδος των Μ.Ο.Π. (1984 έως 1989) επικαλύπτεται από την περίοδο που ήταν σε ισχύ το Α΄ Κ.Π.Π. (1989 έως 1993). Αυτό είναι συνέπεια της μεταβίβασης ανεκμετάλλευτων κονδυλίων (σύνολο Μ.Ο.Π. 3.212 ECU, με ποσοστά συμμετοχής: Εθνική: 33,1%, Κοινοτική: 56,9% και Ιδιωτική 10,0%) των Μ.Ο.Π. στο Α΄Κ.Π.Σ., και υποδηλώνει την αδυναμία της Ελλάδας να απορροφήσει τα κονδύλια που αφορούν την ενίσχυση της οικονομίας της. Η αδυναμία αυτή εξελίσσεται σε πρακτική, η οποία απαντάται σε όλα σχεδόν τα Προγράμματα με αποτέλεσμα τη συνεχή απώλεια κοινοτικών πόρων. Αυτό διότι η Κοινότητα δεν εγκρίνει, πάντοτε, τη μεταφορά αχρησιμοποίητων κονδυλίων στο επόμενο Πρόγραμμα, αλλά τα αναδιανέμει στα αναπτυξιακά Προγράμματα άλλων κρατών-μελών (Γιαννιώτης, 2015).

Γενικότερα, το χρονικό διάστημα από 1980 – 1993 αποτελεί περίοδο ύφεσης για την οικονομία που χαρακτηρίζεται από χαμηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης (ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ 0,71%) (Leounakis, Sakellaris, 2014). Πιο συγκεκριμένα, για την περίοδο 1980 – 1984, παράλληλα με τον μικρό ρυθμό αύξησης της παραγωγής, συνυπήρχε και υψηλός πληθωρισμός, με τον μέσο ρυθμό πληθωρισμού να κινείται σε επίπεδα άνω του 20% ετησίως. Με βάση αυτές τις συνθήκες για το υπόψη διάστημα, ενώ ο μέσος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας ήταν ελαφρά αρνητικός, η μέση ετήσια αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ για τις δέκα πέντε χώρες που αποτελούσαν το 2002 την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν περί τα 2,5%,

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

με μέσο πληθωρισμό 8% περίπου, ετησίως (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Οι αρνητικές επιδόσεις της περιόδου 1980-1984 συνεχίστηκαν και το 1985 με οξύτερη έκφανση. Σε σύγκριση με το 1984 οι δανειακές ανάγκες του δημοσίου τομέα, ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκαν κατά, σχεδόν, 3%, σε 18% περίπου. Επιπλέον, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε από, περίπου, 4% του ΑΕΠ την περίοδο κατά το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1970, σε 8% του ΑΕΠ το 1985, με άμεση συνέπεια να αυξηθεί ραγδαία το εξωτερικό χρέος (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002). Επίσης, σημειώνεται περαιτέρω διόγκωση του δημόσιου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, το οποίο από 28,6% το 1980, το 1985 ανήλθε στο 54,7% του ΑΕΠ, με τη δαπάνη για πληρωμή τόκων να αυξάνεται από 2,0% του ΑΕΠ το 1980 σε 4,9% το 1985. Τα ανωτέρω είχαν ως συνέπεια την υιοθέτηση περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής για την διετία 1986-1987 (Καμάρας, 2005).

Για την επίτευξη του σκοπού της σταθεροποίησης της οικονομίας υιοθετήθηκε μια δέσμη μέτρων τον Οκτώβριο του 1985, με άμεσο στόχο την αποκατάσταση της ισορροπίας του ισοζυγίου πληρωμών και την δημιουργία προϋποθέσεων για ευρύτερες προσαρμογές της οικονομίας μεσοπρόθεσμα. Τα μέτρα αυτά περιλάμβαναν: α) υποτίμηση της δραχμής κατά 15%, β) προκαταβολές ίσες με καθορισμένο ποσοστό της αξίας συγκεκριμένων κατηγοριών εισαγόμενων αγαθών, γ) διαμόρφωση του συστήματος Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής των μισθών, ώστε αυτή να γίνεται με βάση τον προβλεπόμενο και όχι τον καταγεγραμμένο πληθωρισμό, δ) μείωση των δανειακών αναγκών του δημοσίου τομέα κατά 4% του ΑΕΠ για τα έτη 1986-87 και εφαρμογή πιο αυστηρής νομισματικής πολιτικής

Η εφαρμογή της υπόψη σταθεροποιητικής πολιτικής στέφθηκε, εν πολλοίς, με επιτυχία. Η κερδοφορία των επιχειρήσεων αυξήθηκε για πρώτη φορά ύστερα από πολλά χρόνια, ενώ οι δανειακές ανάγκες του δημοσίου τομέα, ως ποσοστό του ΑΕΠ, μειώθηκαν στο 13% περίπου το 1987 από 18% το 1985. Επιπλέον, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε στο 2% του ΑΕΠ το 1987, από 8% το 1985, με τον ρυθμό πληθωρισμού να μειώνεται από 20% περίπου τον Σεπτέμβριου του 1985 σε 16% το Δεκέμβριο του 1987 (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Η εφαρμογή του προγράμματος σταθεροποίησης, παρότι, σε σημαντικό βαθμό επιτυχής, ήταν βραχύβια. Την θέση της έλαβε επεκτατική πολιτική με τους πραγματικούς μισθούς να αυξάνονται κατά, περίπου, 5%, ρυθμός που ήταν διπλάσιος από εκείνον της αύξησης της παραγωγικότητας. Επιπλέον, η δραχμή ανατιμήθηκε σε πραγματικούς όρους, διότι η συναλλαγματική πολιτική επιδίωκε την εξασθένηση των πληθωριστικών τάσεων. Παρόλα αυτά, λόγω του ευνοϊκού εξωτερικού περιβάλλοντος παρατηρείται μείωση του πληθωρισμού και του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, και αυτό διότι ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης των χωρών προορισμού των ελληνικών εξαγωγών ήταν περίπου 8,5% το 1988 και το 1989, σχεδόν διπλάσιος από τον ρυθμό που είχε σημειωθεί από το 1979 έως το 1987 (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002). Όμως, αυτές τις θετικές εξελίξεις επισκιάζουν οι αυξανόμενες δανειακές ανάγκες του δημοσίου τομέα οι οποίες, ως ποσοστό του ΑΕΠ, αυξήθηκαν από 13,2% το 1987, σε 16,1% το 1988, με το 1989 να φθάνουν, περίπου, το 21,5% (ΟΟΣΑ, 1990).

Στη συνέχεια, το 1990 σημειώνεται επιβράδυνση της οικονομίας με τον ρυθμό μεγέθυνσης του ΑΕΠ να βρίσκεται στο 0,1%, συγκρινόμενο με 2,6% στις χώρες του ΟΟΣΑ. Ο πληθωρισμός ανέβηκε από 14,4% το 1989 στο 20% το 1990, ενώ το τρέχον εξωτερικό χρέος ανήλθε στο 5,4% του ΑΕΠ. Επίσης, το χρέος του δημοσίου τομέα έφθασε το 22% του ΑΕΠ και οι αυξήσεις των μισθών το 25% (ΟΟΣΑ, 1991), με το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών να διευρύνεται στο 4,2% του ΑΕΠ.

Η κυβέρνηση αποφάσισε την εφαρμογή ενός Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος Προσαρμογής για τα έτη 1991-1993, με στόχους τη μείωση του πληθωρισμού στο 8% και περιορισμό των δανειακών αναγκών του δημοσίου τομέα στο 3% του ΑΕΠ. Οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες αποφάσισαν να συνεισφέρουν στην ελληνική προσπάθεια παρέχοντας ένα τριετές δάνειο 2,2 δισ. ECU για την κάλυψη του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών, με την πρώτη δόση να εκταμιεύεται το Μάρτιο του 1991. Όμως, κατά την διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος παρουσιάστηκαν μεγάλες αποκλίσεις, ενώ η πρόοδος των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ήταν βραδύτερη από ότι είχε προβλεφθεί, έτσι η κυβέρνηση δεν ζήτησε τη δεύτερη δόση του δανείου, η οποία επρόκειτο να εκταμιευθεί τον Φεβρουάριο του 1992 (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Γενικότερα, κατά την περίοδο 1980-1990 το χρέος του δημοσίου τομέα αυξήθηκε ραγδαία, από 39,4% το 1980 σε 109,2% του ΑΕΠ το 1990. Ενώ οι τρέχουσες δαπάνες της γενικής κυβέρνησης αυξήθηκαν σημαντικά, με άνοδο της απασχόλησης στο δημόσιο που έφθασε το 30% σε δέκα χρόνια. Παράλληλα, οι δαπάνες για συντάξεις και τα ελλείμματα των ασφαλιστικών ταμείων παρουσίασαν ουσιαστική αύξηση, ωθούμενα από ένα γενναιόδωρο σύστημα, και την χαλαρή εφαρμογή των διατάξεων για τις συντάξεις αναπηρίας. Προστιθέμενα στα ανωτέρω, ήταν οι επιδοτήσεις και άλλες μορφές οικονομικής βοήθειας στις προβληματικές επιχειρήσεις που διαχειρίζονταν το δημόσιο (ΟΟΣΑ, 1991).

Παράλληλα, στις αρχές του 1990 η ύφεση που έπληξε τις ευρωπαϊκές οικονομίες είχε σοβαρό αντίκτυπο και στην Ελλάδα. Οι εγχώριες δημοσιονομικές ανισορροπίες είχαν ως συνέπεια υψηλά πραγματικά επιτόκια, τα οποία συνέβαλαν στην αποθάρρυνση της ιδιωτικής δαπάνης. Συνολικά, την περίοδο 1990-1993 η οικονομική δραστηριότητα ήταν αναιμική, με το πραγματικό ΑΕΠ να αυξάνεται με μέσο ετήσιο ρυθμό 0,5% ετησίως. Έτσι, η απουσία ελέγχου στα δημοσιονομικά, τα υψηλά πραγματικά επιτόκια και η μικρή μεγέθυνση, συνοδεύτηκαν από την άνοδο του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ από 80% το 1990 στο 110% το 1993. Παρόλα αυτά, ο πληθωρισμός μειώθηκε από 20% το 1990 στο 12% το 1993, ως συνέπεια της εφαρμοσθείσας οικονομικής πολιτικής υπό συνθήκες αναιμικής οικονομικής δραστηριότητας. Επίσης, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε σε επίπεδα κάτω του 1% το 1993, ως αποτέλεσμα της ασθενούς εγχώριας ζήτησης (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Αναφορικά με το 1994, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης σταθεροποιήθηκε στο 13% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, έφθασε το 117%. Την ίδια χρονιά παρατηρήθηκε ενεργοποίηση των επενδύσεων με την εμπλοκή του δημοσίου τομέα, οι οποίες συγχρηματοδοτήθηκαν από κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για παράδειγμα την περίοδο 1993-1994 άρχισαν οι εργασίες για το μετρό στην Αττική. Οι ιδιωτικές επενδύσεις αυξήθηκαν, επίσης, βοηθούμενες από το γεγονός ότι η επίδραση των υψηλών πραγματικών επιτοκίων μετριάστηκε από την χρήση κερδών και μέσων αυτόχρηματοδότησης το 1993. Παρά την αύξηση των εξαγωγών, αυτές εξακολουθούσαν να υπολείπονται των εισαγωγών, ενώ ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ήταν 1%. Αξιοσημείωτο είναι ότι, παρά τη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής, η οποία μειώθηκε σωρευτικά 9% την περίοδο 1990-1993, αυτή άρχισε να ανακάμπτει το 1994, με κύριο επεξηγηματικό παράγοντα την αύξηση της καταναλωτικής ζήτησης. Τέλος, η παροχή υπηρεσιών, ιδίως των σχετικών με τον τουρισμό ενισχύθηκε (ΟΟΣΑ, 1995).

1.5 Η Πορεία Προς το Ενιαίο Ευρωπαϊκό Νόμισμα

Στις 07 Φεβρουαρίου 1992 υπογράφηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 01 Νοεμβρίου 1993. Η εν λόγω Συνθήκη δημιούργησε επίσημα την Ευρωπαϊκή Ένωση και έθεσε τις βάσεις για το ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα (ευρώ). Προκειμένου τα κράτη-μέλη που υπέγραψαν τη Συνθήκη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, να υιοθετήσουν απρόσκοπτα το νέο νόμισμα τέθηκε η τήρηση ορισμένων κριτηρίων, τα οποία ονομάστηκαν κριτήρια σύγκλισης, ως προϋπόθεση για την ένταξη στη ζώνη του ευρώ (Γιαννιάς, 2014):

- Σταθερότητα των τιμών: Για ένα έτος ο δείκτης πληθωρισμού του υποψήφιου προς ένταξη κράτους δεν πρέπει να υπερβαίνει το 1,5% του ρυθμού πληθωρισμού των τριών κρατών-μελών με τις καλύτερες επιδόσεις.
- Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν πρέπει να υπερβαίνουν το 2% εκείνου των τριών κρατών-μελών με τις καλύτερες επιδόσεις.
- Σταθερότητα των νομισμάτων, με τα νομίσματα να μην επιτρέπεται να παρουσιάζουν διακύμανση μεγαλύτερη του 2,5% άνω ή κάτω από το όριο της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Μονάδας, χωρίς υποτίμηση.
- Το δημοσιονομικό έλλειμμα κάθε κράτους δεν δύναται να υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ της χώρας.
- Το σωρευτικό δημόσιο χρέος δεν δύναται να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ του υποψήφιου προς ένταξη κράτους.

Για να πραγματοποιηθεί η πορεία προς τη σύγκλιση, οι ελληνικές αρχές κατάρτησαν νέο πρόγραμμα σύγκλισης που θα κάλυπτε την περίοδο 1994-1999. Σκοπός του προγράμματος ήταν ο περιορισμός του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης στο 1% έως το 1999, με παράλληλη σταθεροποίηση του λόγου του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ. Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη των ανωτέρω ήταν η μείωση του πληθωρισμού στο 3,3% το 1999, ενώ

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

η πολιτική της κυβέρνησης στηρίζονταν σε μια στρατηγική συγκράτησης των μισθολογικών αυξήσεων (Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ., 2002).

Σύμφωνα με την έκθεση για την πρόοδο προς τη σύγκλιση, του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος το 1996, η Ελλάδα υστερούσε ως προς τη τήρηση όλων των προκαθορισμένων κριτηρίων: (α) ο ρυθμός πληθωρισμού ευρίσκονταν στο 8,4% από 9,0% το 1995, (β) τα μακροπρόθεσμα επιτόκια στο 15,1% από 17,4% το 1995, (γ) το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ στο 7,9% από 9,1% το 1995 και (δ) το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ στο 110,6% από 111,8% το 1995. Παρά το μεγάλο μέγεθος του πληθωρισμού, σε σχέση με το σχετικό κριτήριο, αυτός έχει μειωθεί περισσότερο από το μισό σε σχέση με τις αρχές του 1991. Επιπλέον, το ονομαστικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος μειώθηκε από 11,3% το 1995 στο 8,8% το 1996, με την παραγωγικότητα να αυξάνεται από -0,4% το 1994 στο 1,2% το 1995 και να παραμένει στο ίδιο επίπεδο για το 1996.

Επίσης, στην έκθεση του ανωτέρω ιδρύματος το 1998, όσον αφορά την πρόοδο της Ελλάδος προς την σύγκλιση, με έτος αναφοράς το 1997, αναφέρονται τα εξής:

- Μείωση του ρυθμού πληθωρισμού στο 5,2%.
- Μείωση του ρυθμού αύξησης του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στο 7,5%.
- Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια διαμορφώθηκαν στο 9,8%.
- Μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος στο 4% του ΑΕΠ.
- Μείωση του λόγου χρέους προς ΑΕΠ στο 108,7%.
- Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (συν κίνηση κεφαλαίων), ως ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν αρνητικό, με την πορεία του για τα έτη 1995 έως 1997 να είναι: -2,5%, -3,7% και -3,8%, ενώ οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών για τα έτη 1996 και 1997 υπερέβαιναν τις εξαγωγές κατά 12% περίπου (ως ποσοστό του ΑΕΠ).
- Τέλος, τόσο το 1996 όσο και το 1997 ο λόγος του ελλείμματος υπερέβη το λόγο δημόσιων επενδύσεων/ΑΕΠ, με το έλλειμμα του ευρύτερου κυβερνητικού τομέα, χωρίς τις δαπάνες δημοσίων επενδύσεων, να ανέρχεται στο -4,5% και -0,7%, ως ποσοστό του ΑΕΠ, για τα υπόψη έτη.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Σύμφωνα με την Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (2000) για την πορεία της ελληνικής οικονομίας το 1999, επισημαίνεται ότι η ελληνική οικονομία αναπτύσσεται με ικανοποιητικό ρυθμό, καθώς και ότι επετεύχθη περαιτέρω αποκλιμάκωση του πληθωρισμού και σύγκλιση προς τη σταθερότητα. Ο πληθωρισμός, βάσει του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή διαμορφώθηκε, τον Δεκέμβριο του 1999 στο 2,7% εν συγκρίσει με 3,9%, τον ίδιο μηνα το 1998. Επιπλέον, σύμφωνα με τον εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, ο μέσος πληθωρισμός έφθασε το 2% το Μάρτιο του 2000, με συνέπεια η Ελλάδα να πληροί το σχετικό κριτήριο Σύγκλισης της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Μάαστριχτ). Επίσης, ένα στοιχείο που συνέβαλε στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας ήταν η μείωση του ρυθμού ανόδου του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος από 20% περίπου το 1990 σε επίπεδο (2,7%) συνεπές με τη σταθερότητα των τιμών.

Όσον αφορά τα δημόσια οικονομικά, σύμφωνα με την ανωτέρω Έκθεση, παρατηρήθηκε μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης, σε εθνικολογιστική βάση, στο 1,6% του ΑΕΠ, δηλαδή στο ήμισυ περίπου του αντίστοιχου κριτηρίου της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Παράλληλα, ο λόγος του ενοποιημένου χρέους της γενικής κυβέρνησης διαμορφώθηκε στο 104,4% του ΑΕΠ, σε μέγεθος σαφώς υψηλότερο από το σχετικό κριτήριο της Συνθήκης της ΕΕ. Αιτία για τη μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης ήταν η αύξηση του πρωτογενούς πλεονάσματος από 5,3% το 1998 σε 5,8% το 1999. Γενικότερα, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης, ως ποσοστό του ΑΕΠ, μειώθηκε από 16% περίπου το 2000 σε 10,2% το 1995 και 1,6% το 1999.

Τέλος, αναφορικά με την οικονομική δραστηριότητα σημειώθηκε μεγέθυνση της οικονομίας (3,5%), σε ρυθμό που ήταν υψηλότερος από τον αντίστοιχο της ΕΕ (2,3%). Αυτή η θετική εξέλιξη οφείλεται στην αύξηση των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου και στην αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης. Αξιοσημείωτο είναι ότι η αύξηση της καταναλωτικής ζήτησης ήταν συνέπεια της βελτίωσης του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος των ιδιωτών, της ενισχυμένης τάσης για δανεισμό και της ανατίμησης περιουσιακών στοιχείων των καταναλωτών. Σχετικά με τον πρωτογενή και τον δευτερογενή τομέα παραγωγής το 1999, αυτοί κινήθηκαν ανοδικά αν και με επιβραδυνόμενους ρυθμούς εν συγκρίσει με το 1998 (1,0% και 4,4% αντίστοιχα, σε σχέση με 2,2% και 6,5% το 1998). Επίσης, διαπιστώνεται διεύρυνση του ελ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

λείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από €3.826 εκατ. το 1998 σε €4.808 εκατ. το 1999, λόγω της αύξησης του εμπορικού ελλείμματος και της μείωσης του πλεονάσματος του ισοζυγίου μεταβιβάσεων (Έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ, 2000).

Αναφορικά με το 2000, η πιο σημαντική εξέλιξη είναι η επιβεβαίωση από το Συμβούλιο ECOFIN, την 19η Ιουνίου 2000, της πλήρωσης εκ μέρους της Ελλάδας των προϋποθέσεων για την υιοθέτηση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος από 01 Ιανουαρίου 2001. Στις ειδικότερες μακροοικονομικές εξελίξεις, παρατηρείται η συνέχεια της μεγέθυνσης της οικονομίας (ρυθμός ανόδου του πραγματικού ΑΕΠ 4,1% το 2000, από 3,4% το 1999), με αξιόλογη συμβολή της έντονης εγχώριας ζήτησης, με ρυθμό αύξησης της ιδιωτικής κατανάλωσης 3,1% το 2000, από 2,9% το 1999, ενώ, σημειώνεται, αύξηση του ρυθμού ανόδου των επενδύσεων από 7,3% το 1999 σε 9,3% το 2000 (οι δημόσιες επενδύσεις ενισχύθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την εισροή ευρωπαϊκών κονδυλίων) (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2001).

Όμως, στα αρνητικά μεγέθη συμπεριλαμβάνονται η μείωση της συμβολής των καθαρών εξαγωγών στην άνοδο του ΑΕΠ, από 0,2 της εκατοστιαίας μονάδας το 1999 σε -0,6 της εκατοστιαίας μονάδας το 2000, με ταυτόχρονη αύξηση του ρυθμού ανόδου των εισαγωγών (κυρίως επενδυτικών αγαθών, πρώτων υλών και επιβατικών Ι.Χ. αυτοκινήτων) από 3,9% το 1999 σε 7,4% το 2000, οι οποίες αυξημένες εισαγωγές αντισταθμίστηκαν, μερικώς, από την αύξηση των εξαγωγών. Τέλος, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξήθηκε, φθάνοντας το 6,9% περίπου του ΑΕΠ, το 2000, από 4,1% το 1999 (Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, 2001).

1.6 Η Ελλάδα εντός της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης

Η ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και η υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος, από 01 Ιανουαρίου 2001, συνεπάγεται την εισδοχή της οικονομίας σε ένα νέο νομισματικό περιβάλλον που διασφαλίζει, σε μεγάλο βαθμό, την σταθερότητα των τιμών και αποσκοπεί στην συνεχώς βελτιούμενη οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, το 2001, συνεχίστηκε η άνοδος του πραγματικού ΑΕΠ κατά 4,1%, όσο και το προηγούμενο έτος. Όμως, λόγω δυσμενών εξελίξεων στην ευρωπαϊκή, κυρίως, οικονομία ορισμένα βασικά

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

μεγέθη της οικονομίας επηρεάστηκαν αρνητικά. Ειδικότερα, επιβραδύνθηκαν οι ρυθμοί ανόδου των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών, της βιομηχανικής παραγωγής και των ιδιωτικών επιχειρηματικών επενδύσεων με παράλληλη, παρά ταύτα, διατήρηση σε υψηλά επίπεδα του ρυθμού ανόδου της ιδιωτικής κατανάλωσης (λόγω της ταχείας επέκτασης της καταναλωτικής πίστης). Όσον αφορά τις επενδύσεις, αυτές αυξήθηκαν με υψηλό αλλά επιβραδυνόμενο ρυθμό σε σχέση με το 2000, ως απόρροια της αισθητής μείωσης του ρυθμού ανόδου του ιδιωτικών επιχειρηματικών επενδύσεων (περίπου 9% το 2001, σε σχέση με σχεδόν 14% το 2000), η οποία, όμως, αντισταθμίστηκε από σημαντική αύξηση των επενδύσεων σε κατοικίες και κατασκευές, γενικότερα (από σχεδόν -4% το 2000, σε περίπου 3% το 2001), καθώς και από αύξηση των επενδύσεων της γενικής κυβέρνησης (αύξηση 4% σε σχέση με το 2000). Τέλος, στο κλίμα επιχειρηματικής εμπιστοσύνης θεωρείται ότι συνέβαλαν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις όπως η απελευθέρωση της αγοράς σταθερής τηλεφωνίας, το άνοιγμα της αγοράς ηλεκτρισμού και η πραγματοποίηση συγκεκριμένων αποκρατικοποιήσεων (Έκθεση Διοικητή ΤτΕ, 2002).

Από την πλευρά της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγαθών και υπηρεσιών παρατηρείται μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, από 6,8%, περίπου, του ΑΕΠ το 2000 σε 6,2% του ΑΕΠ το 2001. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλε και η μείωση του εμπορικού ελλείμματος, ως ποσοστό του ΑΕΠ, από -18% περίπου το 2000, σε -16% περίπου το 2001 (απόλυτη μείωση κατά €628 εκατ.). Επίσης, αξιοσημείωτη είναι η επίτευξη για πρώτη φορά, ύστερα από σχεδόν τρεις δεκαετίες, πλεονάσματος της γενικής κυβέρνησης της τάξης του 0,1% του ΑΕΠ το 2001 (Έκθεση Διοικητή ΤτΕ, 2002).

Σχετικά με το 2002, η μεγέθυνση συνεχίζεται με ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ 4%, που οφείλεται στις σημαντικές εισροές πόρων από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία, στην ενίσχυση των επενδύσεων λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων 2004, και στη συμβολή ορισμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών στην ουσία παρέμεινε στα ίδια επίπεδα με το 2001 (6,1% του ΑΕΠ το 2002, σε σχέση με 6,1% το 2001), το οποίο οφειλόταν και στην μείωση της ελληνικής ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές και προοιώνιζε, εάν παρέμενε στα ίδια ή υψηλότερα επίπεδα, αρνητικές επιδράσεις στον ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης και στην απασχό-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ληση. Έτσι, η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων ως προς τις τιμές, όπως μετριέται με τους δείκτες της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας, ενώ είχε εμφανίσει βελτίωση το 2000 (κατά 3-5%), και είχε μείνει σταθερή το 2001, υποχώρησε το 2002 κατά 1,8% έως 3,8%. Επίσης, ύστερα από την αναθεώρηση ορισμένων από τους ορισμούς και του κανόνες του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών (ESA 95), από την Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η γενική κυβέρνηση εμφανίζει έλλειμμα αντί για πλεόνασμα, με την μείωση του ελλείμματος αυτού να περιορίζεται στο 0,6% του ΑΕΠ, για την τριετία 2000-2002 (Έκθεση του Διοικητή ΤτΕ, 2003).

Η μεγέθυνση της οικονομίας συνεχίζεται και το 2003 με ρυθμό ανόδου του ΑΕΠ 4,2%, υπερβαίνοντας τον αντίστοιχο μέσο ρυθμό στην ΕΕ για όγδοο κατά σειρά έτος. Η επίτευξη σχετικά υψηλού ρυθμού μεγέθυνσης ήταν απόρροια αφενός μεν της μείωσης του κόστους χρηματοδότησης, ένεκα ευμενών νομισματικών συνθηκών, η οποία σε συνδυασμό με την ενίσχυση του διαθέσιμου εισοδήματος είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, καθώς και της ενίσχυσης των επενδύσεων λόγω Ολυμπιακών Αγώνων και άλλων συγχρηματοδούμενων από την ΕΕ έργων. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθούν να υφίστανται δύο σοβαρές και χρόνιες αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας, ήτοι η χαμηλή διεθνής ανταγωνιστικότητα και οι δημοσιονομικές ανισορροπίες (Έκθεση του Διοικητή ΤτΕ, 2004).

Ειδικότερα, ο πληθωρισμός διατηρήθηκε πλησίον του 3,5%, με αποτέλεσμα η διαφορά αυτού του μεγέθους μεταξύ της Ελλάδας και της ευρωζώνης να παραμένει ουσιαστικά αμετάβλητη σε σχέση με το μέσο όρο της τελευταίας τριετίας (σχεδόν 1,5%), πλήττοντας την διεθνή ανταγωνιστικότητα της χώρας. Επιπλέον, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης επιδεινώθηκε σημαντικά και πλησίασε το -3% του ΑΕΠ, γεγονός που καταδεικνύει την επεκτατική κατεύθυνση της δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία επιδρά θετικά στην οικονομική δραστηριότητα αλλά και στη διατήρηση υψηλού πληθωρισμού (Έκθεση του Διοικητή ΤτΕ, 2004). Όμως, η επίτευξη ισοσκελισμένων δημοσιονομικών μεγεθών καθώς και η σταθερότητα των τιμών συμβάλλουν στην διαμόρφωση ενός βιώσιμου, ως προς την θετική εξέλιξή του, μακροοικονομικού περιβάλλοντος.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Για το επόμενο έτος (2004) συνεχίστηκε η ανοδική πορεία του ΑΕΠ, αν και επιβραδυνόμενη σε σχέση με το 2003, με μέσο ρυθμό ανόδου 4,2%. Η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε όμοια συμπεριφορά, ήτοι επιβραδυνόμενη άνοδο (3,3% έναντι 4,0% το 2003), ένεκα της συνεχιζόμενης επέκτασης της καταναλωτικής πίστης αλλά και αύξησης του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, που μετριάστηκε από τον χαμηλότερο ρυθμό ανόδου των εισοδημάτων που δημιουργούνται εκτός εξαρτημένης εργασίας. Επιπροσθέτως, η δημόσια κατανάλωση αυξήθηκε σε μεγάλο βαθμό (6,5% έναντι μείωσης κατά 2,3% το 2003) καταδεικνύοντας τη δημοσιονομική επέκταση. Σχετικά με το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αυτό εμφάνισε μείωση στο 3,9% από 5,6% το 2003. Για την περίοδο 1999-2004 οι συνολικές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αυξήθηκαν κατά 2,8% του ΑΕΠ, με το 2,2% αυτού του μεγέθους να είναι ιδιωτικές επενδύσεις (Έκθεση Διοικητή ΤτΕ, 2005).

Παρά την ανωτέρω θετική πρόοδο στα μακροοικονομικά μεγέθη, αποτέλεσε ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη η αναθεώρηση, τον Σεπτέμβριο 2004, από την Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασικών στοιχείων του προϋπολογισμού για την περίοδο 1997-2003. Επί παραδείγματι, για το έτος 2003, ενώ το έλλειμμα της κυβέρνησης είχε καταγραφεί στο 1,7% του ΑΕΠ, αυξήθηκε στο 4,6% του ΑΕΠ, ή για το έτος 2001, ενώ το δημόσιο χρέος είχε υπολογισθεί στο 106,6% του ΑΕΠ, διορθώθηκε στο 114,7% του ΑΕΠ. Ως λόγοι για αυτή την τροπή δίδονται η μη σωστή καταγραφή των αμυντικών δαπανών, η υπερεκτίμηση των πλεονασμάτων των ασφαλιστικών ταμείων, καθώς και η αναθεώρηση προς τα κάτω εσόδων, κυρίως του ΦΠΑ (EUROSTAT, 2004). Έτσι, εκτός του ότι από τον Μάιο του 2004 η Ελλάδα εντάχθηκε στην Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείματος, όπως αυτή καθορίζεται από την Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (υπέρβαση των ορίων δημοσιονομικού ελλείμματος και δημοσίου χρέους), αλλά επλήγη και η αξιοπιστία της χώρας ως προς την ορθή καταγραφή βασικών στατιστικών στοιχείων για την πορεία της οικονομίας.

Στην Έκθεση του ΟΟΣΑ για την πορεία της ελληνικής οικονομίας για το έτος 2005, πέρα από την συνήθη αναφορά για τη μεγέθυνση αυτής πάνω από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και για την αδυναμία της Ελλάδας να σταθεροποιήσει το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης παρά την ευνοϊκή

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

συγκυρία, γίνεται μνεία και για θέματα που απασχολούν την πολιτική ηγεσία και την κοινωνία της χώρας μέχρι σήμερα:

- Μεγάλο μέρος των δημοσίων δαπανών είναι αναποτελεσματικό και το φορολογικό σύστημα διαστρεβλώνει τα κίνητρα.
- Δημογραφικές αλλαγές καθώς και ένα αναχρονιστικό και γενναιόδωρο δημόσιο σύστημα συντάξεων θα δημιουργήσει προβλήματα ως προς την χρηματοδότηση σχετικών και άλλων δαπανών από το 2015 και εντεύθεν.
- Υψηλό ποσοστό ανεργίας, για τα δεδομένα της οικονομίας, υπολογιζόμενο στο 10,5%, για το 2004, στο οποίο, όμως, επιδρά αρνητικά και η παράνομη (αδήλωτη) εργασία.
- Υποστήριξη των επενδύσεων μέσω μείωσης των εταιρικών φόρων, καθώς και άλλων μέτρων που βοηθούν τη συνεργασία ιδιωτικού – δημόσιου τομέα.
- Αύξηση μισθών στον δημόσιο τομέα και σε δημόσιες επιχειρήσεις, που δεν αντιστοιχούσαν με την παραγωγικότητα αυτών. Επίσης, η σύνδεση των προαγωγών στο δημόσιο με τα έτη υπηρεσίας, καθώς και η απουσία συσχέτισης μισθού με παραγωγικότητα έχουν οδηγήσει σε παροχή χαμηλής ποιότητας δημόσιων υπηρεσιών.

Επιπλέον, στην ανωτέρω Έκθεση σημειώνεται ότι το εταιρικό χρέος αυξήθηκε μεν από 30,6% του ΑΕΠ το 1999 σε 43,2% το 2004, αλλά παραμένει χαμηλό σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που ήταν άνω του 60%.

Όσον αφορά την διετία 2006-2007 η ελληνική οικονομία συνέχισε να αναπτύσσεται με ιδιαιτέρως ικανοποιητικούς ρυθμούς. Σχετικά με το 2006, το ΑΕΠ αυξήθηκε με ρυθμό 4,3%, υπερβαίνοντας το μέσο όρο δεκαετίας, ενώ σημειώθηκε επιβράδυνση του πληθωρισμού, με παράλληλη αύξηση της απασχόλησης και περιορισμό της ανεργίας. Επίσης, τον Μάιο του 2007 δημοσιεύθηκαν τα αποτελέσματα της Παγκόσμιας Επετηρίδας Ανταγωνιστικότητας, τα οποία μετουσιώνουν ένα μοντέλο αποτίμησης της ανταγωνιστικότητας που προσπαθεί να ταξινομήσει τα επί μέρους οικονομικά συστήματα σύμφωνα με την ικανότητά τους να παρέχουν ένα ευνοϊκό προς τον ανταγωνισμό επιχειρηματικό περιβάλλον. Έτσι, εξετάζονται τέσσερις παράγοντες ανταγωνιστικότητας: 1) Οικονομική Απόδοση, 2) Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα, 3)

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα και 4) Υποδομές, με την Ελλάδα να έχει τις ακόλουθες θέσεις μεταξύ 55 εξεταζόμενων χωρών (ΙΟΒΕ, 2007):

Κριτήριο	**κατάταξη σε σύνολο 55 χωρών**				
	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Συνολική κατάταξη	***36***	***37***	***41***	***36***	***36***
Οικονομική Απόδοση	37	37	42	43	46
Κυβερνητική Αποτελεσματικότητα	40	42	44	40	30
Επιχειρηματική Αποτελεσματικότητα	31	33	40	40	35
Υποδομές	31	33	31	29	34

Πηγή: ΙΟΒΕ, 2007

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανωτέρω έρευνα η Ελλάδα καταλαμβάνει τις ακόλουθες θέσεις σε ορισμένους επιμέρους δείκτες (ΙΟΒΕ, 2007):

Δείκτης	**κατάταξη σε σύνολο 55 χωρών**	
	2006	**2007**
Ξένες Επενδύσεις	40	48
Απασχόληση	55	48
Τιμές	40	29
Θεσμικό Πλαίσιο	40	27
Επιχειρηματική Νομοθεσία	36	31
Αγορά Εργασίας	54	47
Τεχνολογική Υποδομή	44	38
Επιστημονική Υποδομή	42	38
Υγεία & Περιβάλλον	27	27
Εκπαίδευση	33	32

Πηγή: ΙΟΒΕ, 2007

Σύμφωνα με την Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το έτος 2007 (2008), κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα σημάδια της επερχόμενης κρίσης. Αισθητή επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου του ΑΕΠ από 4,2% το πρώτο εξάμηνο του 2007, σε 3,7% το δεύτερο εξάμηνο του 2007. Επιπλέον, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών διευρύνθηκε ακόμα περισσότερο, διαμορφούμενο στο 14,1% του ΑΕΠ, από 11,1% το 20-06, ως συνέπεια της εξασθένισης της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, καθώς και της υποχώρησης της εγχώριας αποταμίευσης έναντι των επενδύσεων (οι οποίες επωφελήθηκαν από το βελτιούμενο μακροοικονομικό περιβάλλον, αλλά και από την συγχρηματοδότηση, από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ, έργων υποδομής). Επίσης, ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός για την περίοδο 2001-2007, στο επίπεδο του 3,4%, υπερβαίνει τον αντίστοιχο πληθωρισμό της Ευρωζώνης κατά 1,2 εκατοστιαία μονάδα, πλήτ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τοντας διαχρονικά την ελληνική ανταγωνιστικότητα. Παράλληλα, παρά την πρόοδο που σημειώθηκε στον περιορισμό του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης και του δημοσίου χρέους (2,8% και 94,5%, του ΑΕΠ, αντίστοιχα), τα υπόψη μεγέθη εξακολουθούσαν να είναι τα υψηλότερα στην Ευρωζώνη.

Τον επόμενο χρόνο (2008) το έλλειμμα και το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ανήλθαν στο 4%, περίπου, και στο 97% του ΑΕΠ, αντίστοιχα (και αναθεωρήθηκαν τελικά στο 9,8%, και 112,9%, αντίστοιχα), με την χώρα να υπάγεται στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Απρίλιο 2009 (Τράπεζα της Ελλάδος, 2014). Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ, 2014, σελ. 37), «η μακρά περίοδος ταχείας ανάπτυξης που είχε προηγηθεί στήριζε την «αφελή πρόβλεψη» ότι το ίδιο θα συνεχιζόταν και τα επόμενα χρόνια», επιπλέον, «την περίοδο εκείνη δεν είχε συνειδητοποιηθεί η σοβαρότητα της κατάστασης και ο κίνδυνος να μετατραπεί η διεθνής τραπεζική κρίση σε κρίση χρέους σε χώρες με υψηλά ελλείμματα και χρέη, όπως η Ελλάδα». Η βασικότερη, όμως, παρατήρηση για την περίοδο που σημειώθηκε ταχεία μεγέθυνση είναι ότι στην βελτίωση της οικονομικής δραστηριότητας συνέβαλλε καίρια η ιδιωτική κατανάλωση, υποβοηθούμενη από την άνοδο των εισοδημάτων και την ευχέρεια δανεισμού, σε συνδυασμό με τις επενδύσεις σε κατοικίες, σε αντιδιαστολή με τις λοιπές επενδύσεις, οι οποίες αν και υψηλές ήταν συγκριτικά μικρότερες (ΤτΕ, 2014).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο, διότι η πορεία και η επακόλουθη επίδραση της εξέλιξης του δημόσιου ελλείμματος επηρέασαν δυσμενώς την ικανότητα της Ελλάδας να αντιμετωπίσει την επερχόμενη κρίση, να παρατεθούν ορισμένα στοιχεία για τα έσοδα, τις δαπάνες και το δημόσιο έλλειμμα για την περίοδο 1995-2009:

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Έσοδα, δαπάνες και δημόσιο έλλειμμα, σε εκατ. ευρώ, τα έτη 1995-2009

Έτη	Έσοδα	Δαπάνες	Δημόσιο Έλλειμμα	Ποσοστ. μεταβολές	
				Εσόδων	Δαπανών
1995	36.943	46.073	-9,130		
1996	41.080	48.369	-7.289	11,2	5,0
1997	46.740	53.810	-7.069	13,8	11,2
1998	49.409	54.071	-4.662	5,7	0,5
1999	54.496	58.583	-4.087	10,3	8,3

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Έτη	Έσοδα	Δαπάνες	Δημόσιο Έλλειμμα	Ποσοστ. μεταβολές	
				Εσόδων	Δαπανών
2000	59.255	64.406	-5.151	8,7	9,9
2001	59.816	66.318	-6.502	0,9	3,0
2002	63.041	70.614	-7.573	5,4	6,5
2003	67.290	77.143	-9.853	6,7	9,2
2004	70.538	84.333	-13.795	4,8	9,3
2005	75.219	85.626	-10.407	6,6	1,5
2006	82.728	95.427	-12.699	10,0	11,4
2007	90.427	105.568	-15.141	9,3	10,6
2008	94.002	116.629	-22.627	4,0	10,5
2009	88.890	124.982	-36.092	-5,4	7,2

Πηγή: Μανόλης Δρεττάκης, 2011.

Στον ακόλουθο πίνακα παρατίθενται στοιχεία για τα έσοδα, τις δαπάνες, το δημόσιο έλλειμμα και το δημόσιο χρέος ως ποσοστά του ΑΕΠ για τις Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία:

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Έσοδα, δαπάνες, δημόσιο έλλειμμα και δημόσιο χρέος, ως ποσοστά του ΑΕΠ

	Έσοδα			Δαπάνες			Δημόσιο Έλλειμμα			Δημόσιο Χρέος		
Κράτη	*1995*	*2009*	*%ΜΕΤ.*	*1995*	*2009*	*%ΜΕΤ.*	*1995*	*2009*	*%ΜΕΤ.*	*1995*	*2009*	*%ΜΕΤ.*
Ελλάδα	36,7	37,8	3,1	45,7	53,1	16,1	-9,0	-15,4	71,1	97,0	126,8	30,7
Ισπανία	38,0	34,7	-8,7	44,4	45,8	3,1	-6,5	-11,1	71,2	63,3	53,2	-15,9
Ιταλία	45,1	46,6	3,4	52,5	51,9	-1,2	-7,4	-5,2	-29,1	121,5	116,0	-4,5
Πορτογαλία	36,5	38,8	6,3	41,5	48,5	16,0	-5,0	-9,3	86,0	61,0	76,1	24,8

Πηγή: Μανόλης Δρεττάκης, 2011.

Από τα ανωτέρω στοιχεία προκύπτει ότι το δημόσιο χρέος και το δημόσιο έλλειμμα της Ελλάδας αυξήθηκαν περισσότερο από τα υπόλοιπα κράτη, με την Ισπανία και την Ιταλία να παρουσιάζουν μείωση του δημόσιου χρέους. Η παρακολούθηση της πορείας του δημόσιου χρέους και ο περιορισμός του σε περίπτωση μεγάλης ανόδου αποτελούν ουσιώδεις προϋποθέσεις για την μακροοικονομική σταθερότητα μιας οικονομίας, διότι «όσο πιο υψηλός είναι ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ, και όσο πιο υψηλό είναι το επιτόκιο δανεισμού σε σχέση με το ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας, τόσο μεγαλύτερη είναι η προσπάθεια που πρέπει να γίνει για να αντιστραφεί η εκρηκτική πορεία του χρέους. Η προσπάθεια αυτή συνοψίζεται στο πρωτογενές πλεόνασμα (φορολογικά έσοδα μείον δαπάνες, εκτός τόκων)» (Ξαφά, 2017, σελ. 12).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Μέχρι στιγμής εξετάστηκαν κυρίως βασικοί μακροοικονομικοί δείκτες όπως το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το δημόσιο χρέος και το δημόσιο έλλειμμα. Όμως, προκειμένου να αξιολογηθεί επαρκώς η πορεία της ελληνικής οικονομίας έως την έναρξη της κρίσης θα πρέπει να εξεταστούν και άλλοι παράγοντες, από τους οποίους συνάγεται η έλλειψη ανταγωνιστικότητας αυτής, όπως είναι ο δείκτης παραγωγικότητας και, ειδικότερα, η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (Total Factor Productivity (TFP)). Ο εν λόγω δείκτης λαμβάνει υπόψη αλλαγές στην ποσότητα του κεφαλαίου που χρησιμοποιείται, και αυξάνεται όταν μια χώρα έχει αυξημένη παραγωγή από δεδομένους συντελεστές εργασίας και κεφαλαίου, για παράδειγμα, λόγω μιας τεχνολογικής καινοτομίας που καθιστά την εργασία και το κεφάλαιο πιο αποδοτικά. Από την άλλη πλευρά, όταν το προϊόν που παράγουν δεδομένοι συντελεστές εργασίας και κεφαλαίου παραμένει αμετάβλητο, και η ανάπτυξη επιτυγχάνεται μέσω αύξησης του συντελεστή κεφαλαίου, όπως η αξιοποίηση νέων εργοστασίων, η TFP παραμένει σταθερή. Συνάγεται, συνεπώς, ότι η βελτίωση του υπόψη δείκτη είναι απαραίτητη για την επίτευξη μακροχρόνιας μεγέθυνσης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μιας χώρας (Βαγιάνος *et al.,* 2017).

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω και εξετάζοντας την TFP της Ελλάδας παρατηρείται ότι, για την περίοδο 1996-2000 αυτή αυξήθηκε με ετήσιο ρυθμό 0,4%, ενώ από το 2001 έως το 2007 ο μέσος ρυθμός ήταν 0%, με τον μέσο ρυθμό για την περίοδο 1996-2007 να βρίσκεται στο 0,2%. Έτσι, η επίδοση της Ελλάδας ήταν καλύτερη από αυτή της Ιταλίας (-0,4%), της Πορτογαλίας (-0,4%) και της Ισπανίας (-0,8%), αλλά υστερούσε έναντι της Γερμανίας (1%) και της Ιρλανδίας (1,2%). Όμως, έχοντας ως δεδομένο τη μικρή αύξηση της TFP, έπεται ότι η ταχεία αύξηση του ΑΕΠ και της παραγωγικότητας της εργασίας ήταν αποτέλεσμα, κυρίως, της συσσώρευσης κεφαλαίου (Βαγιάνος *et al.,* 2017).

1.7 Η Περίοδος της Κρίσης

Η απαρχή της κρίσης (τέλη 2008) βρήκε την Ελλάδα σε σχετικά καλή κατάσταση. Καθόσον οι εξαγωγές της χώρας προς τα Βαλκάνια διατηρήθηκαν σε ικανοποιητικά επίπεδα, επέτρεψαν στην οικονομία της χώρας να δραστηριοποιείται διεθνώς σε ευνοϊκότερο περιβάλλον, από ότι οι άλλες χώρες του

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ευρώ. Επιπλέον, λόγω της χαμηλής έκθεσης των τραπεζών σε τοξικά στοιχεία ενεργητικού, ο χρηματοπιστωτικός τομέας δεν επηρεάστηκε πολύ αρνητικά από τις διεθνείς εξελίξεις. Παρόλα αυτά το πραγματικό ΑΕΠ, το πρώτο τρίμηνο του 2009, υποχώρησε κατά 4,8% (σε ετήσια βάση) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, με τα έσοδα από την ναυτιλία και τον τουρισμό να σημειώνουν πτώση κατά 25% και 15%, αντίστοιχα (ΟΑΣΑ, 2009). Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το 2009 πραγματοποιήθηκαν δύο εκλογικές αναμετρήσεις (για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την άνοιξη, και για την ελληνική βουλή των Οκτώβριο), γεγονότα, δηλαδή, που είχαν ως συνέπεια το σύνηθες δημοσιονομικό αποτέλεσμα του πολιτικού κύκλου, ήτοι άνοδο των δημοσίων δαπανών και χαλάρωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού (ΤτΕ, 2014).

Το κύριο αρνητικό στοιχείο της ελληνικής οικονομίας το 2009 ήταν ο εκτροχιασμός των δημοσιονομικών μεγεθών. Το έλλειμμα ανήλθε στο 15,7% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος στο 129,7% του ΑΕΠ, με την αιτία για την διεύρυνση του ελλείμματος να εντοπίζεται τόσο στην μείωση των εσόδων όσο και στην αύξηση των δαπανών, όπως φαίνεται και στον ανωτέρω Πίνακα 6. Παράλληλα, το ΑΕΠ επηρεάστηκε αρνητικά από την πτώση των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης με αποτέλεσμα η οικονομία να εισέλθει, επίσημα, σε φάση ύφεσης. Ένα ακόμα αρνητικό χαρακτηριστικό της οικονομίας ήταν η υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας, η οποία την περίοδο 2001-2008 έφθασε σωρευτικά το 16,9%, βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και το 27,7%, βάσει του σχετικού κόστους εργασίας (ΤτΕ, 2014). Τέλος, παρατηρήθηκε μείωση των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (δημόσιων και ιδιωτικών) για δεύτερη συνεχόμενη χρόνια (μείωση 13,9% σε σταθερές τιμές το 2009, κατόπιν μείωσης 7,4% το 2008). Η υποχώρηση των επενδύσεων στον ιδιωτικό τομέα οφείλεται, βασικά, στην πτώση των επενδύσεων σε κατοικίες κατά 21,7% (ύστερα από μείωση 29,1% το 2008), αλλά και στην υποχώρηση των επενδύσεων σε εξοπλισμό κατά 19,0%. Οι τελευταίες καταδεικνύουν το δυσμενές επιχειρηματικό κλίμα αλλά και την αβεβαιότητα που κυριαρχούσε το 2009, ενώ η πτώση των επενδύσεων, γενικά, επηρέασε αρνητικά τόσο το ρυθμό μεταβολής του τρέχοντος ΑΕΠ όσο και του δυνητικού προϊόντος (ΤτΕ, 2010).

Το 2010 αποτελεί χρονιά ορόσημο για την οικονομική κρίση αλλά και για την σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας, διότι ήταν το έτος που η χώρα εισήλθε

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

επίσημα στην περίοδο υλοποίησης σταθεροποιητικών προγραμμάτων υπό την ονομασία Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (ΜΟΧΠ). Το χρονικό διάστημα από τον Σεπτέμβριο 2009 έως τα μέσα Νοεμβρίου 2009 η διαφορά απόδοσης του ελληνικού 10ετούς κρατικού ομολόγου από τα γερμανικά ομόλογα διατηρούνταν στο επίπεδο των 120 έως 130 μονάδων βάσης. Όμως, τρία σημαντικά γεγονότα σημάδεψαν την εν λόγω περίοδο. Πρώτο, οι γενικές βουλευτικές εκλογές της 04 Οκτωβρίου 2009, και η αλλαγή κυβέρνησης. Δεύτερο, η ανακοίνωση στα μέσα Οκτωβρίου 2009, σημαντικής υπέρβασης του προβλεπόμενου ελλείμματος του προϋπολογισμού από 6% στο 12,7% του ΑΕΠ. Τρίτο, η υποβολή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή του προτεινόμενου προϋπολογισμού για το έτος 2010. Το τελευταίο γεγονός δίνει το έναυσμα για ταχεία άνοδο της απόδοσης των ελληνικών ομολόγων από 135 μονάδες βάσης (μ.β.) στα μέσα Νοεμβρίου 2009, στις 586 μ.β. στις 22 Απριλίου 2010 (Arghyrou & Tsoukalas, 2010).

Η άνοδος της απόδοσης των ελληνικών 10ετών ομολόγων σήμαινε ότι οι αγορές τιμολογούσαν, πλέον, το ρίσκο χρεοκοπίας της χώρας, ενώ η προσδοκία διάσωσης της Ελλάδας από τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης άρχισε να υποχωρεί. Παράλληλα, η κρίση χρέους έφερε στην επιφάνεια μια καίρια αδυναμία στην αρχιτεκτονική της ΟΝΕ: την απουσία ενός μηχανισμού με τη δυνατότητα να διαχειρίζεται τις δημοσιονομικές κρίσεις στα κράτη-μέλη της. Έτσι, ενώ η ένταση της κρίσης δυνάμωνε, «η ΕΕ αρχικά απέφυγε να στείλει μήνυμα στήριξης προς την Ελλάδα, επικαλούμενη τη ρήτρα περί «μη διάσωσης» (Άρθρο 125 της Συνθήκης ΕΕ)» (Ξαφά, 2017, σελ. 41). Όμως, καθόσον γινόταν φανερό ότι η κρίση βάθυνε, άρχισε να επικρατεί ο φόβος ενός ντόμινο που θα συμπαρέσερνε άλλες ευάλωτες περιφερειακές χώρες της ΟΝΕ. Επιπλέον, υπήρχε έντονος προβληματισμός για τις ζημίες που θα υφίστανντο οι γερμανικές και οι γαλλικές τράπεζες, οι οποίες είχαν στην κατοχή τους 21% και 36%, αντίστοιχα, των συνολικών υποχρεώσεων σε ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου. Το αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η υιοθέτηση, τον Μάιο 2010, ενός τριετούς προγράμματος σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας συνολικού ύψους €110 δισ., υπό την καθοδήγηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), με διμερή δάνεια €80 δισ. από τους εταίρους και €30 δισ. από το ΔΝΤ. Το ύψος του δανείου ήταν πρωτόγνωρο για τα δεδομένα της εποχής, διότι υπερέβαινε κατά πολύ την οικονομική βοήθεια που είχε παρα-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

σχεθεί σε χώρα έως τότε, παγκοσμίως, τόσο σε σχέση με το ΑΕΠ (48%), όσο και ως απόλυτο μέγεθος, στοιχεία που καταδείκνυαν το μεγάλο μέγεθος των μακροοικονομικών ανισορροπιών της Ελλάδας (Ξαφά, 2017).

Ο άμεσος στόχος των Μνημονίων ήταν η χρηματοδότηση των δημοσιονομικών αναγκών και η στήριξη των τραπεζών, ενώ μεσοπρόθεσμα επιδιώκονταν η αποκατάσταση των εσωτερικών και εξωτερικών ισορροπιών, η επιστροφή της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου και η παγιοποίηση των απαιτούμενων συνθηκών για σταθερή και βιώσιμη ανάπτυξη. Στην πραγματικότητα, και εξετάζοντας την δημοσιονομική προσαρμογή της Ελλάδας για την χρονική περίοδο 2009 έως 2014, διαπιστώνεται βελτίωση του δημοσιονομικού ισοζυγίου, ως ποσοστού του ΑΕΠ, κατά 11,6%, ενώ το πρωτογενές έλλειμμα του 10,2% του ΑΕΠ, το 2009, σε τέσσερα χρόνια διαμορφώθηκε σε πρωτογενές πλεόνασμα ίσο με 0,4% του ΑΕΠ, με τις ανωτέρω προσαρμογές να λαμβάνουν χώρα σε καθοδική πορεία του οικονομικού κύκλου. Επιπλέον, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών από το έλλειμμα 14,5% του ΑΕΠ το 2008, εμφάνισε πλεόνασμα ύψους 0,6% του ΑΕΠ, το 2013, δεδομένου, όμως, ότι η προσαρμογή επήλθε, κυρίως, λόγω μείωσης των εισαγωγών (Τσακλόγλου *et al.,* 2016).

Όσον αφορά το πεδίο των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, ενώ ο ΟΟΣΑ κατατάσσει την Ελλάδα πρώτη, ως προς την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων, στις σχετικές εκθέσεις του για τα έτη 2013 έως 2015, οι μεταρρυθμίσεις αυτές αφορούν κυρίως στην αγορά εργασίας και όχι στην αγορά προϊόντος. Επίσης, το οικονομικό και το κοινωνικό κόστος της σταθεροποίησης της οικονομίας ήταν μεγάλο, με μείωση του ΑΕΠ, για το χρονικό διάστημα 2008 έως 2013, σχεδόν κατά ένα τέταρτο. Επιπλέον, δεδομένου ότι το κύριο μέρος της δημοσιονομικής προσαρμογής οφείλεται στην αύξηση των φορολογικών βαρών, το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε έτι περαιτέρω. Τέλος, το ποσοστό της ανεργίας αυξήθηκε σημαντικά από 7% το 2008, σε άνω του 27% το 2013 (Τσακλόγλου *et al.,* 2016). Παράλληλα, ενώ το μέγεθος του δημόσιου χρέους επηρεάζει αρνητικά τις προσδοκίες των οικονομικών παραγόντων και δυσχεραίνει την επιστροφή στις αγορές κεφαλαίου, το ύψος αυτού στο τέλος του 2013 ανήλθε στα €321 δισ. ή 175,5% του ΑΕΠ, και η αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος από την Ελλάδα είναι ιδιαίτερα δύσκολη, ένεκα της κατάρ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ρευσης της παραγωγικής της βάσης (Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους, 2013).

Προκειμένου να αξιολογηθεί η οικονομική πολιτική που ασκήθηκε κατά την διάρκεια της κρίσης, και αφού ληφθεί υπόψη ότι το μεγαλύτερο μέρος της προσαρμογής είχε υλοποιηθεί μέχρι το 2014 (το εμπορικό και το δημόσιο έλλειμμα ήταν κοντά στο μηδέν έως τότε), θα παρατεθούν αρχικά ορισμένα στοιχεία που αφορούν τις μακροοικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου που επλήγησαν από την κρίση:

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Μακροοικονομικές συνθήκες πριν από την κρίση και επακόλουθη μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ για την Ελλάδα, την Ιταλία, την Πορτογαλία και την Ισπανία

	Ισπανία	**Ελλάδα**	Ιταλία	Πορτογαλία
Μεταβολή % πραγματικού ΑΕΠ, 2007 -2014	-10,0	**-26,3**	-12,0	-7,9
Καθαρές εξαγωγές 2007 (% του ΑΕΠ)	-6,0	**-12,4**	-0,4	-7,6
Καθαρό χρέος προς ξένους 2007 (% του ΑΕΠ)	82,3	**99,9**	28,5	94,5
Ακαθάριστες δημόσιες αποταμιεύσεις 2007 (% του ΑΕΠ)	6,8	**-4,1**	2,1	-0,6
Δημόσιο χρέος 2007 (% του ΑΕΠ)	35,5	**103,1**	99,7	68,4
Δάνεια εγχώριων τραπεζών προς εγχώριες εταιρείες και νοικοκυριά 2007 (% του ΑΕΠ)	162,8	**92,4**	90,3	138,2

Πηγή: Βαγιάνος *et al.* (2017)

Από τον ανωτέρω Πίνακα συνάγεται ότι η Ελλάδα εισήλθε στην περίοδο της κρίσης με μεγαλύτερες ανισορροπίες εν συγκρίσει με τις Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία. Επιπλέον, και εάν ληφθεί υπόψη ότι η Ιταλία είχε μηδενικό εμπορικό έλλειμμα, θετικές κρατικές αποταμιεύσεις, δημόσιο χρέος και μόχλευση του ιδιωτικού τομέα σχεδόν στα ίδια επίπεδα με την Ελλάδα, και παρόλα αυτά δεν απέφυγε μείωση του πραγματικού ΑΕΠ κατά 12%, τότε η μείωση του ΑΕΠ της χώρας ήταν αναπόφευκτη χωρίς, όμως, να θεωρείται αναγκαία η πραγματοποιθείσα μεγάλη πτώση (-26,3%) (Βαγιάνος *et al.,* 2017).

Τέλος, επειδή η ονομαζόμενη «εσωτερική υποτίμηση», μέσω της μείωσης των μισθών, υπήρξε βασική επιλογή για την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, στον ακόλουθο Πίνακα 9 παρουσιάζονται στοιχεία για την μεταβολή των μισθών, των τιμών, των εξαγωγών και των εισαγωγών στην Ελλάδα, την Ιταλία, την Πορτογαλία και την Ισπανία, για την χρονική περίοδο 2009-2014:

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Μεταβολή των μισθών, των τιμών, των εξαγωγών και των εισαγωγών στην Ελλάδα, την Ιταλία, την Πορτογαλία και την Ισπανία, για την περίοδο 2009-2014:

	Ισπανία	**Ελλάδα**	Ιταλία	Πορτογαλία
Μεταβολή % στους ονομαστικούς μισθούς	1,0	**-16,3**	2,9	0,0
Μεταβολή % στις τιμές	8,9	**7,4**	4,1	12,0
Μεταβολή % στις εξαγωγές	29,2	**17,8**	33,5	33,3
Μεταβολή % στις εισαγωγές	6,5	**-17,5**	24,7	5,1

Πηγή: Βαγιάνος *et al.* (2017)

Η εσωτερική υποτίμηση έχει διττό στόχο. Από τη μια πλευρά, επιδιώκεται η μείωση των εισαγωγών μέσω της μείωσης των μισθών, ενώ από την άλλη μέσω της μείωσης τους μισθολογικού κόστους μειώνονται οι τιμές των εξαγωγών με συνέπεια την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων στην διεθνή αγορά. Όμως, από την παρουσίαση των στοιχείων του Πίνακα 9 συμπεραίνεται ότι αυτή η πολιτική δεν επέφερε μείωση στις τιμές, διότι ο Δείκτης Τιμών Καταναλωτή αυξήθηκε σωρευτικά κατά 7,4%. Επιπλέον, ενώ οι εξαγωγές αυξήθηκαν, το μέγεθος της αύξησης ήταν σημαντικά μικρότερο σε σύγκριση με την αύξηση των εξαγωγών των άλλων χωρών. Έτσι, γίνεται φανερό ότι ένα μεγάλο μέρος της προσαρμογής οφείλεται στη μείωση των εισαγωγών, όπως φαίνεται από τα ανωτέρω στοιχεία.

Το Κεφάλαιο 2 που ακολουθεί επικεντρώνεται στην αύξηση της συνολικής ζήτησης μέσω της συμβολής των επενδύσεων, λαμβάνοντας υπόψη τις επικρατούσες συνθήκες και τις υποχρεώσεις της Ελλάδας, καθώς επίσης και την δυνατότητα συνεργειών μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

Κεφάλαιο 2 – Ο Ρόλος των Επενδύσεων στην Αύξηση της Συνολικής Ζήτησης στην Ελλάδα

2.1 Σημερινά Δεδομένα της Ελληνικής Οικονομίας

Όπως αναφέρεται στην Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, για το έτος 2018 «Το 2018 η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας ενισχύθηκε…Παρά την επιβράδυνση των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης τόσο διεθνώς όσο και στην ευρωζώνη, η αναπτυξιακή δυναμική της ελληνικής οικονομίας προβλέπεται ότι θα διατηρηθεί, υπό την προϋπόθεση όμως της απρόσκοπτης συνέχισης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, της εφαρμογής του προγράμματος των ιδιωτικοποιήσεων χωρίς καθυστερήσεις και της ενίσχυσης

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

των παραγωγικών επενδύσεων» (ΤτΕ, 2019, σελ.15). Επιπροσθέτως, σύμφωνα με την αναφορά της Ενισχυμένης Εποπτείας της Ελλάδας, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019), η ανεργία μειώθηκε στο 18,5% το Νοέμβριο 2018 εν συγκρίσει με την κορύφωσή της στο 27,9% στα μέσα του 2013, ενώ η μακροπρόθεσμη ανεργία (18,5% στο τρίτο τρίμηνο του 2018) και η ανεργία των νέων (39,1% το Νοέμβριο 2018) παραμένουν υψηλές. Επίσης, στην ίδια αναφορά σημειώνεται ότι η υπέρ-επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων (εκτιμώμενο στο 3,7% για το 2018 έναντι στόχου 3,5%) για τέταρτη συνεχόμενη χρονιά γίνεται εις βάρος του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων, μια τακτική που δυσχεραίνει τη δυναμική ανάπτυξης. Αναφορικά με τις επενδύσεις παρατηρείται ότι, ενώ η κατασκευή κατοικιών ανακάμπτει και η αγορά εξοπλισμού και μεταφορικού εξοπλισμού σημειώνει μείωση σε σχέση με το 2017, παρ' όλα αυτά η ενίσχυση του νέου εταιρικού δανεισμού προς το τέλος του 2018 συνιστά ένα πρώτο ενθαρρυντικό σημάδι για την δυναμική των επενδύσεων.

Ειδικότερα, και όσον αφορά την εξεταζόμενη μεταβλητή (επενδύσεις), παρατηρείται, αρχικά, ότι οι περιορισμοί από την πλευρά της χρηματοδότησης επηρεάζουν αρνητικά τις επενδύσεις, ενώ η υψηλή φορολόγηση μειώνει την επενδυτική εμπιστοσύνη. Παράλληλα, οι προοπτικές της οικονομίας είναι στενά συνδεδεμένες με την εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών και την εισροή διεθνών κεφαλαίων στην χώρα, έτσι ώστε να λάβουν χώρα επενδύσεις με υψηλή προστιθέμενη αξία με στόχο την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τη μείωση της ανεργίας. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι το έτος 2018 υπήρξε εισροή ξένων άμεσων επενδύσεων, ύψους €3,6 δισ., η οποία ήταν μεγαλύτερη από το 2017. Πιο συγκεκριμένα, οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου συνέβαλαν αρνητικά στην θετική μεταβολή του ΑΕΠ (+1,9%, σε σχέση με το 2017, σε σταθερές τιμές έτους 2010) κατά μείον 1,5 ποσοστιαία μονάδα, λόγω της σημαντικής μείωσης των επενδύσεων σε μεταφορικό εξοπλισμό (κυρίως πλοία), καθώς και των επενδύσεων σε λοιπές κατασκευές. Από την άλλη πλευρά, οι επενδύσεις σε «Μηχανολογικό Εξοπλισμό», «Εξοπλισμό τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας» και «Κατοικίες» αυξήθηκαν με υψηλούς ρυθμούς (ΤτΕ, 2019).

Μια διαχρονική επισκόπηση των επενδύσεων φανερώνει ότι την περίοδο 1970-1995 οι εταιρικές επενδύσεις στην Ελλάδα ήταν αισθητά χαμηλότερες

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

εν συγκρίσει με τις Ισπανία και Πορτογαλία: ενώ στις δύο αυτές χώρες τα ποσοστά ήταν 13,1% για την Ισπανία και 13,5% για την Πορτογαλία, στην Ελλάδα το σχετικό μέγεθος ανέρχονταν στο 8,1% του ΑΕΠ, ετησίως, με την χαμηλή συνεισφορά των επενδύσεων να αντικατοπτρίζεται στο χαμηλό ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ της Ελλάδας την συγκεκριμένη περίοδο. Αντίθετα, την περίοδο 1996-2007 το ετήσιο ποσοστό των εταιρικών επενδύσεων ανερχόταν στο 10,4% του ΑΕΠ, με την αύξηση των επενδύσεων να συμβάλει στην επανεκκίνηση της ανάπτυξης την περίοδο εκείνη, γεγονός που καταδεικνύει ότι η συσσώρευση κεφαλαίου ήταν η κύρια αιτία για την ανάπτυξη του ΑΕΠ από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι την εκδήλωση της κρίσης (Βαγιάνος *et al.,* 2017).

Από την άλλη πλευρά παρατηρείται ότι οι επενδύσεις σε κατοικίες υποσκελίζουν τις εταιρικές επενδύσεις στην Ελλάδα κάτι που υποδεικνύει ότι τα ελληνικά νοικοκυριά διατηρούν μεγαλύτερο ποσοστό του πλούτου τους σε ακίνητα από ότι σε χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία. Αυτή η συμπεριφορά αποδίδεται, εκτός των άλλων, στο γεγονός ότι οι επενδυτές δεν εμπιστεύονται τις αγορές λόγω της ασθενούς προστασίας που τους παρέχεται, στην απουσία κινήτρων για αποταμιεύσεις σε ιδιωτικές συντάξεις, και στο ιστορικό υψηλού πληθωρισμού. Έτσι, οι επιχειρήσεις έχουν περιορισμένη πρόσβαση στις αποταμιεύσεις των νοικοκυριών, με αποτέλεσμα το κόστος κεφαλαίου να είναι υψηλό και αυτό με τη σειρά του να οδηγεί σε κάμψη τις εταιρικές επενδύσεις (Βαγιάνος *et al.,* 2017).

2.2 Ο Παράγοντας των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Ως Άμεση Ξένη Επένδυση (ΑΞΕ) ορίζεται η ίδρυση θυγατρικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό, οι οποίες αποτελούν μερικώς ή ολικώς ιδιοκτησία της μητρικής εταιρίας. Η ΑΞΕ περιλαμβάνει τη διεθνοποίηση μιας πληθώρας διακριτών αλλά, παράλληλα, και συμπληρωματικών παραγωγικών εισροών. Οι τελευταίες διακρίνονται σε υλικές, για παράδειγμα το μετοχικό κεφάλαιο, ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός, ενδιάμεσα υλικά και πρώτες ύλες, και άυλες, όπως η τεχνογνωσία, η οργάνωση της παραγωγής, η εφαρμογή τεχνικών ποιοτικού ελέγχου, μάρκετινγκ κλπ. Στην μεταφορά των πόρων δεν παρεμβάλλεται η αγορά, δεν υφίσταται δηλαδή μια εμπορική συναλλαγή ή μια συμφωνία δικαιόχρησης

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

(franchising) μεταξύ δύο ανεξάρτητων επιχειρήσεων, αλλά διενεργείται εντός της επιχείρησης, ανάμεσα σε μια μητρική εταιρεία και μια θυγατρική της, η οποία εγκαθίσταται σε χώρα ξένη από την χώρα καταγωγής της μητρικής επιχείρησης (Κυρκιλής, 2010).

Οι λόγοι που ωθούν μια επιχείρηση να γίνει πολυεθνική είναι οι ακόλουθοι (Παπαναστασίου Μ., Κορρές Γ. και Σακελλαρόπουλος Σπ., 2008):

- ΑΞΕ προς αναζήτηση πλουτοπαραγωγικών πόρων, και ειδικότερα: α) Φυσικοί πόροι, όπως ορυκτά ή αγροτικά προϊόντα, β) Φθηνό ανειδίκευτο ή μερικώς ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, γ) Τεχνολογικές και διαχειριστικές ικανότητες.
- ΑΞΕ προς αναζήτηση αγορών, για παράδειγμα στην περίπτωση που έχουν εγκατασταθεί στην αγορά – στόχο πελάτες ή προμηθευτές της επιχείρησης, ή όταν κρίνεται αναγκαίο πολλά προϊόντα να προσαρμοστούν στα εγχώρια καταναλωτικά πρότυπα ή τις συνθήκες παραγωγής.
- ΑΞΕ προς αναζήτηση αποδοτικότητας, μέσω της βελτιστοποίησης της διαχείρισης των νεοαποκτηθεισών πλουτοπαραγωγικών πόρων.
- ΑΞΕ προς αναζήτηση στρατηγικών πόρων ή ικανοτήτων, όπως οι τεχνολογικοί πόροι ή το ανθρώπινο κεφάλαιο με σκοπό την επίτευξη ή ενίσχυση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Παρατηρώντας διάφορα αριθμητικά δεδομένα διαπιστώνεται ότι οι ΑΞΕ ανέρχονται σε λιγότερο από το 10% του παγκόσμιου εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών (μεταφορές, τουρισμός, υπηρεσίες). Αν, όμως, ληφθούν υπόψη τα αποθέματα, τα οποία μετρούν την παρουσία κεφαλαίων που ελέγχουν την παραγωγή διεθνώς, ο λόγος των ΑΞΕ προς τις παγκόσμιες εξαγωγές διαμορφώνεται στο 1, το 2010. Επίσης, κατά την χρονική περίοδο 1996-2000 σημειώνεται πραγματική έκρηξη των ΑΞΕ, με μέση ετήσια αύξηση 38%, εν συγκρίσει με 1,3% για την παγκόσμια παραγωγή και 3,6% για τις παγκόσμιες εξαγωγές. Στη συνέχεια, και για τα έτη 2001 έως 2003, οι ΑΞΕ υποχωρούν με το επίπεδο του 2003 να αντιπροσωπεύει 47,5% του επιπέδου του 2000, έπειτα μεγεθύνονται, για το διάστημα από το 2004 έως το 2007, ενώ, κατόπιν, σημειώνεται πτώση λόγω της κρίσης. Παρ' όλα αυτά, το παγκόσμιο απόθεμα ΑΞΕ πολλαπλασιάστηκε επί 10,6 ανάμεσα στο 1990 και στο 2010, ενώ η παγκόσμια παραγωγή (σε τρέχουσες τιμές) πολλαπλασιάστηκε επί 2,8, γεγονός

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

που υποδηλώνει την έκδηλη, πλέον, διεθνοποίηση του κεφαλαίου (Guillochon, Kawecki, and Venet, 2015).

2.2.1 Οφέλη – Επιδράσεις των ΑΞΕ

Ένα άμεσο και βασικό όφελος των ΑΞΕ είναι η εισροή στη χώρα εγκατάστασης ενός συνόλου εισροών, όπως κεφάλαιο, τεχνογνωσία σε μεθόδους οργάνωσης – διοίκησης – μάρκετινγκ, τεχνολογίας κλπ. Έτσι, οι οικονομίες που αντιμετωπίζουν στενότητα πόρων δύναται να αυξήσουν το εγχώριο προϊόν τους. Επίσης, οι θυγατρικές πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι σε θέση να αξιοποιήσουν εγχώριες αποταμιεύσεις, προσφέροντας ευκαιρίες κερδοφόρων παραγωγικών επενδύσεων, ενώ σε άλλο ενδεχόμενο οι εν λόγω πόροι είτε δεν θα κινητοποιούνταν είτε θα χρησιμοποιούνταν σε λιγότερο παραγωγικές δραστηριότητες. Από την άλλη πλευρά είναι πιθανό ένα ποσοστό των επενδύσεων των πολυεθνικών στο εξωτερικό να χρηματοδοτείται όχι με μεταφορά κεφαλαίου αλλά με επανεπένδυση κερδών που δημιουργήθηκαν στην εγχώρια οικονομία, καθώς και με άντληση κεφαλαίων από την εγχώρια κεφαλαιαγορά, εκμεταλλευόμενες έτσι μέρος της χρηματοδότησης που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν οι εγχώριες επιχειρήσεις (Κυρκιλής, 2010).

Αναφορικά με την επίδραση των ΑΞΕ στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρατηρείται ότι η εισροή ξένων ιδιωτικών επιχειρηματικών κεφαλαίων λειτουργεί θετικά στο ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών, ενώ ο επαναπατρισμός των κερδών των ξένων θυγατρικών, η πληρωμή δικαιωμάτων (royalties) και των ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών στη μητρική, έχει αρνητικές επιδράσεις. Ένα ενδεχόμενο πρόβλημα του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας εγκατάστασης είναι δυνατό να επιδεινωθεί λόγω των τιμών μεταβίβασης που χρησιμοποιούν οι μητρικές στις συναλλαγές με τις θυγατρικές τους στο εξωτερικό, στο μέτρο που η μητρική χρησιμοποιεί τις εσωτερικές τιμές για να μεταφέρει πόρους σε οποιοδήποτε σημείο του διεθνούς της δικτύου, μέσω της τεχνητής μείωσης των κερδών των θυγατρικών σε χώρες με σχετικά υψηλή φορολογία, χαμηλότερο επιτρεπόμενο ποσοστό επαναπατρισμού κερδών, υποτιμημένου εθνικού νομίσματος, σημαντικών πιέσεων κοινωνικών και πολιτικών ομάδων για μισθολογικές αυξήσεις κλπ (Κυρκιλής, 2010).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Οι συνέπειες των ΑΞΕ στο εμπορικό ισοζύγιο διακρίνονται ανάλογα με τον τύπο των ΑΞΕ. Κατ' αυτό τον τρόπο, ΑΞΕ που επιδιώκουν την εκμετάλλευση φυσικών πόρων ενισχύουν το διεθνές εμπόριο με εξαγωγή πρώτων υλών ή ακατέργαστων ή μεταποίησης και με την εισαγωγή ενδιάμεσων και συμπληρωματικών εισροών. Η επίδραση των ΑΞΕ εκμετάλλευσης αγορών είναι διττής κατεύθυνσης. Αρχικά, υποκαθιστούν εισαγωγές τελικών αγαθών για την αγορά της χώρας όπου είναι εγκατεστημένες. Επίσης, προωθούν τις εισαγωγές, λόγω της μεταφοράς ενδιάμεσων προϊόντων από τη μητρική και τη λειτουργία τους ως αντιπροσώπων για την πώληση στην εγχώρια αγορά άλλων προϊόντων της μητρικής που δεν παράγονται στη χώρα εγκατάστασης. Οι ΑΞΕ εξαγωγικού προσανατολισμού επιδιώκουν τις εξαγωγές προϊόντων, μεσω της αξιοποίησης συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας εγκατάστασής τους, ενώ ενδέχεται να εισάγουν ενδιάμεσα προϊόντα της πολυεθνικής επιχείρησης (Κυρκιλής, 2010).

Τέλος, εφόσον οι ΑΞΕ είναι κάθετα ολοκληρωμένες, με τα διάφορα στάδια παραγωγής εγκατεστημένα σε διαφορετικές χώρες, τότε αναπτύσσεται έντονο ενδο-επιχειρησιακό εμπόριο προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε μία χώρα και μεταφέρονται για να χρησιμοποιηθούν στην επόμενη. Στην περίπτωση που οι ΑΞΕ είναι οριζόντια ολοκληρωμένες, με έκαστη θυγατρική να παράγει έναν τύπο προϊόντος ανάλογα με τα εγχώρια συγκριτικά πλεονεκτήματα, τότε εξάγουν τον υπόψη τύπο προϊόντος και εισάγουν άλλους που παράγονται σε άλλες χώρες εγκατάστασης της πολυεθνικής επιχείρησης (Κυρκιλής, 2010).

Συμπερασματικά, είναι δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη ότι όσο μεγαλύτερη είναι η προστιθέμενη αξία που δημιουργεί μία θυγατρική επιχείρηση σε μία ξένη χώρα, τόσο πιο πιθανό είναι οι θετικές επιδράσεις στο ισοζύγιο πληρωμών να υπερβαίνουν σε μέγεθος τις αρνητικές. Όσο η εγχώρια προστιθέμενη αξία μεγαλώνει, τόσο ισχυροποιούνται οι δεσμοί είτε προς τα εμπρός είτε προς τα πίσω με άλλες εγχώριες επιχειρήσεις, με συνέπεια το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα για την εθνική οικονομία να είναι μεγαλύτερο.

Επιπλέον, και σχετικά με το εάν υπάρχει θετική επίδραση των ΑΞΕ στο ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης μιας χώρας, αυτή η θετική σχέση δεν ασκείται μέσω μιας αυτόνομης δράσης των πρώτων επάνω στο δεύτερο, αλλά πιθανά μέσω της μεταφοράς τεχνολογίας. Σε αυτή την περίπτωση, ένα σύνολο πα-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ραγόντων που χαρακτηρίζουν την χώρα υποδοχής, όπως ο βαθμός φιλελευθεροποίησης του διεθνούς εμπορίου, η ύπαρξη και η φύση περιορισμών ως προς την αποδοχή και λειτουργία ΑΞΕ, οι θεσμοί και η ικανότητα που ενισχύουν την τεχνολογική διάχυση και την ενσωμάτωση εξωτερικών οικονομιών στο οικονομικό σύστημα, ο βαθμός ανάπτυξης του τραπεζικού και χρηματοπιστωτικού τομέα πρέπει να ληφθούν υπόψη και να αξιολογηθούν ως προς την επίδραση των ΑΞΕ στον ρυθμό μεγέθυνσης μιας χώρας (Κυρκιλής, 2010).

Στον ακόλουθο Πίνακα 10 παρουσιάζονται στοιχεία σχετικά με το ποσοστό των ΑΞΕ ως προς τις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και του ΑΕΠ:

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Μερίδιο των εισροών ΑΞΕ στις ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και του αποθέματός τους στο ΑΕΠ 1981-1999 (επί τοις εκατό)

Χώρα	**1981-1985 (1980)**	**1986-1990 (1985)**	**1990**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**
Ευρωπαϊκή Ένωση	2,6 (5,3)	5,9 (8,3)	5,7 (11,0)	5,3	6,1	5,4	6,7 (13,4)	6,5	8,1	15,7	27,7 (22,2)
Δανία	0,4 (6,3)	2,5 (6,2)	7,3 (6,9)	4,6	8,4	23,6	9,5 (13,2)	1,7	7,5	20,8	33,0 (20,9)
Φινλανδία	0,7 (1,1)	1,9 (2,5)	-0,7 (3,8)	2,1	6,9	11,1	5,0 (6,7)	5,1	9,6	50,3	20,4 (14,5)
Ελλάδα	6,0 (11,3)	7,9 (24,9)	8,7 (16,9)	5,5	5,2	5,3	4,8 (16,6)	4,4	4,1	-	2,0 (17,7)
Ιρλανδία	4,0 (19,5)	1,1 (24,5)	1,3 (12,2)	17,0	15,3	10,1	12,8 (18,6)	19,2	17,0	58,4	92,0 (50,7)
Πορτογαλία	3,0 (12,8)	10,0 (19,4)	13,7 (15,3)	8,3	7,9	6,1	2,8 (17,6)	5,8	9,6	11,2	4,0 (21,2)
Ισπανία	5,3 (2,4)	9,4 (5,4)	8,3 (13,4)	10,5	8,6	9,8	5,3 (23,3)	5,6	7,0	10,7	13,1 (20,5)
Σουηδία	1,6 (2,3)	4,0 (4,3)	14,2 (5,4)		14,0	23,1	38,9 (13,4)	12,3 (13,4)	31,1	52,0	53,7 (32,7)

Σημείωση: Οι αριθμοί σε παρένθεση είναι το μερίδιο του αποθέματος ΑΞΕ ως προς το ΑΕΠ, και δίνεται για τα έτη 1980, 1985, 1990, 1995 και 1999.
Πηγή: Κυρκιλής, 2010.

Από τα ανωτέρω στοιχεία καταδεικνύεται ότι η συνεισφορά των εισροών ΑΞΕ στη μεγέθυνση του ΑΕΠ της Ελλάδας βαίνει μειούμενη στη δεκαετία του 1990, και ειδικά στο δεύτερο μισό της, όπως γίνεται φανερό από το μερίδιο των εισροών ΑΞΕ ως ποσοστό του συνόλου των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, και της στασιμότητας του λόγου απόθεμα εισροών ΑΞΕ προς ΑΕΠ. Εντούτοις, το μερίδιο των εισροών ΑΞΕ στο ΑΕΠ της Ελλάδας είναι συγκρίσιμο τόσο με το αντίστοιχο του συνόλου της Ευρωπαϊκής

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Ένωσης, όσο και άλλες περιφερειακές χώρες αυτής. Ο λόγος απόθεμα εισροών ΑΞΕ προς ΑΕΠ σημείωσε αύξηση από 11,3% το 1980 σε 24,9% το 1985, ενώ στη συνέχεια υποχώρησε στο επίπεδο του 17%, όπου και διατηρήθηκε χωρίς ουσιαστικές διακυμάνσεις. Την ίδια περίοδο, η τιμή του λόγου για το σύνολο της ΕΕ παρουσίασε αύξηση από 5,3% το 1980 σε 22,2% το 1999, ενώ εάν δεν συνυπολογιστούν η Ιρλανδία και η Σουηδία, στις υπόλοιπες χώρες δεν υπερέβη ή κυμάνθηκε περί τα 20%.

Το περίπου σταθερό μέγεθος του λόγου απόθεμα εισροών ΑΞΕ προς ΑΕΠ στην Ελλάδα, από το 1990 και έπειτα ενδέχεται να υποδηλώνει ότι οι εισροές ΑΞΕ και το ΑΕΠ της χώρας μεταβλήθηκαν με ανάλογους ρυθμούς, και συνεπώς είναι δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη ότι οι μεταβλητές που επίδρασαν στην εξέλιξη του ΑΕΠ είχαν ανάλογη επιρροή και στο ρυθμό εισροής ΑΞΕ στη χώρα. Επίσης, το γεγονός αυτό φανερώνει τη σημαντική συμβολή των ΑΞΕ στη μεταβολή του ελληνικού ΑΕΠ, με το τελευταίο να μπορούσε να αυξηθεί ταχύτερα εφόσον ο ρυθμός εισροής ΑΞΕ στη χώρα ήταν εντονότερος. Εάν, συμπεριλαμβανομένου του λόγου εισροές ΑΞΕ προς τις συνολικές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, ληφθούν υπόψη και οι λόγοι: απασχόληση στις ξένες επιχειρήσεις προς το σύνολο της απασχόλησης στην Ελλάδα, και προστιθέμενη αξία που δημιουργείται στις ξένες επιχειρήσεις προς το σύνολο του ΑΕΠ, συνδυασμός δεικτών που δείχνει τη σημασία των ΑΞΕ σε μια χώρα, τότε η Ελλάδα κατατάσσεται τρίτη στις αναπτυγμένες χώρες μετά τη Νέα Ζηλανδία και το Βέλγιο (Κυρκιλής, 2010).

Εάν εξεταστεί η περίπτωση της Ιρλανδίας σχετικά με την επιρροή των ΑΞΕ στη μεγέθυνσή της, η οποία παρουσιάζει παρόμοια διαρθρωτικά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα, διαπιστώνονται τα εξής:

- Από το 1994 έως το 2007 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν 7%, με το ιρλανδικό επίπεδο διαβίωσης να είναι το τέταρτο υψηλότερο ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ. Η κρίση, η οποία ενέσκηψε στην οικονομία της χώρας το 2008, προήλθε από την ανεπαρκή προληπτική εποπτεία του τραπεζικού τομέα (ΟΟΣΑ, 2011).
- Για το χρονικό διάστημα από το 1992 έως το 1997 άνω του 94% των εισροών ΑΞΕ κατευθύνθηκε στο δευτερογενή τομέα, και κυρίως σε τομείς υψηλής τεχνολογίας, όπου είναι απαραίτητη η ύπαρξη εκπαιδευμένου εργατι-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

κού δυναμικού και χαμηλού μεταφορικού κόστους. Ειδικότερα, επικεντρώνονται στους κλάδους των ηλεκτρονικών, της χημικής βιομηχανίας, της φαρμακοβιομηχανίας και του βιομηχανικού εξοπλισμού. Επίσης, διαπιστώνεται ότι οι ξένες επιχειρήσεις στη χώρα αυτή συγκεντρώνουν άνω του 10% της συνολικής βιομηχανικής απασχόλησης, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό, τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και στα διεθνή πλαίσια (Λιαργκόβας, 2007).

Στον ακόλουθο Πίνακα 11 παρουσιάζεται το σύνολο των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα για την χρονική περίοδο 2001-2017:

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα για τα έτη 2001 – 2017 (εκατ. ευρώ)

Έτος	Σύνολο	Έτος	Σύνολο
2001	17.286,3	2010	30.140,6
2002	16.286,8	2011	22.485,6
2003	19.604,6	2012	18.951,1
2004	19.711,9	2013	18.743,3
2005	24.788,0	2014	17.750,0
2006	29.119,4	2015	22.119,3
2007	35.378,4	2016	23.352,1
2008	27.140,1	2017	27.129,0
2009	28.129,6		

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Από τον ανωτέρω Πίνακα συνάγεται ότι την περίοδο που η Ελλάδα σημείωνε ταχεία ανάπτυξη (2001-2007) αυξάνονταν και οι ΑΞΕ, ενώ από το 2008 και εντεύθεν οι ΑΞΕ μειώθηκαν (παρουσιάζοντας διακυμάνσεις) για να επανακάμψουν, ουσιαστικά, το 2017.

Μια πιο διεξοδική ανάλυση των αποθεμάτων ΑΞΕ της Ελλάδας, ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, φανερώνει ότι, το μεγαλύτερο ποσοστό της μείωσης των αποθεμάτων ΑΞΕ (για την περίοδο 2007-2011) είναι αποτέλεσμα της αποεπένδυσης στον χρηματοπιστωτικό κλάδο και στον κλάδο των τροφίμων (με ποσοστιαία μεταβολή -70,35% και -59,56%, αντίστοιχα), με τους εν λόγω κλάδους, πριν από την κρίση να είναι οι δύο πρώτοι όσον αφορά την συγκέντρωση επενδυμένου κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά, οι κλάδοι που παρουσίασαν άνοδο ήταν αυτοί του εμπορίου, της ψυχαγωγίας και της ενέργειας, του αερίου και του νερού, χωρίς, όμως, να είναι σε θέση να αντισταθμίσουν τις μειώσεις των προαναφερθέντων κλάδων (Κοτταρίδη και Γιακκούλας, 2013).

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

2.2.2. Η Πορεία των ΑΞΕ στην Ελλάδα

Τη δεκαετία του 1950 άρχισε να υλοποιείται η πολιτική εκβιομηχάνισης και ενσωμάτωσης της χώρας στη διεθνή αγορά. Η πολιτική αυτή περιλάμβανε την σταδιακή κατάργηση των περιορισμών εμπορίου, ιδιαίτερα μετά τη συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1962, την υποτίμηση της δραχμής κατά 50%, και έναν εντεινόμενο προσανατολισμό προς μια εκβιομηχάνιση εξαγωγικού τύπου ως αποτέλεσμα κινήτρων, επιδοτήσεων και φοροαπαλλαγών, καθώς και την εισαγωγή ενός νομοθετικού πλαισίου (Ν.Δ. 2687/1953) προστατευτικού προς τις ΑΞΕ. Στόχος της προσέλκυσης ΑΞΕ ήταν η υπέρβαση του εμποδίου της στενότητας κεφαλαίου. Έτσι, η εισροή ξένου κεφαλαίου θα χρηματοδοτούσε την εκβιομηχάνιση χωρίς την εκμετάλλευση εθνικών πόρων, και, συνεπώς, την συμπίεση της κατανάλωσης σε όφελος της επένδυσης. Επιπλέον, στα προσδοκόμενα οφέλη συγκαταλεγόταν η μεταφορά τεχνολογίας, στην οποία η ελληνική μεταποίηση υστερούσε, χωρίς την καταβολή του αυξημένου κόστους παραγωγής εγχώριας τεχνολογίας, ενώ ο διαμοιρασμός των επενδύσεων θα γινόταν σύμφωνα με τα διεθνή συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, ήτοι τη μεταποίηση αγροτικών προϊόντων και την παραγωγή καταναλωτικών αγαθών – τομείς έντασης εργασίας, ενός παραγωγικού συντελεστή που η Ελλάδα διέθετε σε αφθονία (Κυρκιλής, 2010).

Για την περίοδο 1954 – 1962, η εισροή ΑΞΕ στην Ελλάδα ήταν περιορισμένη και η συνεισφορά τους στην εκβιομηχάνιση της χώρας αναιμική. Για αυτό το χρονικό διάστημα, η συμμετοχή των ΑΞΕ στις συνολικές ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν κατά μέσο όρο 5,8%, με την οικονομική πολιτική της δεκαετίας του 1950 να προσανατολίζεται, βασικά, στην υποκατάσταση των εισαγωγών και στην προστασία της εγχώριας παραγωγής. Η πολιτική αυτή είχε ως συνέπεια αιτήσεις για πραγματοποίηση ΑΞΕ σε τομείς που καλύπτονταν από ελληνικές παραγωγικές μονάδες να απορρίπτονται, ενώ γίνονταν δεκτές ΑΞΕ που είχαν ξεκάθαρα εξαγωγικό προσανατολισμό, για παράδειγμα ναυπηγεία.

Η ανωτέρω αντίληψη για την κατεύθυνση των ΑΞΕ είχε διττό απότέλεσμα:

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

- Καθόσον την περίοδο αυτή, η κύρια τάση ήταν για ΑΞΕ οριζόντιου τύπου με στόχο την εξυπηρέτηση εγχώριων αγορών των χωρών εγκατάστασης, η ελληνική αγορά ήταν περιορισμένου ενδιαφέροντος, λόγω μικρού μεγέθους, αλλά και χαμηλού επιπέδου ανάπτυξης. Τα δύο αυτά στοιχεία οριοθέτησαν σε χαμηλό επίπεδο την συνολική εισροή ΑΞΕ στην Ελλάδα.
- Οι ΑΞΕ που πραγματοποιήθηκαν στη χώρα προσανατολίστηκαν, σε μεγάλο μέρος, σε ενδιάμεσους μεταποιητικούς κλάδους ή τομείς της βαριάς βιομηχανίας, όπου το εγχώριο κεφάλαιο ήταν ανύπαρκτο. Το 75% των ΑΞΕ στη μεταποίηση επικεντρώθηκε στους τομείς των βασικών μετάλλων, των μεταφορικών μέσων, του πετρελαίου, των χημικών και των πλαστικών-ελαστικών. Το εναπομείναν 25% κατευθύνθηκε στους τομείς της κλωστοϋφαντουργίας, του καπνού και του χαρτιού. Παρ' όλα αυτά, ο τομέας των μηχανών έγινε αποδέκτης μόνο του 0,18% του συνόλου των ΑΞΕ στη μεταποίηση, ως συνέπεια της συγκέντρωσης της ελληνικής βιομηχανίας σε τομείς καταναλωτικών προϊόντων έντασης εργασίας, με αγορά-στόχο την ελληνική, ενώ υπήρχε περιορισμένη ζήτηση εργαλειομηχανών (Κυρκιλής, 2010).

Μετά το 1962 οι συνολικές εισροές των ΑΞΕ αυξήθηκαν σημαντικά (για παράδειγμα, για τα έτη 1963-1964 η αύξηση ήταν της τάξης του 42%, περίπου), με τις ετήσιες εισροές τους να κατευθύνονται σε ποσοστό 80% στη μεταποίηση (Κυρκιλής, 2010). Επιπλέον, σημαντικό στοιχείο της περιόδου έως τα μέσα του 1960 ήταν οι νέες τεχνολογίες που εισήγαγαν οι ξένες επενδύσεις και η παραγωγή νέων προϊόντων στην ελληνική μεταποίηση. Είναι χαρακτηριστικό πως το 1966, το 39% των ξένων θυγατρικών στην Ελλάδα παρήγαγε εντελώς καινούρια προϊόντα (Κοτταρίδη, 2014).

Η αύξηση των ξένων επενδύσεων την ανωτέρω περίοδο είναι συνέπεια της οικονομικής και πολιτικής ισορροπίας, καθώς επίσης και της αύξησης του εισοδήματος εντός της τότε ΕΟΚ. Ενδεικτικό της συγκεκριμένης εξέλιξης είναι ότι τα πάγια κεφάλαια, που προέρχονταν από τις χώρες της ΕΟΚ αυξήθηκαν κατά 105%, σε αντίθεση με τα αμερικανικά. Από τις χώρες που ανήκαν στην ΕΟΚ, η Δ. Γερμανία εμφάνισε άνοδο 306,4%, με την αύξηση των χωρών της ΕΟΚ να είναι απόρροια της εντατικοποίησης του ξένου κεφαλαίου στους

τομείς των τροφίμων, των ποτών, της υφαντουργίας, των ενδυμάτων και των ηλεκτρικών συσκευών (Κοτταρίδη, 2014).

Η άνοδος των ΑΞΕ, την δεκαετία, του 1960, ήταν αποτέλεσμα και της ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας, η οποία αν και χαρακτηριζόταν από υψηλό προστατευτισμό, συνέβαλε στην εισροή ΑΞΕ. Οι ξένες επενδύσεις δημιούργησαν μεγάλες μονάδες στην ελληνική βιομηχανία, κάτι καινοφανές για την έως τότε εγχώρια εμπειρία. Δημιουργήθηκαν νέες δραστηριότητες, όπως τα ελαστικά αυτοκινήτων και τα πετροχημικά, με τις πλείστες των επενδύσεων να λαμβάνουν την μορφή της κάθετης παραγωγής, με στόχο την εκμετάλλευση του φθηνότερου κόστους των πρώτων υλών. Έτσι, η ελληνική οικονομία περιήλθε σε φάση διορθωτικών μεταβολών, ενώ η βιομηχανία της χώρας, με την παραγωγή της συνέβαλε στην αλλαγή του μίγματος των εξαγωγών (Κοτταρίδη, 2014).

Ο διαμοιρασμός των ΑΞΕ στη μεταποίηση εμφανίζει μια υψηλή συγκέντρωση σε τρεις κλάδους. Ειδικότερα, οι τομείς των χημικών, του πετρελαίου, και των βασικών μετάλλων ήταν αποδέκτες περίπου του 65% του αποθέματος των ΑΞΕ στη μεταποίηση το χρονικό διάστημα 1954 – 1981. Εφόσον συμπεριληφθούν οι τομείς των ηλεκτρικών μηχανών και των μεταφορικών μεσων, με μερίδιο 7% έκαστος στο σύνολο των ΑΞΕ της μεταποίησης, ο βαθμός συγκέντρωσης υπερέβη το 80%. Οι ΑΞΕ στο δευτερογενή τομέα φαίνεται να επικεντρώθηκαν σε διαφορετικούς κλάδους από αυτούς όπου κατευθύνθηκε, ως επί το πλείστον, η εγχώρια επένδυση. Η τελευταία κατευθύνθηκε σε ποσοστό 44%, περίπου, στους κλάδους των τροφίμων, των ποτών και των μη μεταλλικών ορυκτών για το χρονικό διάστημα 1963-1981, εν συγκρίσει με μόνο 10%, περίπου, και 13,6% των ΑΞΕ που δέχθηκαν οι υπόψη κλάδοι για τις περιόδους 1963 - 1973 και 1974 - 1981, αντίστοιχα (Κυρκιλής, 2010).

Επιπλέον, κατά τη δεκαετία του 1970, παρατηρείται αύξηση των ΑΞΕ στους κλάδους των τροφίμων, των ποτών και της υφαντουργίας, οι οποίες ως μερίδιο των συνολικών εισροών αυξήθηκαν από 5% σε 13%. Η τροπή αυτή ήταν συνέπεια της διεθνοποίησης του κεφαλαίου, με στόχο την αναζήτηση της αποτελεσματικότητας σε υπερεθνικό επίπεδο. Στις αρχές της δεκαετίας παρουσιάζεται το φαινόμενο της εγκατάστασης μονάδων του τύπου «διεθνούς υπεργολαβίας» με προέλευση τη Δ. Γερμανία και σκοπό την εκμετάλλευση του συγκριτικά χαμηλότερου εργατικού κόστους, και τη δυνατότητα της χωρίς

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

περιορισμούς εξαγωγής από την Ελλάδα προς τις χώρες της ΕΟΚ (Κοτταρίδη, 2014).

Στον παρακάτω Πίνακα 12 παρουσιάζονται οι ετήσιες εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα, για την περίοδο 1954 – 1975:

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Ετήσιες Εισροές ΑΞΕ (Ν.2687/53) στην Ελλάδα, 1954 – 1975
(σε χιλιάδες δολάρια ΗΠΑ)

Έτος	Σύνολο ετήσιων εισροών ΑΞΕ (1)	Ετήσιες εισροές ΑΞΕ στη μεταποίηση (2)	(2)/(1) %
1954	2.235	1504	67,3
1955	1.896	1.192	91,9
1956	2.458	1.369	55,3
1957	3.932	2.969	75,5
1958	8.184	5.376	65,7
1959	4.401	2.706	61,5
1960	5.776	5.774	96,6
1961	7.345	6.193	84,3
1962	12.853	8.776	68,3
1963	30.699	28.139	91,7
1964	43.732	39.744	90,9
1965	72.211	61.319	84,9
1966	48.438	42.385	87,5
1967	62.804	25.876	41,2
1968	29.647	28.140	94,7
1969	20.476	11.233	54,1
1970	40.186	37.316	92,8
1971	43.816	31.284	71,4
1972	27.284	20.146	75,8
1973	133.508	95.778	71,7
1974	254.382	97.293	38,2
1975	146.404	126.933	86,7

Πηγή: Κυρκιλής, 2010

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 οι εισροές ΑΞΕ στην Ελλάδα αντιστοιχούσαν κατά μέσο όρο στο 1,5% του ΑΕΠ. Για αυτή την περίοδο το επίπεδο των ΑΞΕ ήταν ιδιαίτερα υψηλό, ακόμα και για τα διεθνή πρότυπα. Ο λόγος ΑΞΕ προς ΑΕΠ της Ελλάδας ήταν συνεχώς ένας από τους τρεις υψηλότερους ανάμεσα στις χώρες του ΟΟΣΑ (στην εν λόγω τριάδα περιλαμβανόταν η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο), και περίπου διπλάσιος του μέσου

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

όρου των κρατών – μελών του ΟΟΣΑ. Σε ονομαστικούς όρους, η Ελλάδα εισήλθε στην δεκαετία του 1980 προσελκύοντας κεφαλαιακές εισροές, περίπου, $700 εκ., ετησίως. Τα επίπεδα αυτά αντανακλούσαν την εμπιστοσύνη των ξένων επενδυτών στο μέλλον της Ελλάδας, τόσον όσον αφορά τη δυνατότητά ανάπτυξής της, αλλά και επειδή το 1981 εισήλθε στην ΕΟΚ. Στο πρώτο μισό της δεκαετίας του 1980, σε ονομαστικούς όρους, οι ΑΞΕ παρέμειναν σχεδόν αμετάβλητες, περίπου στα $750 εκ. ετησίως, και υποχώρησαν ελαφρώς σε σχέση με το ΑΕΠ, επίσης υποχώρησε και ο λόγος ΑΞΕ/ΑΕΠ για τις χώρες του ΟΟΣΑ, της υπόψη περιόδου. Στο δεύτερο μισό της εξεταζόμενης δεκαετίας, οι ΑΞΕ στην Ελλάδα ενισχύθηκαν σημαντικά, ως εξής: Από $763 εκ. το 1986 (1,9% του ΑΕΠ), σε $1.891 εκ. (2,8% του ΑΕΠ) το 1990. Παρ' όλα αυτά, σε αντίθεση με τα τέλη της δεκαετίας του 1970, οι εισροές ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ έφθασαν να είναι ελαφρώς επάνω από τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ (ΟΟΣΑ, 1994).

Σε γενικότερο επίπεδο, η περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση θεωρείται ότι αυξάνει το ύψος των ΑΞΕ που εισρέουν στην περιοχή από τρίτες χώρες, οι οποίες, με αυτό τον τρόπο, είναι σε θέση να καλύψουν την απελευθερωμένη από εμπόδια εισόδου εγχώρια αγορά εγκαθιστάμενες σε μία συγκεκριμένη τοποθεσία. Η δυνατότητα αυτή τους επιτρέπει να εκμεταλλευθούν τις οικονομίες κλίμακας που ο ενιαίος οικονομικός χώρος παρέχει, και επιλέγουν την ακριβή εγκατάσταση της παραγωγής, λαμβάνοντας υπόψη τα συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που κάθε χώρα της περιφερειακής ένωσης προσφέρει. Παράλληλα, διαμορφώνεται ένα κύμα ενδο-περιφερειακών ΑΞΕ με σκοπό την αύξηση της αποτελεσματικότητας ή την αξιοποίηση στρατηγικών πόρων που βρίσκονται στη κατοχή της κάθε χώρας. Έτσι, στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαφαίνεται μια συγκέντρωση των ΑΞΕ στις κεντρικές χώρες της ΕΕ, οι οποίες διαθέτουν τις βασικές σε μέγεθος, ποιότητα και δυναμική αγορές, και προσφέρουν οικονομίες συσσωμάτωσης καθώς και στρατηγικούς πόρους (Κυρκιλής, 2010).

Η Ελλάδα, ειδικότερα, δεν κατάφερε να αξιοποιήσει τα πλεονεκτήματα που παρείχε η ενδυνάμωση της οικονομικής ολοκλήρωσης της ΕΕ, βελτιώνοντας τα ίδια συγκριτικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, και να προσελκύσει με αυτόν τον τρόπο επιπλέον ΑΞΕ, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιφερειακές προσιδιάζουσες χώρες. Είναι χαρακτηριστικό ότι, ενώ κατάφερε να

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

πενταπλασιάσει το απόθεμα ΑΞΕ κατά το χρονικό διάστημα 1981 – 2000, ο βαθμός απορρόφησης ΑΞΕ από την Ελλάδα, στο σύνολο των περιφερειακών χωρών, υποχώρησε από 18,3% το 1980 σε 6%, περίπου, κατά μέσο όρο για τη διετία 1999 – 2000 (Κυρκιλής, 2010).

Ένα άλλο αξιοσημείωτο γεγονός πριν την έναρξη του 21ου αιώνα είναι η αύξηση των εξαγορών και συγχωνεύσεων μεταξύ ελληνικών και ξένων επιχειρήσεων, με τις τελευταίες να εξαγοράζουν συνήθως πλειοψηφικά μερίδια του μετοχικού κεφαλαίου των εγχώριων επιχειρήσεων. Αυτές οι συγχωνεύσεις παρατηρούνται σε μεγαλύτερο βαθμό στους κλάδους των τροφίμων, των ηλεκτρικών συσκευών και των ηλεκτρικών, και των ξενοδοχείων. Η εν λόγω τάση αντιπροσωπεύει τη μεταβολή του προτύπου εισόδου του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα, από εκείνο της εγκατάστασης θυγατρικών, που ήταν η κύρια μεθοδος την προηγούμενη περίοδο, σε εκείνο των εξαγορών και συγχωνεύσεων, που συνιστά και το βασικό πρότυπο πραγματοποίησης ΑΞΕ διεθνώς. Η αλλαγή αυτή δίνει βάση στο επιχείρημα ότι οι ξένες επιχειρήσεις επενδύουν πλέον στην Ελλάδα αξιολογώντας τα ανταγωνιστικά της πλεονεκτήματα, όπως αυτά διαπιστώνονται από την ύπαρξη επιτυχημένων ημεδαπών επιχειρήσεων (Κυρκιλής, 2010).

Για την περίοδο μετά το 2000 και πριν από την κρίση, διαπιστώνεται ότι η μεγάλη άνοδος των ΑΞΕ παγκοσμίως οδήγησε και σε σημαντική αύξηση του αποθέματος ΑΞΕ στην ελληνική οικονομία, το οποίο σωρευτικά αυξήθηκε κατά 160%, αν και σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης η αντίστοιχη αύξηση ήταν 197,3%. Το πρώτο μισό της δεκαετίας του 2000 παρατηρείται ανοδική τάση των εισροών στην Ελλάδα, εξέλιξη που δεν φαίνεται να είχε συνέχεια για το υπόλοιπο της δεκαετίας. Αντίστοιχη πορεία είχαν οι ΑΞΕ και σε άλλες χώρες, όπως η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Πορτογαλία. Επίσης, την ίδια περίοδο διαφαίνεται μία αύξηση της σημασίας των κλάδων υψηλής τεχνολογίας, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο, όπου το ενδιαφέρον επικεντρωνόταν στη μεταποίηση (Κοτταρίδη, 2014).

Με την απαρχή της κρίσης παρατηρείται μείωση του αποθέματος ΑΞΕ στην Ελλάδα, για πρώτη φορά μετά το 2002, της τάξης του -23,3%. Το 2009 και το 2010 σημειώνονται αυξήσεις του μεγέθους 1,65% και 7,15%, αντίστοιχα, ενώ το 2011 σημειώνεται εξίσου, με το 2009, μεγάλη μείωση της τάξης του -24,14%. Επίσης, κατά την περίοδο της κρίσης, οι χώρες που πραγμα-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τοποιούν την μεγαλύτερη απόσυρση επενδυμένου κεφαλαίου είναι το Λουξεμβούργο (ποσοστιαία μεταβολή για την περίοδο 2007-2011: -58,36%), η Ολλανδία (ποσοστιαία μεταβολή για την ίδια περίοδο: -56,22%) και η Γαλλία (ποσοστιαία μεταβολή: -45%). Αντίθετα, οι χώρες που πραγματοποιούν τις μεγαλύτερες αυξήσεις επενδυμένου κεφαλαίου είναι η Γερμανία (ποσοστιαία μεταβολή για το χρονικό διάστημα 2007-2011: 154,53%), η Αυστρία (ποσοστιαία μεταβολή για την ίδια περίοδο: 831,17%), και το Βέλγιο (ποσοστιαία μεταβολή: 197,9%) (Κοτταρίδη και Γιακούλας, 2013).

Για το έτος 2010, συνεχίζεται η άνοδος του αποθέματος των ΑΞΕ στην Ελλάδα, με 7,1%. Αιτία της υπόψη αύξησης και της αναστολής της μείωσης είναι η Κύπρος, η οποία αύξησε το σχετικό απόθεμα κατά 1.140,6%, φθάνοντας το μέγιστο απόθεμά της κατά την εξεταζόμενη περίοδο, αλλά και το Ηνωμένο Βασίλειο, με αύξηση 138,4%. Παράλληλα, χώρες όπως η Γερμανία, η Γαλλία και η Αυστρία μειώνουν το απόθεμά τους κατά 8,4%, 20,9% και 30,2%, αντίστοιχα. Τέλος, το 2011, οι επιπτώσεις της κρίσης είναι αισθητές αφού όλες, σχεδόν, οι χώρες-επενδυτές στην Ελλάδα αποσύρουν τα κεφάλαιά τους, με αποτέλεσμα το συνολικό απόθεμα να υποστεί εντός ενός χρόνου μείωση κατά 25% (Κοτταρίδη και Γιακούλας, 2013).

Μια πιο διεξοδική, ανά κλάδο, ανάλυση των αποθεμάτων ΑΞΕ στην Ελλάδα φανερώνει ότι η μείωση του αποθέματος ΑΞΕ στη χώρα οφείλεται αποκλειστικά στην αποεπένδυση σε δύο κλάδους, στον χρηματοπιστωτικό και σε αυτό των τροφίμων (θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεγαλύτερη μείωση προέρχεται από το άθροισμα αυτών των κλάδων που η Τράπεζα της Ελλάδος χαρακτηρίζει μη κατανεμημένους, με απόλυτη μείωση για το διάστημα 2007-2011 €12.774 εκ.). Ο χρηματοπιστωτικός κλάδος, καθώς και αυτός των τροφίμων, πριν από την κρίση, ήταν οι δύο πρώτοι στη συγκέντρωση επενδυμένου κεφαλαίου, ενώ η ποσοστιαία μεταβολή για την περίοδο 2007-2011 είναι -70,35% και -59,56%, αντίστοιχα. Επίσης, σημαντικές μειώσεις εμφανίζουν οι κλάδοι των μεταλλικών προϊόντων και των πλαστικών (για το 2007-2011, ποσοστιαία μεταβολή -70,51% και -25,88%, αντίστοιχα). Σε αντιδιαστολή, οι κλάδοι που σημειώνουν αξιόλογη αύξηση, όχι όμως ικανή να αντισταθμίσει τις μειώσεις των προηγουμένων, είναι της γεωργίας-ορυχείων (αύξηση 204,29%, για το 2007-2011), της ψυχαγωγίας (αύξηση 800%, για το ίδιο χρονικό διά-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

στημα), και της ηλεκτρικής ενέργειας, του αερίου και του νερού (αύξηση 120,42%) (Κοτταρίδη και Γιακούλας, 2013).

Από το 2015 και εντεύθεν σημειώνεται σταδιακή αύξηση των ΑΞΕ στην Ελλάδα, με τους κλάδους με την μεγαλύτερη άνοδο όσον αφορά τις ΑΞΕ για το έτος 2017, να παρουσιάζονται στον ακόλουθο Πίνακα 13:

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Άμεσες Επενδύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για το έτος 2017	
Κλάδος Οικονομικής Δραστηριότητας	*Ποσά σε εκ. ευρώ*
Εμπόριο και κατασκευές	4.698,1
Ενημέρωση και επικοινωνία	4.297,8
Προϊόντα πετρελαίου, χημικών, φαρμακευτικών και πλαστικού	3.647,2
Μεταφορές και αποθήκευση	2.934,0
Ηλεκτρική ενέργεια, αέριο και νερό	2.658,7

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

2.2.3 Προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Οι στρατηγικές που υλοποιούνται από τις διάφορες χώρες για την προσέλκυση ΑΞΕ ποικίλουν και δύναται να προσδιοριστούν ως ακολούθως (Λιαργκόβας, 2007):

- Παροχή οικονομικών κινήτρων, όπως φορολογικά προνόμια και επιχορηγήσεις.
- Βελτίωση των υποδομών.
- Ανάπτυξη περιφερειακών ικανοτήτων.
- Αναπροσαρμογή του θεσμικού περιβάλλοντος και περιορισμό στο ελάχιστο της γραφειοκρατίας.
- Συμμετοχή σε διεθνείς κυβερνητικές δραστηριότητες και επίτευξη συμφωνιών.
- Δημιουργία των λεγόμενων Investment Promotion Agencies (IPAs). Συνιστούν οργανισμούς/πρακτορεία που αναλαμβάνουν την προσέλκυση ΑΞΕ.

Ο αναπτυξιακός νόμος που ισχύει στην Ελλάδα σήμερα είναι ο Ν.4399/16. Με τον νόμο αυτό, που αποτελεί συνέχεια προηγούμενων νόμων με τον ίδιο σκοπό, δίνονται ενισχύσεις ως κίνητρα στις επιχειρήσεις που πραγματοποιούν επενδύσεις στη χώρα με στόχους την εξωστρέφεια και την καινοτομία, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την προσέλκυση ΑΞΕ, την υψηλή

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

προστιθέμενη αξία, την βελτίωση του τεχνολογικού επιπέδου και της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, καθώς και άλλους συναφείς στόχους που θα συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της χώρας. Για την επίτευξη των ανωτέρω σκοπών και στόχων παρέχονται στις επιχειρήσεις/φορείς μια σειρά από κίνητρα που συνίστανται κυρίως σε φορολογικές ελαφρύνσεις και επιχορηγήσεις, με την προϋπόθεση ότι τα επενδυτικά σχέδια που υπάγονται στο καθεστώς ενισχύσεων του νόμου να πληρούν τους εξής όρους:

- Δημιουργία νέας μονάδας.
- Επέκταση της δυναμικότητας υφιστάμενης μονάδας.
- Διαφοροποίηση της παραγωγής μιας μονάδας σε προϊόντα ή υπηρεσίες που δεν έχουν παραχθεί ποτέ σε αυτή.
- Θεμελιώδης αλλαγή του συνόλου της παραγωγικής διαδικασίας υφιστάμενης μονάδας.
- Απόκτηση του συνόλου στοιχείων ενεργητικού, που ανήκουν σε επιχειρηματική εγκατάσταση που έχει κλείσει, και η οποία αγοράζεται από επενδυτή που δεν σχετίζεται με τον πωλητή και αποκλείει την απλή εξαγορά των μετοχών της επιχείρησης.

Όμως, παρά τις προθέσεις που αποτυπώνονται στον ισχύων αναπτυξιακό νόμο θα πρέπει να εξεταστεί εάν όντως πληρούνται οι προϋποθέσεις που θα ωθήσουν μια ξένη επιχείρηση να προχωρήσει σε ΑΞΕ στην Ελλάδα. Ειδικότερα, έχει υιοθετηθεί η άποψη ότι οι νέες ΑΞΕ επηρεάζονται ιδιαίτερα από την ανασφάλεια που είναι συνέπεια της κοινωνικής και πολιτικής αστάθειας, την αποτελεσματικότητα του νομικού συστήματος και το μέτρο στο οποίο επιβάλλονται οι νόμοι για τα πνευματικά δικαιώματα, δεδομένου ότι αυτού του είδους οι ΑΞΕ απαιτούν υψηλό μη αναστρέψιμο κόστος (Κοτταρίδη και Γιακούλας, 2013).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι νέες ΑΞΕ εξαρτώνται από την ποιότητα των θεσμών, έχουν δημιουργηθεί διάφοροι δείκτες με τους οποίους μετράται η ποιότητα αυτών, και οι οποίοι είναι (Κοτταρίδη και Γιακούλας, 2013):

- Δείκτης οικονομικής ελευθερίας: Ο εν λόγω δείκτης ανήκει στο Heritage Foundation και υπολογίζεται για 169 χώρες. Προκειμένου να υπολογιστεί λαμβάνονται υπόψη ως μεταβλητές τα πνευματικά δικαιώματα, η ελευθερία και η διαφθορά, η δημοσιονομική ελευθερία, οι κρατικές δαπάνες, η επι-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

χειρηματική ελευθερία, η εργασιακή ελευθερία, η νομισματική ελευθερία, η ελευθερία εμπορίου, η επενδυτική ελευθερία και η χρηματοοικονομική ελευθερία.

- Δείκτης Fraser, ο οποίος καλύπτει πέντε κατηγορίες: το μέγεθος της κυβέρνησης, τη νομική διάρθρωση και την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων, την πρόσβαση σε υγιή χρηματοδότηση, την ελευθερία του εμπορίου και τη νομοθεσία αναφορικά με την εργασία και την επιχειρηματικότητα (ο δείκτης αναφέρεται σε 127 χώρες).
- Προφίλ χωρών, ο εν λόγω δείκτης αναπτύχθηκε από το Γαλλικό Υπουργείο Οικονομικών, καλύπτει 52 χώρες σύμφωνα με ερωτηματολόγιο, που αφορά τους θεσμούς, την κεφαλαιαγορά, την αγορά εργασίας και την αγορά αγαθών.
- Δείκτες Διακυβέρνησης της Παγκόσμια Τράπεζας, οι οποίοι αναφέρονται σε πολιτική αστάθεια και βία, την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης, τη νομοθεσία, το κράτος δικαίου, τη διαφθορά, τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Σχετικά με τον δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας του Heritage Foundation, η Ελλάδα το 2019 κατατάσσεται στην 106η θέση, ανάμεσα σε 169 χώρες, πίσω από τη Καμπότζη ενώ προηγείται της Νικαράγουας. Όπως αναφέρεται στον ιστότοπο του οργανισμού, το συνολικό αποτέλεσμα της χώρας έχει βελτιωθεί κατά 0,4 πόντους, με ισχυρή βελτίωση στην οικονομική ελευθερία και τη δημοσιονομική υγεία, που υπερβαίνουν μια σημαντική υποχώρηση στη δικαστική αποτελεσματικότητα. Η Ελλάδα κατατάσσεται 43η ανάμεσα σε 44 χώρες της Ευρώπης, και το συνολικό της αποτέλεσμα βρίσκεται κάτω του περιφερειακού αλλά και του παγκόσμιου μέσου όρου.

Επιπλέον, στον ιστότοπο του ίδιου οργανισμού γίνεται μνεία στην πρόσφατη έξοδο της Ελλάδας από το πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής, αλλά και στο γεγονός ότι η κυβέρνηση εξακολουθεί να αντιμετωπίζει περιορισμούς στην πολιτική της, καθώς και ένα μεγάλου μεγέθους χρέος γενικής κυβέρνησης. Η χώρα έχει κάνει πρόοδο στην αποκατάσταση της μακροοικονομικής σταθερότητας και στην εφαρμογή αναγκαίων δημοσιονομικών προσαρμογών, αλλά ο δημόσιος τομέας εξακολουθεί να δαπανά μεγάλο μέρος του ΑΕΠ, η ανταγωνιστικότητα έχει διαβρωθεί σε σημαντικό βαθμό, και μια άκαμ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

πτη αγορά εργασίας εμποδίζει την παραγωγικότητα και τη μείωση της ανεργίας. Τέλος, η διαφθορά παραμένει ως πρόβλημα, ενώ η οικονομία είναι όμηρος δυνατών συνδικάτων και το κρατικό μοντέλο της κυβέρνησης υπονομεύει τους επιχειρηματίες.

Επίσης, οι Δείκτες Διακυβέρνησης της Παγκόσμιας Τράπεζας, για το 2017, όσον αφορά την λογοδοσία κατατάσσουν την Ελλάδα σε αρκετά καλό ποσοστό (70,94) ανάμεσα σε 214 εξεταζόμενες χώρες, ενώ στην πολιτική σταθερότητα και τη βία η χώρα κατατάσσεται κάτω του μετρίου (40,95), στην αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης η Ελλάδα βρίσκεται πάνω του μετρίου σε καλό ποσοστό (66,35), το ίδιο και στην ποιότητα των ρυθμιστικών θεσμών/αρχών (62,98), το κράτος δικαίου βρίσκεται κοντά στο επίπεδο του μετρίου (56,73) και ο περιορισμός της διαφθοράς εντοπίζεται στο μέτριο επίπεδο (52,4). Ως μέτρο σύγκρισης, το επίπεδο του περιορισμού της διαφθοράς στην Ισπανία βρίσκεται στο 68,27, του κράτους δικαίου σχεδόν στο άριστο (81,25), το ίδιο η ποιότητα των ρυθμιστικών θεσμών (79,81), η αποτελεσματικότητα της διακυβέρνησης (81,73), και η λογοδοσία (81,28), ενώ η πολιτική σταθερότητα εντοπίζεται σε μέτριο επίπεδο (57,62).

Παρά το γεγονός ότι η κατάταξη των χωρών δεν είναι αποτέλεσμα επίσημης αξιολόγησης από την Παγκόσμια Τράπεζα, αλλά έχει ως πηγή έρευνα που περικλείει τις απόψεις μελών ινστιτούτων έρευνας, δεξαμενών σκέψης, μη-κυβερνητικών οργανισμών, διεθνών οργανισμών και επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα, ακριβώς για αυτό το λόγο συνιστά μια περιεκτική εικόνα της γνώμης που έχει για μια χώρα μια σημαντική μερίδα ανθρώπων που δύναται να επηρεάσουν και ενδεχόμενες επενδυτικές αποφάσεις.

Μια πιο διεξοδική ανάλυση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που έχουν πραγματοποιηθεί στη χώρα τα τελευταία χρόνια καταδεικνύει ότι αυτές είχαν ως στόχο και την βελτίωση του ανταγωνισμού στην αγορά προϊόντων, τον εκσυγχρονισμό του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, και της διεύρυνσης του ρυθμιστικού πλαισίου στην αγορά εργασίας (Βαγιάνος *et al.,* 2017):

- Ρυθμιστικό πλαίσιο στις αγορές προϊόντων: Ο Ν.3853/2010 περιόρισε την πολυπλοκότητα στη διαδικασία έναρξης λειτουργίας μιας επιχείρησης, με τη θέσπιση της Υπηρεσίας Μίας Στάσης. Ο Ν.3919/2011 κατάργησε τους περιορισμούς στην είσοδο και τον ανταγωνισμό μιας σειράς

επαγγελμάτων, ενώ ο Ν.3982/2011 απλοποίησε τις διαδικασίες για την απόκτηση άδειας για τεχνικές και κατασκευαστικές δραστηριότητες. Επιπλέον, ο Ν.4014/2011 απλοποίησε τις διαδικασίες χορήγησης περιβαλλοντικών αδειών και ο Ν.4072/2012 απλοποίησε νομικές πτυχές της διαδικασίας σύστασης μιας επιχείρησης. Παράλληλα, η Ελλάδα έθεσε σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων, που περιλάμβαναν κρατικές επιχειρήσεις, δημόσιες υποδομές (αεροδρόμια και λιμάνια), και δημόσια γη. Παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των ιδιωτικοποιήσεων και τα σχετικά έσοδα υπολείπονταν πολύ του στόχου: στα τέλη του 2015 είχαν ιδιωτικοποιηθεί περιουσιακά στοιχεία αξίας μικρότερης των €10 δισ., έναντι στόχου €50 δισ., είχε σημειωθεί πρόοδος στην εξάλειψη των ρυθμιστικών και νομικών εμποδίων που καθυστερούσαν τις ιδιωτικοποιήσεις.

- Όσον αφορά το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, οι μεταρρυθμίσεις έχουν ως στόχο τη βελτίωση της απόδοσης του συστήματος. Με τους Ν.3900/2010 και 4055/2012 καθιερώθηκε η έννοια της «πρότυπης δίκης», σύμφωνα με την οποία η απόφαση που εκδίδει το δικαστήριο σε μια δίκη δύναται να ισχύει πάραυτα και σε άλλες ομοειδείς περιπτώσεις. Επιπλέον, ο Ν. 4055/2012: α) περιόρισε τα κίνητρα όλων των εμπλεκομένων μερών να αναβάλλουν την εκδίκαση υποθέσεων (δικαστών, κατηγορουμένων, εναγόντων και δικηγόρων), β) μεταβίβασε εύλογο αριθμό υποθέσεων προς εκδίκαση σε δικαστήρια χαμηλότερου βαθμού, γ) ενίσχυσε την εξωδικαστική μεσολάβηση και δ) πολλαπλασίασε τον αριθμό των αποφοίτων νομικών σχολών που μπορούσαν να κάνουν την άσκησή τους στα δικαστήρια. Παρά ταύτα, ο μέσος χρόνος καθυστέρησης στα δικαστήρια αυξήθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης από 819 ημέρες το 2007 σε 1.580 ημέρες το 2015. Σε αυτό συνέβαλλαν οι σημαντικές μειώσεις στους μισθούς των δικαστών και σε άλλους απαραίτητους πόρους για τη λειτουργία των δικαστηρίων, η αύξηση των σχετικών με την κρίση υποθέσεων (για παράδειγμα, τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στον χρηματοοικονομικό τομέα), καθώς και οι απεργίες των δικηγόρων και των συμβολαιογράφων.
- Ρυθμιστικό πλαίσιο στην αγορά εργασίας: Η θεσμοθέτηση μιας σειράς μεταρρυθμίσεων και ποικίλων άλλων μέτρων είχε ως στόχο να γίνει λιγότερο περιοριστικό το ρυθμιστικό πλαίσιο και να μειωθεί το μισθολογικό

κόστος, με σκοπό η χώρα να ανακτήσει μέρος της ανταγωνιστικότητας που είχε απωλέσει τα προηγούμενα της κρίσης χρόνια. Έτσι, ο Ν.3863/2010 διευκόλυνε τις επιχειρήσεις να προβαίνουν σε ατομικές απολύσεις, μειώνοντας την περίοδο προειδοποίησης και το ποσό αποζημίωσης για τους απολυόμενους. Με αυτό τον τρόπο η Ελλάδα πλησίασε το μέσο όρο του ΟΟΣΑ αναφορικά με τον δείκτη νομοθεσίας για την προστασία της απασχόλησης. Επίσης, ο Ν.3863/2010 διευκόλυνε τις ομαδικές απολύσεις, αυξάνοντας το αριθμητικό όριο απολύσεων πέραν του οποίου είναι αναγκαία η έγκριση του Υπουργείου Εργασίας. Οι Ν.3899/2010 και 4024/2011 έκαναν δυνατή τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ των επιχειρήσεων και των εκπροσώπων των εργαζομένων, οι οποίες αντικαθιστούν τις κλαδικές συμβάσεις. Επιπλέον, με άλλους νόμους και παρεμβάσεις, οι μισθοί κατά τη διάρκεια της κρίσης μειώθηκαν σημαντικά.

- Δημόσια Διοίκηση: Οι σχετικές με την προσέλκυση ΑΞΕ μεταρρυθμίσεις είναι η καθιέρωση με το Ν.3861/2010 του Προγράμματος «Διαύγεια», που κατέστησε υποχρεωτική την ανάρτηση όλων των νόμων και πράξεων των κυβερνητικών, διοικητικών και αυτοδιοικητικών οργάνων στο διαδίκτυο, ενισχύοντας τη διαφάνεια και τη λογοδοσία. Επίσης, το Πρόγραμμα Opengov, το οποίο εγκαινιάστηκε το 2010, είχε και ως στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας θεσμοθετώντας πιο ανοιχτές διαδικασίες για προσλήψεις σε ανώτατες διοικητικές θέσεις, αλλά εξασθένησε το 2012 και, επί της ουσίας, καταργήθηκε το 2015. Τέλος, με το Ν.4048/2012, η δημόσια διοίκηση ήταν υποχρεωμένη να αξιολογεί τα αποτελέσματα από την εφαρμογή νέων ρυθμίσεων, όμως η εφαρμογή του υπόψη νόμου κατέστη αναποτελεσματική διότι οι αξιολογήσεις δεν χρησιμοποιούν ποσοτικά στοιχεία και η όλη διαδικασία έχει ατονήσει στο βαθμό της γραφειοκρατικής ρουτίνας.

2.2.4 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις & Προοπτικές

Μία από τις πιο σημαντικές εισόδους ξένων εταιρειών στην ελληνική αγορά την τελευταία δεκαπενταετία, αν και δεν αποτελεί ΑΞΕ, ήταν η παραχώρηση για χρήση και εκμετάλλευση των Προβλητών ΙΙ και ΙΙΙ του Σταθμού Εμπορευματοκιβωτίων του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς (ΟΛΠ) ΑΕ, και οι οποίες παραχωρήθηκαν στην εταιρεία Cosco Pacific Ltd με την συμφωνία να υπογράφεται την 25 Νοεμβρίου 2008. Η εν λόγω εταιρεία προσέφερε σε

τρέχουσες τιμές €4,3 δισ. συνολικό αντάλλαγμα για περίοδο παραχώρησης 35 ετών, εκ του οποίου το 79% εγγυημένο, ενώ θα πραγματοποιούσε επενδύσεις συνολικού ύψους €620 εκ., από τις οποίες το 50% με στόχο τον τριπλασιασμό της δυναμικότητας του σταθμού έως το 2015 (ΟΛΠ, 2009).

Στην συνέχεια, και πιο συγκεκριμένα το 2016, η Cosco προχώρησε στην πραγματοποίηση ΑΞΕ στην Ελλάδα με την καταβολή, αρχικά, €280,5 εκ. για την απόκτηση του 51% των μετοχών του ΟΛΠ, και με την καταβολή επιπλέον €88 εκ. για την απόκτηση και άλλου 16% των μετοχών, εφόσον εκπληρωθούν οι όροι της συμφωνίας που αφορούν την ολοκλήρωση υποχρεωτικών επενδύσεων. Επίσης, προβλέπεται αντάλλαγμα παραχώρησης ποσοστού 3,5% του κύκλου εργασιών του ΟΛΠ ετησίως (ΙΟΒΕ, 2016).

Στα άμεσα έσοδα του Ελληνικού Δημοσίου προστίθενται και τυχόν μερίσματα από το καθαρό κέρδος της εταιρείας, ως απόρροια του υπολοίπου 7% των μετοχών που θα παραμείνει στην κατοχή του Δημοσίου. Το καταρχήν όφελος της ΑΞΕ, για τη χώρα, είναι η εισροή εσόδων στο δημόσιο ταμείο. Επίσης, στα λοιπά έσοδα του δημοσίου θα πρέπει να προστεθούν φορολογικά έσοδα και έσοδα από ασφαλιστικές εισφορές. Έτσι, τα έσοδα από φορολογία υπολογίζονται σε €26,1 εκ. το 2025, από €7,7 εκ. το 2016, και τα έσοδα από ασφαλιστικές εισφορές σε €30,3 εκ. το 2025, από €20,0 εκ. το 2016. Πέραν αυτού, η προσφορά μεριμνά και για υποχρεωτικές επενδύσεις ύψους €350 εκ. την επόμενη δεκαετία. Τέλος, το σύνολο των δημοσιονομικών εσόδων σε όρους παρούσας αξίας, σε περίπτωση ιδιωτικοποίησης του ΟΛΠ ανέρχεται σε €808,9 εκ., ενώ αν το δημόσιο εξακολουθούσε να κατείχε το 74,14% των μετοχών, τα συνολικά δημόσια έσοδα, ως παρούσα αξία, ανέρχονται σε €334,2 εκ. (ΙΟΒΕ, 2016).

Επιπλέον, στη σύμβαση παραχώρησης προβλέπεται και η υλοποίηση υποχρεωτικών επενδύσεων, εκ μέρους της Cosco, η οποία έχει τη δυνατότητα να προβεί και σε πρόσθετες εάν τις κρίνει επικερδείς και αναγκαίες. Οι υποχρεωτικές επενδύσεις θα πραγματοποιηθούν σε δύο περιόδους διάρκειας πέντε ετών έκαστη. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στην πρώτη περίοδο (2016-2020) το μεγαλύτερο μέρος της επένδυσης αφορά την αναβάθμιση της κρουαζιέρας (€136,3). Συνολικά, η αποκρατικοποίηση του ΟΛΠ, η λειτουργία του σε άριστο επίπεδο αποδοτικότητας (που θα προσελκύσει και επενδύσεις από άλλες επιχειρήσεις), καθώς και η εκμετάλλευση της δικτύωσης και τις εμπειρίας του νέ-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ου διαχειριστή στις θαλάσσιες μεταφορές, δύναται να έχει ως συνέπεια συνολικές επενδύσεις της τάξης των €866,5 εκ., την πρώτη δεκαετία (ΙΟΒΕ, 2016).

Οι επιδράσεις της ανωτέρω ΑΞΕ (με έτος αναφοράς το 2025) στους παράγοντες της ζήτησης είναι θετικές, με το ΑΕΠ να μεγεθύνεται κατά 0,6%, την ιδιωτική κατανάλωση να αυξάνεται κατά 0,71%, τις επενδύσεις να ενισχύονται κατά 0,66%, τις εξαγωγές να αυξάνονται κατά 1,82% (με τις εισαγωγές να σημειώνουν αύξηση 1,92%), την απασχόληση να αυξάνεται κατά 609%, και τον πραγματικό μισθό να αυξάνεται κατά 0,84%. Επίσης, από την πλευρά της προσφοράς, οι σχετικοί παράγοντες που εκφράζουν βελτίωση της παραγωγικότητας και μέσω αυτής της δυνητικής παραγωγικής ικανότητας της οικονομίας αναμένεται να ενισχύσουν το ΑΕΠ κατά 0,2%. Άρα, το 2025 το επίπεδο του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας θα είναι κατά 0,8% υψηλότερο (περίπου €1,6 δισ. σε σταθερές τιμές) από αυτό που θα ήταν αν η Cosco δεν αποκτούσε συμμετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο του ΟΛΠ και δεν πραγματοποιούνταν οι σχετικές επενδύσεις (ΙΟΒΕ, 2016).

Αντίστοιχα οφέλη για τη χώρα αναμένονται και από την πώληση του 67% των μετοχών του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης (ΟΛΘ) ΑΕ σε ένωση επενδυτριών εταιρειών (Deutsche Invest Equity Partners GmbH, Belterra Investments Ltd και Terminal Link SAS) το 2017. Σύμφωνα με το ΙΟΒΕ (2017), η καθαρή παρούσα αξία (ΚΠΑ) του ΑΕΠ αυξάνεται κατά €1,2 δισ. έως το 2026, η ΚΠΑ του εισοδήματος που λαμβάνουν οι εργαζόμενοι από την επίδραση στο ΑΕΠ τη δεκαετία 2017 – 2026 σε €289 εκ., η απασχόληση αυξάνεται κατά 37,4 χιλ. έως το 2026, και το δημόσιο αναμένει έσοδα, στο σύνολο της δεκαετίας, του ύψους των €470 εκ. (ΚΠΑ) (σημ. παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του κεντρικού σεναρίου του ΙΟΒΕ, και όχι του αισιόδοξου, τα οποία είναι υψηλότερα).

Επίσης, παρόμοια ευεργετήματα προκύπτουν από την ιδιωτικοποίηση του αεροδρομίου του Ελληνικού, η οποία, όμως, παρουσιάζει καθυστερήσεις ως προς την υλοποίηση της επένδυσης. Η πώληση του Ελληνικού ολοκληρώθηκε το Μάρτιο του 2014, αλλά έως σήμερα δεν έχουν ξεκινήσει οι εργασίες για την κατασκευή και διαμόρφωση του χώρου (Dimitriadou, 2019). Η ιδιωτικοποίηση αφορά την πώληση 100% του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας «Ελληνικόν Α.Ε.» με έσοδα, για το Δημόσιο, €915 εκ. και επενδύσεις €4,6 δισ.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Σύμφωνα με μελέτη του ΙΟΒΕ (2014), εάν δεν πραγματοποιούνταν η αποκρατικοποίηση της Ελληνικόν Α.Ε. θα έπρεπε να ληφθούν δημοσιονομικά μέτρα περιστολής δαπανών ή/και αύξησης των εσόδων με αντίστοιχο δημοσιονομικό αποτέλεσμα. Αυτό γιατί το πρόγραμμα αξιοποίησης της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου δύναται να αποτελέσει ένα σημαντικό ενισχυτικό παράγοντα της ασκούμενης οικονομικής πολιτικής με δημοσιονομικό, αλλά κυρίως αναπτυξιακό αντίκτυπο. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, το υπόψη πρόγραμμα συνιστά σημαντικό στοιχείο για τη μετρίαση της φορολογίας ή της αντίστοιχης μείωσης των δαπανών, για όλο το χρονικό διάστημα εφαρμογής του προγράμματος για τον περιορισμό του ελλείμματος και του χρέους. Επιπλέον, το πρόγραμμα αξιοποίησης της περιουσίας του Δημοσίου μπορεί να έχει άμεσο και βιώσιμο αναπτυξιακό αποτέλεσμα επί της οικονομίας. Έτσι, πέραν των συνεργειών και των συναφών επενδύσεων που θα συντελεστούν, χρήζει ιδιαίτερης μνείας η δημιουργία θέσεων εργασίας και των επακόλουθων εισοδημάτων που θα προκύψουν, ένεκα της λειτουργίας των νέων εγκαταστάσεων και υποδομών που θα κατασκευαστούν (ΙΟΒΕ, 2014).

Ειδικότερα, η μελέτη του ΙΟΒΕ (2014) καταλήγει στο ότι εάν δεν παραχωρηθεί η περιοχή του Ελληνικού, η απαραίτητη δημοσιονομική πολιτική που θα πρέπει να ακολουθηθεί για την κάλυψη του ελλείματος που θα προκύψει, θα έχει ως αποτέλεσμα την υποχώρηση του ΑΕΠ κατά 0,3%, κατά τα δύο πρώτα χρόνια. Επιπλέον, η μη παραχώρηση θα έχει ως συνέπεια την απώλεια περίπου 14.500 θέσεων εργασίας κατ' έτος, στα δύο πρώτα χρόνια. Επίσης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η άμεση ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας που θα είναι απόρροια της κατασκευής των υποδομών και της γενικότερης οικοδομικής δραστηριότητας, καθώς και η αισθητή μεσοπρόθεσμη συμβολή στην άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης αλλά και στα ιδιωτικά και δημόσια εισοδήματα που θα προκληθεί από την αξιοποίηση της περιοχής και την εισροή πόρων από το εξωτερικό. Με αυτή την υπόθεση, το ΑΕΠ ενισχύεται κατά 1,2%, έως το 2025 και δημιουργούνται 35.000 θέσεις εργασίας έως το ίδιο έτος, χωρίς να υπολογίζονται οι επιπρόσθετες θέσεις εργασίας που θα προέλθουν από τη λειτουργεία των εγκαταστάσεων και δεν συμπεριλήφθηκαν στους εν λόγω υπολογισμούς.

Γενικότερα, στις ανωτέρω περιπτώσεις του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς, του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης και της Ελληνικόν ΑΕ, εξετά-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ζονται πέραν των ευεργετικών επιδράσεων των ΑΞΕ στην ελληνική οικονομία, και οι επιπτώσεις των ιδιωτικοποιήσεων. Οι συνήθεις στόχοι των αποκρατικοποιήσεων είναι (Σκρέτα, 2017):

- Η μείωση των ελλειμμάτων του προϋπολογισμού και του χρέους.
- Η προσέλκυση επενδύσεων.
- Η βελτίωση της παραγωγικότητας των κρατικών επιχειρήσεων.
- Η εισαγωγή του ανταγωνισμού σε μονοπωλιακούς τομείς της οικονομίας.
- Η ανάπτυξη των αγορών κεφαλαίου.

Από την ανωτέρω ανάλυση γίνεται κατανοητό ότι κατά την περίοδο λίγο πριν αλλά και κατά την εφαρμογή των Μνημονίων Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής, όπου η ελληνική οικονομία εισήλθε σε κατάσταση βαθιάς ύφεσης, η προσέλκυση ΑΞΕ και μέσω ιδιωτικοποιήσεων ήταν απαραίτητο στοιχείο για την σταθεροποίηση της οικονομίας και στη συνέχεια τη μεγέθυνση του ΑΕΠ. Εφόσον τα περιουσιακά στοιχεία του Δημοσίου παραχωρούνται σε εκείνους που έχουν τη δυνατότητα να μεγιστοποιήσουν την αξία τους, τότε προσελκύονται επενδύσεις και αυξάνεται η παραγωγικότητα.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Λιαργκόβα (2007), το χαμηλό επίπεδο άμεσων ξένων επενδύσεων και ανταγωνιστικότητας αποτελούν δύο από τα βασικότερα και μακροβιότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη τις υποθέσεις τις (νέο) κλασικής θεωρίας (τέλειος ανταγωνισμός, μηδενικό κόστος μεταφοράς, πλήρης απασχόληση, τέλεια πληροφόρηση) η ανταγωνιστικότητα συνδέεται με το κόστος ή το πλεονέκτημα (απόλυτο ή συγκριτικό). Μια χώρα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα όταν δύναται να παράγει ένα αγαθό με σχετικά χαμηλό κόστος ευκαιρίας, ή να παράγει και να εξάγει αγαθά χρησιμοποιώντας εντατικά το συντελεστή που έχει σε αφθονία. Τα ανωτέρω ισχύουν στη περίπτωση του διακλαδικού εμπορίου, όμως στις σύγχρονες οικονομίες πολλές χώρες υποκαθιστούν το διακλαδικό από το ενδοκλαδικό εμπόριο, όπου κυριαρχούν οι ατελείς μορφές οργάνωσης της αγοράς (όπως το ολιγοπώλιο) και κυριαρχούν οι οικονομίες κλίμακας. Σε αυτήν τη περίπτωση τα ισχυρά κράτη αντιλαμβανόμενα τους τομείς εκείνους που χαρακτηρίζονται από ατελείς μορφές οργάνωσης και

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

οικονομίες κλίμακας, μπορούν να επενδύσουν σε αυτούς μεθοδικά επιτυγχάνοντας, έτσι, ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

Η ανταγωνιστικότητα εκπορεύεται από την παραγωγικότητα. Η παραγωγικότητα συμβάλλει στην συντήρηση υψηλών μισθών, ισχυρής ισοτιμίας και ελκυστικών αποδόσεων κεφαλαίου και, εντέλει, υψηλού επιπέδου διαβίωσης. Μια οικονομία δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστική εάν δεν είναι ανταγωνιστικές οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτή, εγχώριες ή ξένες, με την παραγωγικότητα να βασίζεται σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, καλή πληροφόρηση, βελτιωμένες υποδομές, αναπτυγμένα ερευνητικά κέντρα και ικανό ανταγωνισμό (Λιαργκόβας, 2007), και αυτό είναι ένας στόχος που δύναται να συμβάλλουν και οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις.

2.3 Συμπράξεις Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, οι Συμπράξεις Δημόσιου – Ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ) ορίζονται ως «μια μακροχρόνια συμβατική σχέση μεταξύ ενός δημόσιου φορέα και ενός ιδιωτικού εταίρου (ή κοινοπραξίας ιδιωτικών εταιρειών) για την κατασκευή και την λειτουργία μιας υποδομής» (ΟΟΣΑ, 2010, σελ. 6), ενώ η Ειδική Γραμματεία Συμπράξεων Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα του ελληνικού Υπουργείου Οικονομίας, συμπεριλαμβάνει και την παροχή υπηρεσιών στις εν λόγω συμπράξεις.

Οι ΣΔΙΤ έχουν έλθει στο προσκήνιο τα τελευταία χρόνια, λόγω της προσδοκώμενης εύρεσης καινοτόμων λύσεων, καθώς και της καλύτερης κατανομής των εισροών. Παρ' όλα αυτά οι ΣΔΙΤ ενέχουν ρίσκο, με την επιτυχία του εγχειρήματος να βασίζεται στην επιλογή του πιο αποδοτικού πλειοδότη, την κατανομή του ρίσκου ανάμεσα στον δημόσιο και τον ιδιωτικό φορέα, καθώς στον σχεδιασμό της συμβατικής σχέσης. Επίσης, όταν οι ΣΔΙΤ χρησιμοποιούνται για την υπερπήδηση περιορισμών στον προϋπολογισμό, είναι δυνατό να δημιουργήσουν στις κυβερνήσεις μεγάλες εν δυνάμει υποχρεώσεις, διότι δύναται να μην συμπεριλαμβάνονται στον προϋπολογισμό και έτσι ενδέχεται να επιβαρύνουν τη μακροπρόθεσμη δημοσιονομική και μακροοικονομική σταθερότητα (ΟΟΣΑ, 2010).

Είναι δυνατό να υποστηριχθεί η άποψη ότι οι ΣΔΙΤ είναι η μετεξέλιξη του συστήματος της μεικτής οικονομίας. Σύμφωνα με τον Γιαννιώτη (2015),

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

μεικτή οικονομία συνιστά η από κοινού δράση του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα για την πραγματοποίηση των απαιτούμενων επενδύσεων, με σκοπό την επίτευξη υψηλότερων επιπέδων προόδου και ευημερίας. Αυτές οι κοινές δράσεις είναι συμπληρωματικές, με το δημόσιο τομέα να προεξέχει λόγω της δυνατότητάς του να κατευθύνει την οικονομία, λόγω της χάραξης και της εφαρμογής της μεσο-μακροπρόθεσμης οικονομικής πολιτικής. Στην αρχική της μορφή, η μεικτή οικονομία υλοποιούνταν μέσω της πραγματοποίησης επενδύσεων από το κράτος για την κατασκευή αυτοκινητοδρόμων, σιδηροδρομικών δικτύων, λιμενικών εγκαταστάσεων, αεροδρομίων κα. Στη συνέχεια, ήταν δυνατή η παραχώρηση της εκμετάλλευσης αυτών των υποδομών στον ιδιωτικό τομέα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εφαρμογής του μεικτού οικονομικού συστήματος αποτελεί η πραγματοποίηση δημόσιας επένδυσης για την κατασκευή και την λειτουργία ξενοδοχειακών μονάδων με την επωνυμία «ΞΕΝΙΑ», την δεκαετία του 1950. Η υπόψη πρωτοβουλία κρίνεται πρόσφορη λόγω των προσδοκώμενων ευνοϊκών επιπτώσεων της συγκεκριμένης επένδυσης στην οικονομία, αλλά και της προκλήσεως ενδιαφέροντος στον ιδιωτικό τομέα να επενδύσει στον νέο-αναπτυσσόμενο κλάδο του τουρισμού. Η επένδυση αυτή λειτουργεί ως πρότυπο για τον ιδιώτη επενδυτή, γιατί είναι απλή στην κατασκευή της, και του υποδεικνύει το ελάχιστο των απαιτήσεων που πρέπει να πληρούνται, για την παροχή υπηρεσιών προς εξυπηρέτηση του ανερχόμενου μαζικού τουρισμού. Η προοπτική επανάκτησης από το Δημόσιο των διατεθέντων πόρων για την πραγματοποίηση της επένδυσης, μέσω της εξαγοράς των ξενοδοχειακών μονάδων από τον ιδιωτικό τομέα, συνιστά την επιτυχία τοσο του εγχειρήματος, αλλά και του συστήματος της μεικτής οικονομίας (Γιαννιώτης, 2015). Βέβαια, σήμερα λόγω της διεθνοποίησης της οικονομίας και της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας, οι, συνήθως, βραδύτεροι ρυθμοί εξέλιξης του δημόσιου τομέα καθιστούν την πραγματοποίηση επενδύσεων σαν την ανωτέρω αναποτελεσματικές, και δείχνουν τον δρόμο για την σύμπραξη του κράτους με τον ιδιωτικό τομέα.

Η εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα μέσω των ΣΔΙΤ συνεπάγεται αρκετά πλεονεκτήματα. Αρχικά, επιτρέπει την επίτευξη αποτελεσματικών συνεργειών, μέσω της ενσωμάτωσης στο υπό κατασκευή έργο της τεχνογνωσίας του ιδιωτικού φορέα, που θα διευκολύνει την εφαρμογή καινοτομικών αντιλήψεων και

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

σύγχρονων διοικητικών ικανοτήτων στα διάφορα στάδια της ΣΔΙΤ: Χρηματοδότηση, σχεδιασμός, κατασκευή, λειτουργία και συντήρηση. Μία ΣΔΙΤ, σε αντίθεση με την δημόσια προμήθεια, διαμορφώνει ως πακέτο τις φάσεις της κατασκευής και της λειτουργίας, παρέχοντας, έτσι, κίνητρα, στον ιδιώτη επενδυτή να εσωτερικοποιήσει τα κόστη λειτουργίας και συντήρησης στις επενδυτικές αποφάσεις του, κατά το στάδιο της κατασκευής. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι που συντείνουν στην εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στην κατασκευή υποδομών. Αυτοί περιλαμβάνουν (ΟΟΣΑ, 2010):

- Χρηματοοικονομική εξειδίκευση: Η εξωτερική χρηματοδότηση θα συνεισφέρει χρηματοοικονομική τεχνογνωσία, που θα συμβάλλει στην καλύτερη αξιολόγηση των ρίσκων που ενέχει η υλοποίηση του έργου αλλά και της προσπάθειας που καταβάλλει ο ιδιωτικός φορέας.
- Επιμερισμός του ρίσκου: Η εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα δύναται να συμβάλλει και στην καλύτερη διαχείριση του κινδύνου. Είναι πιθανό ο ιδιώτης επενδυτής να έχει καλύτερη κατανόηση των κινδύνων από τη συμμετοχή του στο έργο, καθώς και το ρίσκο του ίδιου του έργου, λόγω της ανώτερης διοικητικής του ικανότητας, αλλά και της αξιολόγησης της απόδοσης του έργου πριν της εμπλοκής του σε αυτό. Έτσι, και οι δύο πλευρές μιας ΣΔΙΤ δύναται να αναλάβουν τους κινδύνους που καλύτερα ταιριάζουν στη φύση τους. Ο Δημόσιος τομέας μπορεί να αναλάβει τους κινδύνους που είναι δύσκολο να προβλεφθούν, για παράδειγμα αυτούς που σχετίζονται με την ζήτηση της υποδομής/υπηρεσίας. Εφόσον η ζήτηση πέσει κάτω από ένα όριο, το Δημόσιο επιδοτεί τον ιδιώτη επενδυτή, ενώ ο τελευταίος είναι σε καλύτερη θέση να αναλάβει κινδύνους που σχετίζονται με την κατασκευή και τη διαθεσιμότητα πόρων.
- Οι ΣΔΙΤ δημιουργούν έναν ανταγωνισμό για την αγορά πριν αυτή ακόμα δημιουργηθεί.
- Περιορισμοί στον προϋπολογισμό, οι οποίοι κατευθύνουν τις κυβερνήσεις στις ΣΔΙΤ, έτσι ώστε να καλύψουν το χρηματοδοτικό κενό και να αποκρύψουν την έλλειψη δημόσιων πόρων. Αυτή η επιλογή προϋποθέτει ότι οι ΣΔΙΤ αξιολογούνται ορθά και με διαφανή τρόπο ως προς την μακροπρόθεσμη επίδρασή τους στα δημόσια οικονομικά. Για παράδειγμα, στην Ουγγαρία το 2005 και το 2006 πραγματοποιήθηκαν μεγάλα έργα αυτοκινη-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τοδρόμων, μέσω ΣΔΙΤ, τα οποία δεν καταγράφηκαν στον προϋπολογισμό, παρότι η κοινοπραξία περιλάμβανε και μια δημόσια εταιρεία. Η Eurostat αποφάσισε το 2006 ότι τα έξοδα έπρεπε να καταγραφούν, γεγονός που αύξησε το έλλειμμα σχεδόν κατά 1% του ΑΕΠ το ίδιο έτος.

Ειδικότερα, το χαρακτηριστικό πλεονέκτημα των ΣΔΙΤ είναι η προσφορά της κατασκευής του έργου και της διαχείρισής του ως ένα πακέτο (bundle) στον ιδιωτικό φορέα. Αυτή η κίνηση ωθεί τον ιδιωτικό τομέα να αναλογιστεί την προοπτική του έργου μακροπρόθεσμα. Σε σχέση με την παραδοσιακή προμήθεια, τα θέματα που αφορούν την ποιότητα δύναται να αντιμετωπιστούν καλύτερα, εάν η υψηλή ποιότητα της υποδομής μειώνει τα κόστη λειτουργίας και συντήρησης. Σε αυτή την περίπτωση ο ανάδοχος του έργου εσωτερικοποιεί αυτά τα κόστη μέσω των επιλογών στο στάδιο της κατασκευής, και επιλέγει ένα επίπεδο ποιότητας που ελαχιστοποιεί τα κόστη κατασκευής, λειτουργίας και συντήρησης. Αυτή η θετική εξωτερικότητα μεταξύ ποιοτητας και λειτουργικού κόστους ωθεί τον ανάδοχο να επενδύσει σε ποιοτικούς πόρους, και αποτελεί τη βέλτιστη επιλογή από πλευράς του Δημοσίου καθόσον βελτιώνει την ευημερία, μέσω της κινητροδότησης του ιδιωτικού φορέα στην επιδίωξη ποιοτικής κατασκευής. Εάν η εξωτερικότητα είναι αρνητική, ήτοι η βελτίωση της ποιότητας της υποδομής αυξάνει τα λειτουργικά κόστη, οι επιδράσεις των κινήτρων είναι είτε απούσες είτε αρνητικές. Στην εν λόγω περίπτωση, η ΣΔΙΤ δεν αποτελεί την βέλτιστη προσέγγιση διότι ο ανάδοχος δεν θα επιδιώξει επενδύσεις περιορισμού κόστους (ΟΟΣΑ, 2010).

Στον αντίποδα, το 2018 δημοσιεύθηκε ειδική έκθεση του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου (ΕΕΣ), κατόπιν εξέτασης δώδεκα συγχρηματοδοτούμενων από την ΕΕ ΣΔΙΤ στις Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία και την Ισπανία που αφορούν τους τομείς των οδικών μεταφορών και των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών (ΤΠΕ). Τα υπόψη κράτη – μέλη αντιπροσωπεύουν το 70% περίπου του συνολικού κόστους των έργων που υλοποιούνται στο πλαίσιο συγχρηματοδοτούμενων από την ΕΕ (ΣΔΙΤ). Τα συμπεράσματα του ΕΕΣ είναι τα ακόλουθα:

- Οι ΣΔΙΤ διευκολύνουν τις δημόσιες αρχές να συνάπτουν συμβάσεις για υποδομές μεγάλης κλίμακας, μέσω μιας ενιαίας διαδικασίας, αυξάνοντας, όμως, τον κίνδυνο ανεπαρκούς ανταγωνισμού και αποδυναμώνοντας, έτσι, τη διαπραγματευτική θέση των αναθετουσών αρχών.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

- Για την ανάθεση μιας σύμβασης ΣΔΙΤ κρίνεται αναγκαία η διαπραγμάτευση πτυχών που δεν περιλαμβάνονται, συνήθως, στις παραδοσιακές διαδικασίες σύναψης συμβάσεων έργων με αποτέλεσμα τη μεγέθυνση σε χρονική διάρκεια της διαδικασίας ανάθεσης. Το 1/3 των έργων που εξέτασε το ΕΕΣ επηρεάστηκε από σημαντικές καθυστερήσεις, με τη διάρκεια της σχετικής διαδικασίας σύναψης σύμβασης να φτάνει τα 5 έως 6,5 έτη.
- Η πλειονότητα των ελεγχθεισών ΣΔΙΤ παρουσίασε σημαντικές αδυναμίες, που μετουσιώνονταν σε καθυστερήσεις κατά την κατασκευή και σε σημαντική αύξηση του κόστους, κάτι που απαντάται και στα παραδοσιακά έργα. Πιο συγκεκριμένα, επτά από τα εννέα ολοκληρωμένα έργα (συνολικού κόστους €7,8 δισ.) εμφάνισαν καθυστερήσεις, που κυμαίνονταν από 2 έως 52 μήνες. Επιπλέον, για την περάτωση των πέντε ελεγχθέντων αυτοκινητοδρόμων στην Ελλάδα και στην Ισπανία απαιτήθηκαν πρόσθετοι δημόσιοι πόροι ύψους σχεδόν €1,5 δισ., με το 30%, περίπου, του ποσού αυτού να διατίθεται από την ΕΕ. Το ΕΕΣ θεωρεί ότι, δεδομένου ότι τα δυνητικά οφέλη δεν επιτεύχθηκαν, το ποσό αυτό δαπανήθηκε με αναποτελεσματικό τρόπο.
- Ειδικότερα, και όσον αφορά την Ελλάδα, η οποία είναι μακράν ο μεγαλύτερος αποδέκτης συνεισφορών της ΕΕ, έχοντας λάβει το 59% του συνολικού ποσού για όλη την ΕΕ ή €3,3 δισ., το κόστος ανά χιλιόμετρο των τριών αυτοκινητοδρόμων που υποβλήθηκαν σε αξιολόγηση αυξήθηκε έως και 69%, ενώ παράλληλα το αντικείμενο των έργων μειώθηκε έως 55%. Η εν λόγω κατάσταση αποτελεί κυρίως συνέπεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, καθώς και της πλημμελούς προετοιμασίας των έργων από τον δημόσιο φορέα, με αποτέλεσμα να συναφθούν πρόωρα συμβάσεις με ιδιώτες παραχωρησιούχους, χωρίς την πρέπουσα αποτελεσματικότητα.
- Οι ΣΔΙΤ που αφορούν την κατασκευή έργων υποδομής απαιτούν την επίδειξη της δέουσας επιμέλειας, λόγω της μεγάλης κλίμακας, της επίσης μεγάλης δαπάνης και της μακράς τους διάρκειας. Εντούτοις, οι προκαταρκτικές αναλύσεις είχαν βασιστεί σε υπερβολικά αισιόδοξα σενάρια αναφορικά με τη μελλοντική ζήτηση και χρήση των σχεδιαζόμενων υποδομών, με αποτέλεσμα ο βαθμός χρήσης των έργων να υπολείπεται των προβλεπόμενων σε ποσοστό έως και 69% στην περίπτωση των ΤΠΕ και έως 35% στην

περίπτωση των αυτοκινητοδρόμων, χωρίς να συνυπολογίζεται ο κίνδυνος υποχρησιμοποίησης, σε μεγάλο βαθμό, των αυτοκινητοδρόμων στην Ελλάδα.

- Η μέθοδος της ΣΔΙΤ επιλέχθηκε, στην πλειονότητα των ελεγχθέντων έργων, χωρίς να προηγηθεί συγκριτική ανάλυση εναλλακτικών επιλογών, όπως με τη χρήση του δείκτη σύγκρισης του δημόσιου τομέα. Η συνέπεια αυτού είναι ότι δεν έχει καταδειχθεί ότι η συγκεκριμένη επιλογή εξασφάλιζε τη μέγιστη οικονομική αποδοτικότητα, ούτε και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, διασφαλίζοντας ισότιμους όρους ανταγωνισμού ανάμεσα στις ΣΔΙΤ και στις παραδοσιακές δημόσιες συμβάσεις.
- Ο επιμερισμός του κινδύνου μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα χαρακτηρίζονταν από έλλειψη συνοχής και αποτελεσματικότητας, ενώ οι υψηλοί συντελεστές απόδοσης επί των επιχειρηματικών κεφαλαίων του εταίρου από τον ιδιωτικό τομέα δεν ήταν πάντοτε ανάλογοι των κινδύνων που τον βάρυναν. Επίσης, στην πλειοψηφία των ελεγχθέντων έργων ΤΠΕ δεν ταίριαζε η προσέγγιση της σύναψης σύμβασης μακράς διάρκειας, δεδομένου ότι επηρεάζονταν από τις ταχείες τεχνολογικές εξελίξεις.
- Από την άλλη πλευρά, θετικό είναι το γεγονός ότι εννέα ολοκληρωμένα έργα εμφάνισαν ικανοποιητικά επίπεδα εξυπηρέτησης και συντήρησης, τα οποία μπορούν δυνητικά να διατηρηθούν για την εναπομένουσα διάρκεια των έργων.
- Τέλος, η επιτυχής υλοποίηση των ΣΔΙΤ προϋποθέτει σημαντική διοικητική ικανότητα, η οποία μπορεί να διασφαλίζεται μόνο με την ύπαρξη κατάλληλου θεσμικού και νομικού πλαισίου, καθώς και εμπειρίας στην υλοποίηση τέτοιων έργων. Διαπιστώθηκε ότι περιορισμένος αριθμός κρατών – μελών πληροί, προς το παρόν, τις υπόψη προϋποθέσεις. Έτσι, το ΕΕΣ συνιστα να μην ενθαρρύνεται η εντατικότερη και ευρύτερη χρήση των ΣΔΙΤ έως ότου επιλυθούν τα προβλήματα που εντοπίστηκαν.

Παρά τις δυσκολίες που διαπιστώνονται, μέχρι στιγμής, στην ευρεία χρησιμοποίηση των ΣΔΙΤ ως μέσο ανάπτυξης και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου, εντούτοις παρατηρείται και επιτυχημένη εφαρμογή αυτών στη χώρα μας. Ένα πρώτο παράδειγμα είναι το ηλεκτρονικό εισιτήριο αστικών συγκοινωνιών Αττικής με αναθέτουσα αρχή την ΟΑΣΑ ΑΕ, για την υλοποίηση αυτόματου συστήματος συλλογής κομίστρου και υπηρεσίες διαχείρισης κομίστρου

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

του ομίλου ΟΑΣΑ για χρονικό διάστημα δώδεκα ετών, με σημαντικό όφελος τον περιορισμό σε αξιοσημείωτο βαθμό της λαθρεπιβίβασης. Επίσης, το ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης απορριμμάτων περιφέρειας Ηπείρου, το οποίο τέθηκε σε λειτουργία στα τέλη Μαρτίου του 2019, και ένας από τους παράγοντες επιτυχίας του οποίου ήταν η επιτάχυνση της δημοπράτησης με τον καθαρό χρόνο της διαγωνιστικής διαδικασίας να διαρκεί δώδεκα μήνες (Υπουργείο Οικονομίας, 2015 & 2018).

Εν κατακλείδι, και όσον αφορά την Ελλάδα, οι ΣΔΙΤ αποτελούν ένα χρήσιμο και αξιόπιστο, ως ένα βαθμό, εργαλείο ανάπτυξης και επιτυχούς συνέργειας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Οι διαπιστώσεις του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου είναι πολλές σε πλήθος και σοβαρές όσον αφορά τις αρνητικές επιπτώσεις των πλημμελώς εκτελεσθέντων ΣΔΙΤ, οι οποίες, εντούτοις, αφορούσαν έργα μεγάλης κλίμακας. Όμως, όπως το ίδιο το ΕΕΣ επισημαίνει, οι παρατηρήσεις αυτές μπορούν να διορθωθούν εφόσον:

- Μετριαστεί ο οικονομικός αντίκτυπος των καθυστερήσεων και των αναδιαπραγματεύσεων στο κόστος των ΣΔΙΤ που βαρύνει τον εταίρο από τον δημόσιο τομέα (στοιχείο που βελτιώθηκε στην περίπτωση του συστήματος διαχείρισης απορριμμάτων της Ηπείρου).
- Η επιλογή της ΣΔΙΤ βασίζεται σε τεκμηριωμένες συγκριτικές αναλύσεις, αναφορικά με τη βέλτιστη μέθοδο ανάθεσης των σχετικών συμβάσεων.
- Θεσπιστούν σαφείς πολιτικές και στρατηγικές για τις ΣΔΙΤ.
- Βελτιωθεί το πλαίσιο της ΕΕ προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα των ΣΔΙΤ.

2.4 Χρηματοδότηση των Επιχειρήσεων σε Περιόδους Ύφεσης

Η ισχυρή ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, την περίοδο 1995-2007, ήταν συνέπεια της ενίσχυσης της εγχώριας, δημόσιας και ιδιωτικής, κατανάλωσης, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός ρυθμού μεγέθυνσης του ΑΕΠ κατά μέσο όρο 3,2%, ή, διαφορετικά, το 84% του ρυθμού ανόδου του ΑΕΠ σε αυτό το χρονικό διάστημα. Η δυναμική μεγέθυνση της κατανάλωσης προήλθε, κυρίως, από την ταχύτερη αύξηση των εισοδημάτων σε σχέση με την παραγωγικότητα της εργασίας, συνεπικουρούμενη από την άνοδο των

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

μισθών και των μεταβιβαστικών πληρωμών (συντάξεων, επιδομάτων κα), που κατέβαλε ο δημόσιος τομέας. Η ενίσχυση της κατανάλωσης είχε ως πηγή τη διεύρυνση των δανειακών υποχρεώσεων του ιδιωτικού τομέα, οι οποίες, ως ποσοστό του ΑΕΠ, υπερδιπλασιάστηκαν την ανωτέρω περίοδο, από 50% το 1995 σε 113% το 2007. Οι επενδύσεις έλαβαν δευτερεύοντα ρόλο στην αναπτυξιακή προσπάθεια, με μέση συνεισφορά στη μεγέθυνση του ΑΕΠ, 1,2%. Πέραν τούτου, αφορούσαν, ως επί το πλείστον, δημόσιες επενδύσεις και κατασκευή κατοικιών, με κεφάλαια προερχόμενα από τον δημόσιο και το τραπεζικό τομέα, αντίστοιχα. Η καθαρή συνεισφορά του εξωτερικού τομέα στην ανάπτυξη ήταν αρνητική, λόγω του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου (ΙΟΒΕ, 2018).

Οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων και των λειτουργικών/καταναλωτικών τους δαπανών, στηρίχτηκαν σημαντικά σε τραπεζικό δανεισμό, αξιοποιώντας τις πρόσφορες συνθήκες ρευστότητας, και τα σχετικά χαμηλά επιτόκια που διαμορφώθηκαν μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ. Επίσης, αυξήθηκε η αξιοποίηση κεφαλαίων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της ΕΕ, για την πραγματοποίηση επιχειρηματικών επενδύσεων. Παράλληλα, στην αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκε η άντληση κεφαλαίων από τη χρηματιστηριακή αγορά, την ως άνω περίοδο, ένεκα και του βραχυπρόθεσμου, αλλά μεγάλων διαστάσεων, κύκλου υπερθέρμανσης στην εγχώρια κεφαλαιαγορά το χρονικό διάστημα 1997-1999. Σήμερα, τα αρκετά λιγότερα κεφάλαια που διαθέτουν οι ελληνικές τράπεζες, ως συνέπεια της απόσυρσης περίπου των μισών εκ των καταθέσεων που είχαν στη διάθεσή τους το 2009 έως το τέλος του 2016 (€122,7 δισ. σε σχέση με €234,6 δισ.), καθώς και της ραγδαίας αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αποτρέπουν την εκτεταμένη παροχή χρηματοδότησης στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, όπως συνέβαινε έως τα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 2000 (ΙΟΒΕ, 2018).

Εντούτοις, υπάρχει η δυνατότητα της λεγόμενης ανάκαμψης χωρίς πίστωση (creditless recovery), η οποία ορίζεται ως αρνητική πραγματική πιστωτική επέκταση τα πρώτα τρία χρόνια μετά από μια ύφεση, και η οποία πιστωτική επέκταση ήταν αρνητική στην Ελλάδα από το 2010 έως και το 2018. Οι ανακάμψεις χωρίς πίστωση απαντώνται σε αναπτυσσόμενες και αναδυόμενες αγορές, αλλά συμβαίνουν και σε αναπτυγμένες οικονομίες. Αυτού του

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

είδους οι ανακάμψεις δεν αποτελούν πανάκεια διότι, κατά μέσο όρο, η δραστηριότητα ανακάμπτει σημαντικό λιγότερο από την ανάπτυξη με πίστωση: η μεγέθυνση της παραγωγής είναι, κατά μέσο όρο, ένα τρίτο μικρότερη. Οι επενδύσεις έχουν δυσανάλογα μικρότερο ρόλο στις ανακάμψεις χωρίς πίστωση από ότι σε άλλες ανακάμψεις, ενώ και η κατανάλωση επηρεάζεται αρνητικά. Επίσης, η δυναμική της εργασίας παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά με αυτά των κανονικών ανακάμψεων, ενώ η παραγωγικότητα και η συσσώρευση κεφαλαίου επηρεάζονται αρνητικά. Τέλος, οι βιομηχανίες – επιχειρήσεις που εξαρτώνται περισσότερο από εξωτερική χρηματοδότηση φαίνεται ότι μεγεθύνονται δυσανάλογα λιγότερο σε περιπτώσεις ανάπτυξης χωρίς πίστωση, καθώς επίσης και καθυστερούν ή αναβάλλουν της αποφάσεις τους σχετικά με επενδύσεις ή δαπάνες που εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από παροχή πίστωσης (Abiad, Dell'Ariccia και Li, 2011).

Μια επιπλέον παράμετρος που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι η σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, διαχρονικά, για την ελληνική οικονομία. Το 2008 οι πολύ μικρές επιχειρήσεις (έως 9 εργαζόμενοι, με κύκλο εργασιών ή σύνολο ετήσιου ισολογισμού, το οποίο δεν υπερβαίνει τα €2 εκατ.) αποτελούσαν το 97,1% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, εν συγκρίσει με ποσοστό 91,8% στην ΕΕ. Οι μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν από 10 έως 49 εργαζόμενους και συνολικό ετήσιο ισολογισμό που δεν υπερβαίνει τα €10 εκατ., αντιπροσώπευαν το 2,5% των επιχειρήσεων, σε σχέση με 6,1% στην ΕΕ (ΙΟΒΕ, 2018). Συνολικά, οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜμΕ) αντιστοιχούν σε ποσοστά που κυμαίνονται μεταξύ 99,8% και 99,9% (ΣΕΒ, 2017), και σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζονται ως αυτές που απασχολούν λιγότερα από 250 άτομα, και έχουν ετήσιο κύκλο εργασιών που δεν υπερβαίνει τα €50 εκατ. και/ή το σύνολο του ετήσιου ισολογισμού δεν ξεπερνά τα €43 εκατ. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003).

Οι ΜμΕ παραδοσιακά έπαιζαν κεντρικό ρόλο μέσω της προστιθέμενης αξίας που δημιουργούσαν, τη ζήτηση εργασίας και, γενικά, στο δυναμισμό της ελληνικής οικονομίας (προστιθέμενη αξία και συνεισφορά, περίπου, 19,3% του ΑΕΠ σε όρους 2014 (ΣΕΒ, 2017)). Παρόλα αυτά, μια γενική παραδοχή είναι ότι επιχειρήσεις που είναι μικρές σε μέγεθος ή έχουν κάποια συγκεκριμένα δομικά χαρακτηριστικά είναι πιο εκτεθειμένες σε πιστωτικούς περιορισμούς,

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

λόγω των υπαρχόντων ασσυμετριών πληροφόρησης στις σχετικές αγορές (Bank Of Greece, 2018).

Λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά της μεγάλης πλειοψηφίας των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, αλλά και τους περιορισμούς και τα μειονεκτήματα που δημιουργεί ο αναιμικός τραπεζικός δανεισμός, καθώς επίσης και ότι η αποκατάσταση της πιστωτικής επέκτασης προς τις επιχειρήσεις αποτελεί προεξέχοντα στόχο, έτσι ώστε να υποστηριχθεί η οικονομική σταθεροποίηση και να ενδυναμωθεί η επακόλουθη μεγέθυνση, προτείνονται οι ακόλουθες διέξοδοι (Τριαντόπουλος, 2018):

- Σταδιακή επαναφορά της διαμεσολαβητικής λειτουργίας της τραπεζικής αγοράς, με έμφαση (α) στη βελτίωση του χαρτοφυλακίου των τραπεζών, (β) στη ρύθμιση του βάρους του ιδιωτικού χρέους, (γ) στην αποκατάσταση της αποταμιευτικής εμπιστοσύνης και (δ) στην αποκατάσταση των χρηματοδοτικών διαύλων με τις διεθνείς αγορές.
- Προώθηση εναλλακτικών προτάσεων χρηματοδότησης από την κεφαλαιαγορά, προτρέποντας τις ΜμΕ να εναρμονιστούν με τις προϋποθέσεις και τις απαιτήσεις για την άντληση χρηματοδότησης από άλλα σχήματα όπως crowdfunding (άντληση κεφαλαίων μέσω συλλογικής προσπάθειας ατόμων – επενδυτών), venture capital (κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών υψηλού κινδύνου), business angels κα.
- Πλήρης αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων που βασίζονται σε ευρωπαϊκούς και διεθνείς πόρους, αλλά και δημιουργία Αναπτυξιακής Τράπεζας. Ειδικότερα, χρηματοδότηση των ΜμΕ μέσω των διαθέσιμων χρηματοοικονομικών πόρων της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, καθώς και μέσω του Ταμείου Επιχειρηματικών συμμετοχών που δίνει πρόσβαση σε συνδυασμό κονδυλίων προερχόμενων από το ΕΣΠΑ 2014-2020 (ΣΕΒ, 2017).

Επίσης, η άντληση κεφαλαίων μέσω των χρηματιστηριακών αγορών αποτελεί λύση την οποία διαχρονικά υιοθετούν επιχειρήσεις και οργανισμοί παγκοσμίως. Κύριος στόχος των χρηματιστηριακών αγορών είναι η υποστήριξη οργανισμών και επιχειρήσεων στη συγκέντρωση κεφαλαίων που είναι αναγκαία τόσο για την καθημερινή λειτουργία τους, όσο και για την πραγματοποίηση επιχειρηματικών σχεδίων που θα βελτιώσουν τη θέση τους στο κλάδο τους, αλλά και στην οικονομία, γενικότερα. Η υπόψη άντληση κεφαλαίων

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

επιτυγχάνεται μέσω της παροχής στο κοινό ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων ιδιωτικών οργανισμών και επιχειρήσεων, με τη μορφή μετοχών που διατίθενται έναντι αντιτίμου (ΙΟΒΕ, 2018).

2.5 Συμπεράσματα

Η πορεία της ελληνικής οικονομίας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο συνιστά μια προσπάθεια σταθεροποίησης της χώρας και της οικονομίας αξιοποιώντας τα ήδη υπάρχοντα πλεονεκτήματα αυτής. Η Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι η βιομηχανία ανέκαμπτε και συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση του εγχώριου προϊόντος, στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό σε εισαγωγές από το εξωτερικό, αλλά και σε ξένα κεφάλαια για την πραγματοποίηση επενδύσεων. Η Σύνδεση με την ΕΟΚ στις αρχές της δεκαετίας του 1960 βοηθά στην βελτίωση των εξαγωγών της οικονομίας, λόγω της μείωσης των δασμών από τα κράτη-μέλη της ΕΟΚ, στις οποίες συνεπικουρεί και ο εξαγωγικός προσανατολισμός της εγχώριας παραγωγής, καθώς και η υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων παραγωγής. Επιπλέον, ο μέσος ρυθμός αυξήσεως του Εθνικού Εισοδήματος την εικοσαετία 1948-1969 εντοπίζεται στο 6,3%.

Εντούτοις, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου διευρύνεται από 8,1% το 1954 σε 16,8% το 1977. Επίσης, παρατηρείται χαμηλό ποσοστό βιομηχανικών επενδύσεων κατά τη χρονική περίοδο 1950-1980, και μεγάλο μέρος του παραγωγικού δυναμικού εξαρτάται από την οικοδομική δραστηριότητα. Το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης των επιχειρήσεων είναι χαμηλό, με τις βιομηχανίες να μην προβαίνουν σε εξειδίκευση της παραγωγής, ενώ η βιομηχανία, συνολικά, δέχεται σημαντικές εξωτερικές επιβαρύνσεις ως απόρροια της χαμηλής αποτελεσματικότητας του δημοσίου τομέα.

Οι αρχές της δεκαετίας του 1980 βρίσκουν την ελληνική οικονομία σε κατάσταση στασιμότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από αύξηση της ανεργίας και συσσώρευση δημόσιου χρέους. Παράλληλα, παράγοντες όπως η επιβολή υποχρεωτικών ποσοστών επενδύσεων στις τράπεζες, η ανεπαρκής πρόοδος της υποδομής και η ενίσχυση της δυσκαμψίας στην αγορά εργασίας επέδρασσαν αρνητικά στη θετική μεταβολή των τελικών επενδύσεων. Παρά ταύτα, η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και η είσοδος της χώρας στην ΟΝΕ έδωσαν στην ελληνική κοινωνία και την πολιτική τάξη έναν σημαίνον εθνικό

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

στοχο, ο οποίος στέφθηκε με επιτυχία με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη στις αρχές του 2001.

Το χαμηλό κόστος χρηματοδότησης, που ήταν αποτέλεσμα της ένταξης στην ΟΝΕ, συνέβαλλε στη μεγέθυνση του ΑΕΠ, αλλά ενώ η περίοδος ήταν ευνοϊκή δεν αντιμετωπίστηκε το μείζον ζήτημα του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, κάτι που προοιώνιζε δυσμενείς συνέπειες για την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα, σε συνδυασμό με την ραγδαία αύξηση του δημόσιου ελλείμματος και του δημόσιου χρέους, και δεδομένης της πρόσφατης χρηματοπιστωτικής κρίσης, συνέβαλλαν καίρια στην είσοδο της χώρας σε οιονεί κατάσταση χρεοκοπίας και την διάσωσή της με τα επονομαζόμενα Μνημόνια Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής. Ο άμεσος στόχος των Μνημονίων, που ήταν η χρηματοδότηση των δανειακών αναγκών και η στήριξη των τραπεζών επιτεύχθηκε, όμως η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και η επάνοδος της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου, που αποτελούσε μεσοπρόθεσμο στόχο, απέτυχε, διότι η βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στη μείωση των εισαγωγών, και εν έτη 2019 η χώρα δεν χρηματοδοτείται με τον συνήθη τρόπο από τις διεθνείς αγορές.

Λαμβάνοντας υπόψη την περιορισμένη δυνατότητα της κυβέρνησης να ασκήσει επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, καθώς επίσης και την όμοια αδυναμία του τραπεζικού συστήματος της χώρας για πιστωτική επέκταση, γίνεται φανερό ότι η μεγέθυνση του εγχώριου προϊόντος και η επάνοδος σε σταθερή και βιώσιμη ανάπτυξη εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις επενδύσεις. Σε αυτό το περιβάλλον οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις αποκτούν κεντρικό ρόλο. Τα παραδείγματα από τις ιδιωτικοποιήσεις του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς και του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης με τις ευεργετικές συνέπειές τους στο ΑΕΠ και στην απασχόληση είναι ενδεικτικά της δυναμικής των ΑΞΕ, ενώ οι δυνητικές θετικές επιπτώσεις από την αξιοποίηση του Ελληνικού καταδεικνύουν ότι η ολιγωρία σε αυτόν τον τομέα είναι, τουλάχιστον, επιζήμια για την οικονομική δραστηριότητα, αλλά και επιβλαβής όσον αφορά την εικόνα της Ελλάδας ως χώρας με ευνοϊκό περιβάλλον για επενδύσεις.

Επιπρόσθετα, οι Συμπράξεις Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα, αν και είναι δυνατό να είναι αναποτελεσματικές σε έργα μεγάλης κλίμακας, όπως αποδεικνύει η έρευνα του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου, εντούτοις είναι επι-

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

τυχημένες σε έργα όπως το ηλεκτρονικό εισιτήριο αστικών συγκοινωνιών Αττικής, και η σύντομη και ενδελεχής διόρθωση των αδυναμιών τους θα συμβάλλει στην πλήρη και επωφελή συνέργεια ανάμεσα στο δημόσιο και σε ιδιωτικούς φορείς με αποτέλεσμα την εκμετάλλευση πλεονεκτημάτων όπως η χρησιμοποίηση καινοτομιών και σύγχρονων διοικητικών ικανοτήτων, που ο ιδιωτικός τομέας λόγω της φύσης του και του ανταγωνισμού που εμπεριέχεται σε αυτή διαθέτει σε μεγαλύτερη αφθονία από τον δημόσιο.

Παράλληλα, η αξιοποίηση εναλλακτικών τρόπων χρηματοδότησης, κυρίως για τις ΜμΕ που αποτελούν και τη μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, αποτελεί μια εκ των ων ουκ άνευ επιλογή για την επίλυση του παρόντος προβλήματος χρηματοδότησης μέσω της συνήθους οδού του τραπεζικού συστήματος. Η άντληση κεφαλαίων μέσω συλλογικής προσπάθειας ατόμων – επενδυτών και μέσω επιχειρηματικών συμμετοχών υψηλού κινδύνου, καθώς και η προσφυγή σε διεθνείς και ευρωπαϊκούς πόρους, αποτελούν αξιόπιστες εναλλακτικές έως την αποκατάσταση της πιστωτικής επέκτασης του τραπεζικού συστήματος σε ρυθμούς που αρμόζουν στις μακροοικονομικές προοπτικές της χώρας και στις ανάγκες και δυνατότητες κάθε επιχείρησης.

Εν κατακλείδι, ο ρόλος των επενδύσεων στην παρούσα κατάσταση της ελληνικής οικονομίας είναι κρίσιμος και πολλαπλασιαστικός. Η προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων και η αξιοποίηση Συμπράξεων Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα, εφόσον συνδυαστούν με αποκατάσταση της συνήθους χρηματοδότησης των επιχειρήσεων ή εναλλακτικών αυτής, καθώς και με μεταρρυθμίσεις όπως η βελτίωση του κράτους δικαίου και ο περιορισμός, σε σημαντικό βαθμό, τη διαφθοράς, θα συμβάλλουν καίρια στην προσπάθεια μεγέθυνσης του εγχώριου προϊόντος και επίτευξης βιώσιμης ανάπτυξης.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Βιβλιογραφία

Guillochon B., Kawecki An., Venet B. (2015), *Διεθνής Οικονομική*, Αθήνα: ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ.

European Monetary Institute (1996), *Progress Towards Convergence 1996*, Φρανκφούρτη.

European Commission (2019), *Enhanced Surveillance Report – Greece, February 2019*, Λουξεμβούργο: Publications Office of the European Union.

Βαγιάνος Δ. *et al.* (2017), *Πέρα από τη Λιτότητα*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Γιαννιώτης Αλ. (2015), *Η Ελληνική Οικονομία μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο*, Αθήνα: Εκδόσεις ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε.

Γιαννιάς Δ. (2014), *Ευρωπαϊκές Επιχειρήσεις*, Πάτρα: ΕΑΠ.

Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους (2013), *Το Δημόσιο Χρέος μετά το Τέλος του Μνημονίου (2014)*, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

Δρεττάκης Μ. *et al.* (2011), *Οικονομική Κρίση και Ελλάδα,* Αθήνα: GUTENBERG.

Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (1998), *Έκθεση για τη Σύγκλιση*, Φρανκφούρτη.

Κυρκιλής Δ. (2010), *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις,* Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ.

Λιανός Θ. και Κυρίκος Δ. (2008), *Μακροοικονομική Ανάλυση*, Πάτρα: ΕΑΠ.

Λιανός Θ. και Ψειρίδου Αν. (2015), *Οικονομική Ανάλυση & Πολιτική – Μακροοικονομική*, Αθήνα: ΣΕΑΒ.

Λιαργκόβας Π. (2007), *Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και Ανταγωνιστικότητα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ.

Ξαφά Μ. (2017), *Δημόσιο Χρέος,* Αθήνα: ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΟΛΠ ΑΕ (2009), *Ετήσια Οικονομική Έκθεση*, Πειραιάς: ΟΛΠ.

Παπαναστασίου Μ., Κορρές Γ., Σακελλαρόπουλος Σπ. (2008), *Διοικητική Πολύεθνικών Επιχειρήσεων*, Πάτρα: ΕΑΠ.

Σκρέτα Β. (2017), στο συλλογιστικό τόμο: *Πέρα από τη Λιτότητα*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Τσακλόκλου Π. *et al.* (2016), *Χάρτης Εξόδου από την Κρίση*, Αθήνα: ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Τσινισιζέλης Μ. (2010), *Εξέλιξη και οι Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης,* Πάτρα: ΕΑΠ.
Τράπεζα της Ελλάδος (2000), *Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το Έτος 1999*, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.

Ηλεκτρονικές Πηγές

Abiad Ab., Dell'Ariccia G. και Li B. (2011), *Creditless Recoveries*.
www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp1158.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 25/05/2019)
Arghyrou M. and Tsoukalas J. (2010), *The Greek Debt Crisis: Likely Causes, Mechanics and Outcomes.*
orca.cf.ac.uk/77853/1/e2010_3.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 27/03/2019)
Bank of Greece (2018), *Economic Bulletin No 48*.
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/econbull201812.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 24/05/2019)
Dimitriadou An. (2019), *Overview of the Greek Privatizations Programme*,
www.eurobank.gr/-/media/eurobank/omilos/oikonomikes-analuseis/greece-macro-monitor/overview-of-the-greek-privatisations-programme-10-01-18.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 15/05/2019)
EUROSTAT (2004), *Report by EUROSTAT on the Revision of the Greek Government Deficit and Debt Figures*.
ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/5765001/GREECE-EN.PDF/2da4e4f6-f9f2-4848-b1a9-cb229fcabae3?version=1.0
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 17/03/2019)
European Commission (2003), *Definition of Micro, Small and Medium-Sized Enterprises*.
eur-lex.europa.eu/legal-ontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003H0361&from=EL
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 26/05/2019)
The Heritage Foundation (2019), *Greece.*
www.heritage.org/index/country/greece
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 10/05/2019)

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Leounakis N, Sakellaris Pl. (2014), *Greek Economic Growth since 1960*.
www.dept.aueb.gr/sites/default/files/econ/dokimia/AllDP162014.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 07/03/2019)
ΟΟΣΑ (1990), *OECD Economic Surveys – Greece*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-greece-1990_eco_surveys-grc-1990-en#page1
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 08/03/2019)
ΟΟΣΑ (1991), *OECD Economic Surveys – Greece*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-greece-1991_eco_surveys-grc-1991-en#page10
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 08/03/2019)
ΟΟΣΑ (1994), *OECD Reviews of Foreign Direct Investment – Greece*.
www.oecd.org/greece/34383957.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 07/05/2019)
ΟΟΣΑ (1995), *OECD Economic Surveys – Greece*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-greece-1995_eco_surveys-grc-1995-en#page17
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 09/03/2019)
ΟΟΣΑ (2005), *OECD Economic Surveys – Greece*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-greece-2005_eco_surveys-grc-2005-en#page2
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 18/03/2019)
ΟΟΣΑ (2009), *OECD Economic Surveys – Greece*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-greece-2009_eco_surveys-grc-2009-en#page1
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 25/03/2019)
ΟΟΣΑ (2010), *Public – Private Partnerships and Investment in Infrastructure*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/public-private-partnerships-and-investment-in-infrastructure_5km7jf6q8f0t-en#page1
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 17/05/2019)
ΟΟΣΑ (2011), *OECD Economic Surveys – Ireland*.
read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-ireland-2011_eco_surveys-irl-2011-en#page1
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 21/04/2019)

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

World Bank (2019), *Worldwide Governance Indicators*.
http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 10/05/2019)
Αγαπητίδης Σ. (1969), *Το Εξαγωγικών Πρόβλημα Εντός των Πλαισίων της Συνδέσεως της Χώρας μας μετά της ΕΟΚ*.
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/2183/2257
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 24/02/2019)
Βαρελάς Ρ. (1980), *Προβλήματα του Ελληνικού Εμπορικού Ισοζυγίου*.
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/686/765
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 02/03/2019)
Bryant R., Γκαργκάνας Ν. και Ταβλάς Γ. (2002), *Οικονομικές Επιδόσεις και Προοπτικές της Ελλάδος*, στον συλλογιστικό τόμο με επιμέλεια των ιδίων συγγραφέων.
www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/Οικονομικές_Επιδόσεις_και_Προοπτικές_της_Ελλάδος,_Τράπεζα_της_Ελλάδος.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 04/03/2019)
Γερωνυμάκης Στ. (1964), *Μεταπολεμική Οικονομική Ανάπτυξις της Ελλάδος 1950 – 1961*.
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/1894/1968
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 18/02/2019)
Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (2001), *Ετήσια Έκθεση 2000*.
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/EktYear2000.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 14/03/2019)
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ (2018), *Συμπράξεις Δημόσιου – Ιδιωτικού Τομέα: Πολλαπλές Αδυναμίες και Περιορισμένα Οφέλη*.
www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR18_09/SR_PPP_EL.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 19/05/2019)
ΙΟΒΕ (2016), *Οικονομικές Επιδράσεις από την Ιδιωτικοποίηση του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς*.
iobe.gr/research_dtl.asp?RID=122
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 12/05/2019)
ΙΟΒΕ (2017), *Οικονομικές Επιδράσεις από την Ιδιωτικοποίηση του Οργανισμού Λιμένος Θεσσαλονίκης*.
http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=144

(Ημερομηνία Πρόσβασης: 12/05/2019)
ΙΟΒΕ (2014), *Η παραχώρηση και αξιοποίηση της Περιοχής του Ελληνικού ως Μοχλός Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία, μια Αποτίμηση των Μακροοικονομικών Επιπτώσεων*.
http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=67
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 15/05/2019)
ΙΟΒΕ (2018), *Η Χρηματοδότηση μέσω Χρηματιστηριακής Αγοράς και το Νέο Αναπτυξιακό Πρότυπο της Ελλάδας*.
http://iobe.gr/docs/research/RES_01_19032108_REP_GR.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 24/05/2019)
ΙΟΒΕ (2007), *Η Ελληνική Οικονομία, Τεύχος 02/07*.
iobe.gr/docs/economy/ECO_Q2_07_REP_GR.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 20/03/2019)
Κανελλόπουλος Αθ. (1961), *Η Ελλάς ως Περίπτωση Ημιαναπτύκτου Οικονομίας*.
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/1733/1807
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 21/02/2019)
Καμάρας Ι. (2005), *Το Χρονικό Διόγκωσης του Δημόσιου Χρέους, 1980-1985*.
http://www.kathimerini.gr/236892/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/to-xroniko-diogkwshs-toy-dhmosioy-xreoys-1980-2005
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 07/03/2019)
Κιντής Ανδρ. (1980), *Η Εκβιομηχάνιση της Ελλάδος μετά την Ένταξη στην ΕΟΚ.*
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/issue/view/94
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 02/03/2019)
Κοτταρίδη Κ. και Γιακκούλας Δ. (2013), *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα: Οι Επιπτώσεις της Κρίσης και ο Ρόλος των Θεσμών.*
crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/06/Ερευνητικό-Κείμενο_5_Κοτταρίδη_Γιακούλας1.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 04/05/2019)
Κούλης Ν. (1971), *Η Δημοσιονομική Πολιτική Οικονομικής Αναπτύξεως εν Ελλάδι κατά την Εικοσιπενταετίαν 1945 – 1970*.
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/362/441
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 27/02/2019)

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Κοτταρίδη Κ. (2014), *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Ελλάδα*.
crisisobs.gr/wp-content/uploads/2013/09/ΦΑΚΕΛΟΣ-07_ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ-ΚΩΝ.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 05/05/2019)
Παπανδρέου Αν. (1964), *Κύρια Χαρακτηριστικά της Αναπτύξεως της Ελληνικής Οικονομίας, κατά την Περίοδον 1950 – 1960.*
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/1865/1939
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 21/02/2019)
Σαπουντζάκης Γ. (1970), *Οκτώ Έτη Συνδέσεως με την Ευρωπαϊκήν Κοινήν Αγοράν*.
http://spoudai.unipi.gr/index.php/spoudai/article/view/382/461
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 28/02/2019)
ΣΕΒ (2017), *Οι Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα*.
http://www.sev.org.gr/uploads/Documents/50669/SMEs_partA.PDF
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 26/05/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2002), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2001*.
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2001.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 15/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2003), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2002*.
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2002.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 16/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2004), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2003*.
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2003.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 16/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2005), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2004*.
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2004.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 17/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2008), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2007*.
www.bankofgreece.gr/bogekdoseis/ekthdkth2007.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 20/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2010), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2009.*
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2009.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 25/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2014), *Το Χρονικό της Μεγάλης Κρίσης*.

ATHENS UNIVERSITY OF ECONOMICS & BUSINESS
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Το%20Χρονικό%20της%20Μεγάλης%20Κρίσης.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 23/03/2019)
Τράπεζα της Ελλάδος (2019), *Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2018.*
www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/ekthdkth2018.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 11/04/2019)
Τριαντόπουλος Χρ. (2018), *Ελληνική Περιφέρεια και Επιχειρηματική Χρηματοδότηση: Δομικές Δυσκολίες, «Κενά» και Προτάσεις*.
www.pde.gov.gr/eer/el/site/file.html%3Fid%3Dcf26b9a7-b99d-42a0-b01a-242b7a2507a6+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=gr
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 26/05/2019)
Υπουργείο Οικονομίας (2015), *Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα*.
http://www.sdit.mnec.gr/sites/default/files/assets/PPPs%20presentation_0.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 20/05/2019)
Υπουργείο Οικονομίας (2018), *Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα*.
ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/002_alexandra_doga_seif_athens_05-31-18.pdf
(Ημερομηνία Πρόσβασης: 20/05/2019)